

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Ajaloo ja arheoloogia instituut

Marko Sillastu

Dong Zhongshu (董仲舒) ja *Chunqiu fanlu* (春秋繁露) Hiina ja
Lääne historiograafias

Magistritöö

Juhendaja: vanemteadur Märt Läänemets (Tartu Ülikool)

Kaasjuhendaja: professor Lauren F. Pfister (Hongkongi Baptistlik Ülikool)

Tartu 2014

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
I PEATÜKK HISTORIOGRAAFILINE ÜLEVAADE.....	8
1.1. Dong Zhongshu käsitlused 20. sajandil.....	8
1.2. Dong Zhongshu käsitlused 21. sajandil.....	15
II PEATÜKK DONG ZHONGSHU ELULOO LISED ANDMED JA ALLIKAD.....	17
2.1. Probleemi asetusest tänapäeva uurijate töödes.....	17
2.2. Dong Zhongshu elulugu <i>Ajaloo ülestähenduste</i> põhjal.....	20
2.3. Dong Zhongshu elulugu <i>Hani raamatu</i> põhjal.....	22
2.4. Esmaallikatel põhineva eluloo kriitiline analüüs.....	24
III PEATÜKK <i>CHUNQIU FANLU</i>	27
3.1. <i>Chunqiu fanlu</i> kui allikas.....	27
3.2. Teksti struktuur ja jaotus.....	29
3.3. Peatükkide sisuline analüüs.....	34
3.4. Filosoofilised kontseptsioonid <i>Chunqiu fanlu</i> 's.....	40
3.5. <i>Yin</i> 'i ja <i>yang</i> 'i õpetus ehk kosmoloogia.....	43
3.6. Viis toimet ja nende seostamine ametnike ja poliitika temaatikaga.....	50
3.7. Ohvritoomised.....	54
IV PEATÜKK <i>CHUNQIU FANLU</i> KÄSITLUSED HIINA AUTORITE TÖÖDES.....	55
4.1. Songi ajastu eelsed käsitlused.....	55

4.2.	Songi ajastu käsitlused.....	57
4.3.	Mingi ja Qingi ajastu käsitlused.....	60
4.4.	Dong Zhongshu autorluse ja teose nimetuse käsitlused.....	62
4.5.	Peatükkide sisu käsitlused.....	67
KOKKUVÕTE.....		68
KASUTATUD KIRJANDUS.....		70
SUMMARY.....		77
Lisa 1	<i>Chunqiu fanlu</i> 25. peatükk: Yao ja Shun ei haaranud võimu, Tang ja Wu ei käskinud tappa.....	79
Lisa 2	<i>Chunqiu fanlu</i> 55. peatükk:Nelja aastaja hüved.....	83
Lisa 3	Hiina dünastiate kronoloogia.....	85
Lisa 4	Lääne-Hani geograafiline kaart.....	87

SISSEJUHATUS

Käesoleva magistritöö eesmärk on uurida Hiina Hani ajastu konfutsianistlikku filosoofi Dong Zhongshud (董仲舒) ja analüüsida tema peateoseks peetavat *Chunqiu fanlu*'d (春秋繁露), vaadeldes seda läbi historiograafilise informatsiooni, kuid tuua välja ja analüüsida ka tema ideestiku põhijooni. Seda olen teinud historiograafilist ja tekstoloogilist metodoloogiat rakendades, keskendudes ühele konkreetsele ajaloolisele isikule ja ühele konkreetsele teosele, püüdes hõlmata kogu selle temaatika kohta leiduvat informatsiooni *ajas ja ruumis* ning seostada see ühtseks käsitluseks. Teema valikul oli määravaks autori soov jätkata bakalaureusetöös alustatud uurimust konfutsianismist, samuti töö kirjutaja huvi Hiina varasema ajaloo ning mõtteloo vastu. Valikut mõjutas ka suurenev huvi Hiina vastu Eestis laiemalt (majanduslike, kultuuriliste jm sidemete arendamine). Määravaks sai asjaolu, et ei Dong Zhongshud ega tema teoseid ja õpetust ei ole Eestis varem käsitletud.

Dong Zhongshu oli konfutsianistlik poliitfilosoof, kes elas umbes vahemikus 179 - 104 e.m.a¹ ja kellega seostatakse konfutsianismi kujunemist Hiina keisririigi ideoloogiaks. Talle omistatud teos *Chunqiu fanlu* on eklektiline tekst, milles võib näha erinevate koolkondade mõjutusi, kuigi domineerivad on konfutsianistlikud ideed. Dong Zhongshu kui *Chunqiu fanlu* autori osas ollakse eri arvamusel. On uurijaid, kes ei kahtle tema autorluses; on neid, kes seavad selle kahtluse alla; ja on neid, kes oletavad, et ta võis kirjutada osa *Chunqiu fanlu* peatükkidest.

Chunqiu fanlu kohta on avaldatud mitmesuguseid ja isegi vastakaid arvamusi, kuna tekst hõlmab väga erinevaid ideestikke. Eesti keeles pole ei teost ega selle autorit praktiliselt üldse uuritud. Viiteid Dong Zhongshule, kus teda mainitakse seoses Hani ajastu konfutsianismiga, leiab mõnest Hiina ajalugu käsitlevast tõlgitud teosest.² Seega ei saa ka rääkida *Chunqiu fanlu* tõlkest eesti keelde. Seda enam, et tegemist on tekstiga, mis tervikuna on seni ilmunud vaid hiina keeles. Isegi inglise keelde on tõlgitud ainult *Chunqiu fanlu* katkeid ja mitmes uurimuses on

¹ Käesolevas töös on ajaarvamise märkimisel kasutatud lühendeid e.m.a ja m.a.j. See järgib mittekristlike tsivilisatsioonide uuema ajalookirjutuse traditsiooni, kus üha sagedamini loobutakse lühenditest eKr ja pKr. (Ingliskeelsed lühendid on vastavalt BCE [Before Common Era] ja CE [Common Era] versus BC [Before Christ] ja AD [Anno Domini]).

² John Anthony George Roberts. Hiina ajalugu. Tallinn: Valgus, 2007, lk 51, 52.

Edward L. Shaughessy (Tegevtoim.). Hiina: taevadraakoni maa. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2002, lk 49, 84, 121.

antud ülevaade enamikest peatükkidest. Käesolevas magistritöös üritan ma käsitleda seda teksti ning tuvastada, kas tegemist on mitmekesisusest põhjustatud laialivalguva koguteose või ikkagi kindlat poliitfilosoofilist põhisuunda järgiva tekstiga.

Kuigi *Chunqiu fanlu* on seni tervikuna hiina keelest tõlkimata, on selle kohta siiski ilmunud mitmeid mahukaid uurimusi. Üheks põhjalikumaks inglise keeles ilmunud *Chunqiu fanlu* käsitluseks võib pidada tunnustatud Briti sinoloogi, Cambridge Ülikooli professori, nüüdseks küll aktiivsest õppetööst taandunud Michael Loewe teost *Dong Zhongshu, a "Confucian" heritage and Chunqiu fanlu*³. See uurimus ongi üheks olulisemaks materjaliks, millest käesoleva magistritöö kirjutamisel olen lähtunud. Teiseks peamiseks uurimuseks antud teema käsitlemisel, millele olen magistritöös tuginenud, on Sarah A. Queeni töö⁴. Tänu partnerülikoolidevahelisele koostöölepingule ja Sihtasutuse Archimedes stipendiumile oli mul võimalik kahel kevadsemestril (2012/2013 ja 2013/2014 õppeaastal) õppida vahetusüliõpilasena Hongkongi Baptistlikus Ülikoolis. Tänu sellele sain kasutada sealse raamatukogu materjale ja nii pääsesin ligi informatsioonile, mille kättesaamine Eestis oleks olnud tõenäoliselt võimatu. Õpingud Hongkongi Baptistlikus Ülikoolis võimaldasid suhelda ka sealsete õppejõududega ja suurt abi käesoleva töö kirjutamisel sain konsulteerimisest käesoleva töö kaasjuhendaja, ülikooli religiooni ja filosoofia osakonna professori Lauren F. Pfisteriga. Lisaks Hongkongi Baptistliku Ülikooli õppejõududele sain konsultatsiooni ka Hongkongi Ülikooli Hiina uuringute Kolledži abiprofessorilt Wing-ming Chanilt. Tänu kuulub ka mitmele isikule, kes aitasid materjalide leidmisel ning samuti neile, kes osutasid abi erinevatest keeltest tõlkimises. Suurt tänu avaldan käesoleva magistritöö juhendajale, Tartu Ülikooli kultuuriteaduste ja kunstide instituudi vanemteadurile Märt Läänemetsale.

Käesolev magistritöö on jaotatud nelja peatükki, mis jagunevad omakorda alapeatükkideks.

Esimeses peatükis "Historiograafiline ülevaade" vaatlen seni avaldatud erinevaid käsitlusi Dong Zhongshu ja *Chunqiu fanlu* kohta. See võimaldab luua laiema arusaama, miks on tegemist sedavõrd olulise isikuga Hiina poliitfilosoofia maastikul ning seletada *Chunqiu fanlu* filosoofilist

³ Michael Loewe. *Dong Zhongshu, a "Confucian" heritage and Chunqiu fanlu*. Leiden; Boston: Brill, 2011.

⁴ Sarah A. Queen. *From Chronicle to Canon: The Hermeneutics of the Spring and Autumn According to Tung Chung-shu*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

laiaulatuslikkust. Vaatluse all on nii Hiina kui ka Lääne teadusliku uurimise traditsioonis 20. ja 21. sajandil ilmunud käsitlused.

Teises peatükis “Dong Zhongshu eluloolised andmed ja allikad” uurin Dong Zhongshu elulugu, tuginedes peamiselt kahele olulisimale allikale: 2. saj e.m.a Hiina ajaloolase Sima Qian’i (司馬遷) *Ajaloo ülestähendustele (Shiji 史記)*⁵ ja 1. saj m.a.j Hani õukonnakrooniku Ban Gu (班固) *Hani raamatule (Hanshu 漢書)*⁶. Selles peatükis annan kõigepealt ülevaate mitmete uurijate seisukohtadest Dong Zhongshu eluloo kohta, siis vaatlen kummaski eelpoolnimetatud teoses sisalduvat Dong Zhongshu elulugu võrdlevalt eraldi, seejärel esitan eluloo kokkuvõtliku kriitilise käsitluse. Peab kindlasti mainima, et Dong Zhongshu biograafia pole nii hästi tuntud ja esitatud, kui mitme teise silmapaistva konfutsianisti oma, kuid olemasolevategi nappide andmete põhjal õnnestus mingi enam-vähem terviklik elulookäsitlus siiski koostada. Samas peab tõdema, et kohati on saadaolev informatsioon erinev ja Dong Zhongshu elukäigus jääb paljutki ebaselgeks. Näiteks pole siia maani ühest seisukohta tema eluaastategi kohta, üldiselt aktsepteeritakse ajavahemikku 179 - 104 e.m.a.

Kolmandas peatükis “*Chunqiu fanlu*” analüüsin Dong Zhongshu teost *Chunqiu fanlu* lähemalt. Peatükk keskendub nii teksti struktuuri ja ülesehituse kui ka sisu süsteemsele esitusele. Teosest parema ülevaate saamiseks olen eraldi välja toonud teksti jaotuse: peatükkide pealkirjad hiina keeles koos eestikeelse tõlkega. Teoses orienteerumise lihtsustamiseks on ka ülalpool mainitud varasemad uurijad M. Loewe ja S. A. Queen *Chunqiu fanlu* peatükid temaatiliselt süstematiseerinud. Esitan oma töös ka nende jaotused. Eraldi alalõiguna on vaatluse all *Chunqiu fanlu*’s käsitletud mitmesugused filosoofilised kontseptsioonid.

Neljandas, viimases peatükis “*Chunqiu fanlu* käsitlused Hiina autorite töödes”, vaatlen *Chunqiu fanlu* tähendust läbi Hiina ajalookirjutiste ja selle muudatusi aegade jooksul. Tutvustan Hiina autoreid, kes oma töödes on saanud inspiratsiooni *Chunqiu fanlu*’st, ning nende teoseid. Välja on toodud ka nende kahtlused kogu teose omistamise osas Dong Zhongshule.

Dong Zhongshu teose paremaks ilmestamiseks olen hiina keelest tõlkinud ja magistritööle lisanud kaks peatükki: 25. peatükk “Yao ja Shun ei haaranud võimu, Tang ja Wu ei käskinud tappa” (堯舜不擅移湯武不專殺) ja 55. peatükk “Nelja aastaaja väärtused” (四時之副

⁵ Sima Qian. 史記. Peking: Hiina raamatukirjastus, 1959.

⁶ Ban Gu (班固). 漢書. Peking: Hiina raamatukirjastus, 1985.

). Tõlge on tehtud 2005. a ilmunud *Chuqniu fanlu* kommenteeritud tekstipublikatsioonist⁷. Samast väljaandest on tõlgitud ka töös esitatud *Chuqniu fanlu* tsitaadid. Parema ajalise ülevaate saamiseks on töö lõppu lisatud Hiina dünastiate kronoloogia, aluseks on võetud periodiseering, mille annab *Suur hiina-vene sõnaraamat*⁸. Samuti on lisatud Lääne-Hani geograafiline kaart.⁹

Hiina ajalookäsitlustes esineb erinevusi nimede kirjaviisis ja aastaarvudes. Hiina nimede ja hiinakeelsete sõnade kirjutamisel on käesolevas töös läbivalt kasutatud traditsioonilisi lihtsustamata kirjamärke (*fanti zi* 繁體字) ja *hanyu pinyin* (漢語拼音) latinisatsiooni ilma toonimärkideta. Töö paremaks jälgimiseks on teoste pealkirjad ja eesti keeles vähemkasutatavad terminid kirjutatud läbivalt kursiivkirjas.

⁷ Zhong Zhaopeng 鐘肇鵬. *Chunqiu Fanlu Xiaoyi* 春秋繁露校譯. Shijiazhuang: Xinhua Press, 2005.

⁸ Ошанин, И. М. (главный редактор) Большой Китайско-русский словарь. Том 1. Москва: Издательство Наука, главная редакция восточной литературы, 1983.

⁹ Allikas: <http://www.chinaknowledge.de/History/Han/han-map.html> [18.11.2014]

I HISTORIOGRAAFILINE ÜLEVAADE

1.1. Dong Zhongshu käsitlelused 20. sajandil

Üks esimesi uurijaid, kes lääne sinoloogias Dong Zhongshule tähelepanu osutas, oli Otto Franke.¹⁰ Võib öelda, et tegmist oli uuendusliku uurimusega, millist varem polnud lääne sinoloogias tehtud. Selles käsitleb ta Dong Zhongshud kui Konfutsiuse õpetuse järgijat ja edasiarendajat. Olulisena märgib ta, et paljuski tugineb see arvamusele *Kevadete-sügiste kroonika* (*Chunqiu* 春秋) ja *Gongyang zhuan*'i (公羊傳) tekstidele põhjalikumalt kui Konfutsiuse *Vestetele ja vestlustele* (*Lunyu* 論語).¹¹ Franke arvates läks Dong Zhongshu tekst kaotsi Ida-Hani dünastia võimuletuleku järel 25 m.a.j Hani keisririigi pealinna üleviimisel Chang'anist Luoyangi, kuid oli võimalik, et *Chunqiu fanlu* koopias siiski säilis ja ilmus taas välja Sui riigi ajal tänu kõrgema ametniku Niu Hongi (牛弘, 545 - 610) poolt alustatud kirjanduse otsimise otsusega aastast 583.¹² Franke tunnustab ka võimalust, et osa teksti võidi teosesse lisada hiljem.¹³

Teine varajane viide Dong Zhongshule leidub Hu Shih töös¹⁴, mis käsitleb konfutsianismi saamist riiklikuks religiooniks. Oma töös keskendub Hu Shih Qini ja varase Hani ajastu usulistele kultustele ning sellele, kuidas konfutsianism tõusis esile kui ortodoksne õpetus ja süsteem, kuhu sulandati erinevad üldlevinud uskumused. Hu Shih arvates oli varase Hani konfutsianismi näol tegemist religiooniga, mis hõlmas erinevaid aspekte ja põhines usul taeva kõikvõimsusest. Dong Zhongshud on käsitletud olulisima konfutsianistina riigis, kes lõi filosoofilised alused selle õpetuse kehtestamiseks.¹⁵ Dong Zhongshu järgi Hu Shih' tõlgenduses on poliitiliselt suurim saavutus see, kui inimeste käitumine jõuab taeva ja maaga kooskõlla ning ilmnevad märgid sellest. Samas, kui valitsemist ei teostata taevale meelepärasel viisil, siis ilmnevad teistsugused märgid, mille ignoreerimine viib hävinguni. "Chunqiu õpetab inimeste allutamist valitsejale ja tema allumist taevale". See lause kirjeldab kokkuvõtvalt Hani aegset

¹⁰ Otto Franke. Studien zur Geschichte des Konfuzianischen Dogmas und der Chinesischen Staatsreligion: Das Problem des Tsch'un-ts'iu und Tung Tschung-schu's Tsch'un-ts'iu fan lu. I osa - *Mitteilungen des Seminars für Orientalistische Sprachen XXI*. 1917. II osa Hamburg: L. Friedrichsen & Co, 1920.

¹¹ O. Franke. 1920, lk 115.

¹² Samas, lk 143-144.

¹³ Samas, lk 146.

¹⁴ Hu Shih. The Establishment of Confucianism as a State Religion During the Han Dynasty. – *Journal of the North-China Branch of the Royal Asiatic Society*, Vol LX, 1929, lk 20-41.

¹⁵ Samas, lk 36-41.

konfutsianismi ning põhineb lühikesel lõigul *Chunqiu fanlu*'st.¹⁶ Sarnaselt Frankele mainib Hu Shih, et Dong Zhongshu ehitas oma ideed lähtudes *Gongyang zhuan*'ist.¹⁷

Järgmine uurija, keda peaks mainima, on Kang Woo, kes lähtub oma töös austusest, mida tuntud Hiina filosoof ja Qingi dünastia poliitiline reformija Kang Youwei (康有為, 19.03.1858 - 31.05.1927) tundis Dong Zhongshu vastu. 19. sajandi lõpuaastatel juhtis Kang Youwei reformiliikumist, mille eesmärgiks oli konstitutsioonilise monarhia sisseseadmine ja Hiina ühiskonna moderniseerimine. Tema poliitilised vaated tuginesid peamiselt konfutsianismile. Tundub, et Kang Youwei ei kahelnud, et *Chunqiu fanlu* põhines Dong Zhongshu enda ideedel. Küll aga oli Kang Youwei kursis selle teksti autentsuse problemaatikaga ning aktsepteeris, et vähemalt osa sellest põhines Dong Zhongshu vaadetel, nt 1. peatükk *Chu Zhuang wang* ja eeskätt need, mis kannavad endas *Gongyang zhuan*'i traditsiooni tõlgendusi.¹⁸

Dong Zhongshu uurimisse on panustanud ka Hiina filosoof ja filosoofia ajaloolane Fung Yu-lan, kelle põhjalik ülevaade Hiina filosoofiast anti esmakordselt välja 1934, Derk Bodde ingliskeelne tõlge ilmus ligi 20 aastat hiljem ja sai ka Läänes pikaks ajaks üheks kasutatavaks Hiina filosoofia ajaloo käsiraamatuks.¹⁹ Teoses tõstetakse esile Dong Zhongshu domineeriv positsioon varasema Hani perioodi konfutsianistlike õpetlaste hulgas ning tema täiendused ja tõlgendused enne, kui *Chunqiu fanlu*'d hakati pidama tema kõige olulisemaks teoseks.²⁰

M. Loewe kirjutab, kuidas Fung Yu-lan arvab, et Dong Zhongshu kirjutatu tähtsus *Chunqiu fanlu*'s on võrreldav *Zhou Yi* (周易) lisadega [tegemist on varasema variandiga *Muutuste raamatust Yijing* (易經), mis on üks Hiina olulisi kanoonilisi tekste, kogumiku *Viisraamat (Wu jing 五經)* osa²¹], kuid ei maini, mil määral põhineb see väide allikatele.²²

Homer H. Dubs arutleb oma essees *The Victory of Han Confucianism* (1938) konfutsianismi saamise üle riikliku süsteemi osaks ja keiser Wu (*Wudi* 武帝, valitses 140 - 86 e.m.a) võimust. Tähelepanu on pööratud nii Hani aegse religiooni tähendusele kui ka konfutsianismi olemusele. Seal leiavad mainimist Dong Zhongshu vastused *Wudi* otsustele.

¹⁶ Täpne viide *Chunqiu fanlu*'le puudub, sest Hu Shih' viide on puudulik. Hu Shih, lk 36-37.

¹⁷ Hu Shih, lk 39.

¹⁸ Töö autoril ei olnud võimalik kasutada originaalallikat ja informatsioon on saadud M. Loewe põhjal, 2011, lk 7-8.

¹⁹ Fung Yu-lan, Derk Bodde. (Tõlk.). A History of Chinese Philosophy. Princeton: Princeton University Press, 1953.

²⁰ Samas, lk. 18-19.

²¹ <http://www.chinaknowledge.de/Literature/Classics/yijing.html> [04.11.2014]

²² M. Loewe. 2011, lk 8.

Mainimist ei leia *Chunqiu fanlu*, aga ta tunnistab, et keiser Xuan (*Xuan di* 宣帝, valitses 73 - 48 e.m.a) rakendas kindlasti Dong Zhongshu ideid ning pidas riigi kultuurilist ja ideoloogilist ühendamist positiivseks. Samuti juhitakse tähelepanu uuele lähenemisele riigi ja rahva eluolule laiemalt konfutsianismi kaudu, nt kuidas tõlgendada erinevaid taevaseid või maiseid märke.²³

Tjan Tjoe Som kirjutab *Baihutong*'i²⁴ tõlke sissejuhatuses Dong Zhongshust, kes tema arvates viis uue konfutsianistliku süsteemi täiuseni, ning käsitleb samuti oletusi *yin*'i ja *yang*'i põhimõtetest konfutsianismi õpetuses. Tuginedes *Chunqiu fanlu*'le ja *Kolmele vastusele* nägi ta Dong Zhongshud esimese suure Hiina teoloogina. (*Kolme vastuse* puhul on tegemist nn kunstlikult loodud mõistega, mistõttu ma pole töös ka välja toonud hiinakeelset vastet. Dong Zhongshul oli kolm arvamust/vastust. Tegemist on kolme erineva küsimuse ja vastuse vormis suunitletud tekstidega. Esimene on suunatud noorele keisrile, andes talle nõu ja hoiatust valitsemiseks. Teine hõlmab õukonna/valitsuse erinevaid arvamusi. Kolmas leiab, et eelnevad tekstid olid puudulikud ja on vaja sügavamalt mõtestamist. Antud töös leiavad *Kolm vastust* kohati mainimist, kuid laiemalt neid ei käsitleta.) Tjan Tjoe Somi meelest sisaldas *Chunqiu fanlu* endas igavesti kehtivat püha sõnumit. Ta kirjutas Dong Zhongshust kui isikust, kes rajas võimsa süsteemi, mis ühendas kosmoloogia, eetika, ajaloo ja poliitilise ideestiku klassikute tõlgendusega. See kõik tugines valdavalt *Chunqiu fanlu*'l, mida Tjan Tjoe Som nägi teosena, mis avas viie toime (*wu xing* 五行) korra ja selle kaudu taeva tahte (*tianming* 天命) põhimõtted.²⁵

Joseph Needham oma monumentaalses töös Hiina teaduse ajaloost²⁶ tunnistab konfutsianismi võitu teiste koolkondade üle. Ta teeb seda tsiteerides Dong Zhongshu elulugu *Hani raamatust*.²⁷ 1956 ilmunud osas viitab ta Dong Zhongshule kui isikule, kes on taoismist mõjutatud konfutsianist.²⁸ Ta ei kahtle üldse ei *Chunqiu fanlu* autorluses ega ka dateerimises.²⁹

²³ Homer H. Dubs. The Victory of Han Confucianism. – *Journal of the American Oriental Society*. 58:3, 1938, lk 435-449.

²⁴ *Baihutong delun* 白虎通德論 *Valge tiigri konverentsi arutlused väe kohta*, lühemalt *Baihutong* 白虎通, on midagi kirjandusliku protokollisarnast Valge tiigri templis *Bai hu guan* 白虎觀 58. a.m.a.j peetud aruteludest poliitika, kosmoloogia ja filosoofia suhetest. Teos koostati Hani õukonnakrooniku Ban Gu juhtimisel. Konverentsil olid arutlused ka Dong Zhongshu ideed. Vt lähemalt

<http://www.chinaknowledge.de/Literature/Diverse/baihutong.html> [21.11.2014]

²⁵ Tjan Tjoe Som. *Po Hu T`ung: the comprehensive discussions in the White Tiger Hall*. Leiden: E. J. Brill, 1949-52, vol I, lk 97-99.

²⁶ Joseph Needham, et al. *Science and Civilisation in China*. Volume I, Introductory Orientations; Volume II, History of Scientific Thought. Cambridge: Cambridge University Press, 1954, 1956.

²⁷ J. Needham. 1954, lk 104.

²⁸ J. Needham. 1956, lk 26.

Theodore de Bary kirjeldab Dong Zhongshu kui juhtivat konfutsianistlikku õpetlast.³⁰ Ta rõhutab, et konfutsianismi mõju kasvas keiser Wu ajal ning aktsepteerib konfutsianismi võitu teiste õpetuste üle. De Bary viitab otse *Chunqiu fanlu*'le, et välja tuua Dong Zhongshu poliitilised ideed ning vaated *yin*'i ja *yang*'i kohta. Maareformide osas kasutab ta viiteid *Hani raamatust*, kuid mainimist ei leia *Kolm vastust*. Samas kirjutab ta Dong Zhongshust ülistavalt kui isikust, kes aitas kehtestada konfutsianistlikud klassikad ühiskonna ja riigi elu alusjuhendina ning kes oli ka laialdaselt tunnustatud aususe ja avameelsuse poolest poliitilistes ja majanduslikes reformides.³¹

Ka Wing-tsit Chan oma teoses *A Source Book in Chinese Philosophy* (1963) ei näinud põhjust seada kahtluse alla *Chunqiu fanlu* usaldusväärsust. Ta leiab, et see esindab Dong Zhongshu vaateid. Wing-tsit Chan võtab omaks üldlevinud seisukoha konfutsianismist ja Dong Zhongshust kui selle ühest eestvõitlejast. Mainimist leiab, kuidas Dong Zhongshu oli üks tähtsaimaid isikuid Hiina keisririigi varases ajaloos, sest tal oli oluline roll konfutsianismi saamisel Hiina riiklikuks õpetuseks ja ideoloogiaks, mis püsis 1905. aastani. Ta tõstab esile, kuidas Dong Zhongshu käsitleb universumit kui orgaanilist tervikut ning ajalugu kolme tsüklilise perioodina, mida sümboliseerivad värvid must, valge ja punane.³²

Ida- ja Lääne-Hanist kirjutab ka Xu Fuguan (徐复观, 1904 - 1982) oma teoses *Mõlema Hani ajastu mõtte ajalugu* (*Liang Han sixiang shi* 兩漢思想史, 1976). Ta toob välja, et *yin*'i ja *yang*'i teooriate sügavad mõjutused ulatuvad Dong Zhongshuni, kes arendas *Lü Kevaded-Sügised* (*Lüshi chunqiu* 呂氏春秋) ideestiku universaalseks filosoofiliseks süsteemiks, millesse lisati *Gongyang zhuan*'i ja teiste ideid.³³ [*Lü Kevaded-Sügised* on laialdase temaatikaga entsüklopeediline teos, hõlmates teaduste, muusika, põllumajanduse jm valdkondi. Tekst koostati 239. a e.m.a Qini kantsleri Lü Buwei (呂不韋, 291 - 235 e.m.a) tellimusel. Teda on nimetatud ka teose autorina.]³⁴

²⁹ J. Needham. 1954, lk 104-106.

³⁰ Wm. Theodore de Bary, Wing-tsit Chan, Burton Watson. Sources of Chinese Tradition. New York; London: Columbia University Press, 1960.

³¹ Samas, lk 184-185.

³² Wing-Tsit Chan. A Source Book in Chinese Philosophy. Princeton: Princeton University Press, 1963, lk 271-272.

³³ Xu Fuguan. 徐复观. 兩漢思想史. Vol II, Taipei, Taiwan, 1976, lk 295.

³⁴ Endymion Wilkinson. Chinese History: A Manual. Harvard University Asia Center for the Harvard-Yenching Institute. Cambridge (Massachusetts); London: Harvard University Press, 2000, lk 474.

Benjamin Wallacker esindab teistsugust vaadet oma uurimuses *Han Confucianism and Confucius in Han* (1978). Ta peab küsitavaks Dong Zhongshu rolli riigiametis või konfutsianismi tähtsuse kasvus Hani ajastul. Ainsaks tõendiks peab ta Dong Zhongshu arvamust, et peale konfutsianismi ning nn kuue kunsti (*liu yi* 六藝) võiks teisi õpetusi eemale tõrjuda. Sealhulgas ei leia kordagi viitamist *Chunqiu fanlu*. Loewe tõstab Wallackeri töös esile seda, et viimane ei näe Dong Zhongshu mõju tema kaasajale, sõltumata sellest, milline oli see hilisemal ajal.³⁵ Konfutsianismi laialdasema leviku edukuses näeb Wallacker Hani ajastu kõrgametniku Gongsun Hongi (公孫弘, 200 - 121 e.m.a) osa, tänu kellele algas näiteks ametnike väljakoolitamine, milles on näha konfutsianistlike avaliku elu elemente. Ta leiab ka, et tänu Gongsun Hongile algas konfutsianistliku traditsiooni ja legismi pragmaatilisuse ühendamine. Dong Zhongshu tähtsust otsib ta hoopis legistliku valitsemispraktika ja konfutsianistliku ajaloo sulandamises.³⁶

David John Helliwell keskendub oma töös *Kolmele vastusele*, mille puhul ta Dong Zhongshu autorluses ei kahtle. Samas tunnistab ta *Chunqiu fanlu* puhul, et selle autorluse kohta on keeruline vastata, sest see vajab rohkem uurimist, kuid ta märgib ära, et tegemist on Hani ajastu konfutsianismi osaga, millena seda tulekski võtta.³⁷

Kung-chuan Hsiao teose tõlkis 1979 F.W. Moete - *A History of Chinese Political Thought. Volume One: From the Beginnings to the Sixth Century A.D.* Selles nähakse Dong Zhongshu mõjusat tegevust ajal, kui konfutsianistid olid hakanud avalikkuses laiemalt esile tõusma. Ta kirjeldab Dong Zhongshud kui isikut, kes laiendas taeva autoriteedi ideed, et seada paika piirangud valitsejale. Tänu sellele tõusis ta oluliseks konfutsianistlikuks tegelaseks Lääne-Hani ajal. Üsna põhjalikult kirjeldatakse Dong Zhongshu vaateid valitsemise mandaadist ja valitsemisest.³⁸

John B. Henderson mainib oma teoses *The Development and Decline of Chinese Cosmology* (1984), et Dong Zhongshu oli üks poliitilise suunitlusega Hani ajastu kosmolooge

³⁵ M. Loewe. 2011, lk 13.

³⁶ Benjamin E. Wallacker. *Han Confucianism and Confucius in Han*. - *Ancient China Studies in Early Civilization*. Hong Kong: The Chinese University Press, 1978, lk 215-228.

³⁷ David John Helliwell. *Tung Chung-shu and the new text Confucian victory*, with a translation of his three memorials to emperor Wu. Durham: Durham University, 1981, lk 10.

³⁸ Kung-chuan Hsiao, F.W. Moete. (Tõlk.), *A History of Chinese Political Thought. Volume One: From the Beginnings to the Sixth Century A.D.* 1945-46. Princeton: Princeton University Press, 1979, lk 484-503.

ning *Chunqiu fanlu* on Dong Zhongshu töö ja temalt pärinevad selle teose peamised ideed.³⁹ Umbes samal ajal kirjutab Benjamin I. Schwartz oma teoses *The World of Thought in Ancient China* (1985) Dong Zhongshust kui isikust, kes sulandab korrelatiivse kosmoloogia eelkõige konfutsianistlike väärtustega, samuti tema arhitektoonilisest korrelatiivse kosmoloogia konfutsianiseeritud süsteemist.⁴⁰ Samuti on tähelepanu suunatud Dong Zhongshu taeva ideedele, mille abil ta viitab väga laialdaste mõistete kaudu *Chunqiu fanlu* peatükkidele, seadmata kahtluse alla nende autentsust.

Anne Chengi teose *Étude sur le Confucianisme Han: l'élaboration d'une tradition exègétique sur les classiques* (1985) ühes peatükis leiab kajastamist ka Dong Zhongshu. Autor näeb teda ühenduslülina algupärase või varase *Gongyang*'i ideestiku ja konfutsianistliku õpetlase He Xiu (何休, 129 - 182) vahel. Autor tunnistab *Chunqiu fanlu* autentsuse problemaatikat, kuid aktsepteerib seda teosena, mis kannab Dong Zhongshu ideestikku.⁴¹

David L. Hall ja Roger T. Ames kirjeldavad, kuidas Dong Zhongshu puhul on tegemist õpetlasega, kes esindab palju rohkem Hani sünkretismi ning Qini eelset konfutsianismi kui Konfutsius ise.⁴²

Jaapani uurija Nishikawa Tōru avab oma teoses *Vesteid ja vestlusi: ideede ajaloo kronoloogia Rongo no shisou shi nenbyō* „論語の思想史年表“ (1994) laiaulatusliku kronoloogilise skeemi *Lunyu* ideede kasvu kohta. Ta kirjutab, et Dong Zhongshu kaudu arenes konfutsianism riiklikuks õpetuseks 136. a e.m.a.⁴³

Gary Arbuckle kirjutab töös *Some remarks on a new translation of the Chunqiu fanlu* (1992), et Dong Zhongshud võib kirjeldada kui Lääne-Hani konfutsianistlikku filosoofi. Autor kritiseerib tugevalt *Chunqiu fanlu*'d, sest see teos on tema meelest erinevate autorite esseede kogum.⁴⁴

³⁹ John B Henderson. *The Development and Decline of Chinese Cosmology*. New York: Columbia University Press, 1984, lk 4, 9, 22.

⁴⁰ Benjamin I. Schwartz. *The World of Thought in Ancient China*. London: Harvard University Press, 1985, lk 363, 370.

⁴¹ Anne Cheng. *Étude sur le Confucianisme Han: l'élaboration d'une tradition exègétique sur les classiques*. Paris: Collège de France, 1985, lk 27.

⁴² David L. Hall, Roger T. Ames. *Thinking Through Confucius*. Albany: State University of New York Press, 1987, lk 11-25.

⁴³ Nishikawa Tōru. *論語の思想史年表*. Tokyo: Kyūko shoin, 1994, lk 511-517.

⁴⁴ Gary Arbuckle. *Some remarks on a new translation of the Chunqiu fanlu*. - *Early China*. Vol 17, 1992, lk 215-238.

Oma artiklis *La Vie de Dong Zhongshu: enigmes et hypothèses* keskendub Marianne Bujard Dong Zhongshu eluloo faktidele, tuginedes *Ajaloo ülestähendustele, Hani raamatule ja Kõikehõlmavale peeglile valitsemise abistamiseks* Zizhi Tongjian (資治通鑑, hõlmab Hiina ajalugu 403 e.m.a kuni 959 m.a.j). Ta mainib *Chunqiu fanlu*'d 2 korda. M. Bujard paigutab Dong Zhongshu sünni aastasse 198 e.m.a, *Kolm vastust* aastasse 134 e.m.a ning surmamõistmise ja armuandmise aastatesse 128 - 126 e.m.a. Surma aastaks arvab ta olevat 104 e.m.a, kuid möönab, et tegelikult puuduvad tõendid surma dateerimise kohta.⁴⁵

Hans van Ess oma töös *Politik and Gelehrsamkeit in der Zeit der Han* (1993) aktsepteerib Dong Zhongshud kui *Chunqiu fanlu* autorit.⁴⁶

Väga olulise uurijana tuleb mainida professor Sarah A. Queeni oma 1996 ilmunud teosega *From Chronicle to Canon: The Hermeneutics of the Spring and Autumn, According to Tung Chung-shu*. Selles keskendub ta Dong Zhongshu kohta käivatele erinevatele küsimustele nagu ta elu, kirjutised, saavutused, kuid ka *Chunqiu fanlu* väärtus ja autentsus. Ta analüüsib Dong Zhongshu olulist rolli Hani konfutsianismi edendamisel (kui ajastu poliitikat ning konfutsianismi kohta selles), mis hõlmab uute ideede arengut ning keiserliku suveräänsuse olemuse arendamist. Queen tegeleb ka *Chunqiu fanlu* tekstilise analüüsiga.⁴⁷

20. sajandi jooksul koostati Dong Zhongshu ja *Chunqiu fanlu* kohta mitmed mahukad uurimustööd. Järgmisel sajandil uurimistegevus jätkus, kuid nii laiaulatuslikke töid siiski ei ilmunud.

⁴⁵ Marianne Bujard. La vie de Dong Zhongshu: enigmes et hypothèses. – *Journal Asiatique*. 280. 1-2. 1992, lk 145-217.

⁴⁶ Hans van Ess. *Politik and Gelehrsamkeit in der Zeit der Han*. Die Alltext/Neutext - Kontroverse. Wiesbaden: Harassowitz Verlag, 1993, lk 55, 80.

⁴⁷ S. A. Queen. 1996.

1.2. Dong Zhongshu käsitlused 21. sajandil

2005. a välja antud kogumikus *Hawai'i Reader in Traditional Chinese Culture* leiab mainimist, et keiser Wu, olles mõjutatud Dong Zhongshust, võttis konfutsianismi riiklikuks ideoloogiaks.⁴⁸

John Lagerwey ja Marc Kalinowski on oma teoses *Early Chinese Religion. Part One: Shang through Han* (2009) valmis aktsepteerima Dong Zhongshud kui *Chunqiu fanlu* autorit.⁴⁹ Samas Mark Csikszentmihalyi väljendab huvitavalt: “Dong Zhongshu, keda tänapäeval seostatakse taaselustatud konfutsianismi klassikate uurimise ning korrelatiivse mõtlemisega, mis seostas inimese ja loodusliku maailma, kes oli omal ajal teada kui pühendunud *Kevadede-Sügisel* õpetlane...”. *Chunqiu fanlu*'d on nähtud esimese teosena, mis proovib võtta religioosse ratsionalismi poliitilise struktuuri aluseks.⁵⁰

Hilisemal ajal leiab Dong Zhongshu ja tema pärand kajastamist seoses uue konfutsianistliku suunitlusega, millel on oluline roll Mao-järgses Hiinas. 20. - 21. saj tehtud uurimusi kajastab Sylvia Chan.⁵¹ Kirjeldamist leiab, kuidas Dong Zhongshu kosmoloogiline teooria laenab palju nii *yin-yang*'i teooriast kui ka viie elemendi omast ning sisaldab ka ebausku. Sylvia Chan esitab küsimuse, mis võis liberaalset ratsionaal-teaduslikku autorit nagu Li Zehou (李泽厚, s 1930, nimekas Hiina tänapäeva filosoof, kes on oma töödes hõlmanud erinevaid koolkondi) huvitada Dong Zhongshu puhul. Samas ei pea ta küsitavaks seisukohta, mille kohaselt Dong Zhongshu oli esimene konfutsianist, kes assimileeris sellesse õpetusse mõjutusi teistest koolkondadest ning lõi üldise kõikehõlmava metafüüsilise süsteemi, et kirjeldada ühe tervikuna loodust ja inimese maailma. S. Chan kirjeldab Li Zehou kõrget arvamust loodud sünteesist ning Dong Zhongshu loomingust ning tema väidet, et uus konfutsianism peaks sellele pärandile rohkem keskenduma. See oleks suur erinevus Songi-Mingi ajastu konfutsianismist, mis keskendus inimisiksusele. Li Zehou kirjutab Dong Zhongshu poliitilisest osalusest *Chunqiu fanlu*

⁴⁸ Jan L. Hagman. Schools and civil service in Ming dynasty. - *Hawai'i Reader in Traditional Chinese Culture*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2005, lk 494.

⁴⁹ John Lagerwey, Marc Kalinowski. *Early Chinese Religion. Part One: Shang through Han (1250 BC – 220 AD)*. Leiden; Boston: Brill, 2009. Vol 1, lk 692, vol 2, lk 823-32.

⁵⁰ Mark Csikszentmihalyi. *Readings in Han Chinese Thought*. Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company, 2006, lk 7-9.

⁵¹ Sylvia Chan. Li Zehou and New Confucianism. - *New Confucianism: a Critical Examination*. New York; Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003, lk 120-121.

põhjal, mis tema meelest on autentne allikas, kuid seda ei tasuks võtta süstemaatilise traktaadina. Ta on seisukohal, et Dong Zhongshu nii-öelda konfutsianiseeris teised koolkonnad. Samas jääb tõestamata, mil määral oletus, mis põhineb *Chunqiu fanlu*'l, on usaldatav.

Võrreldes 20. sajandi uurimustega on selgesti näha, et nii uurijaid kui töid on tunduvalt vähem ja nad pole ka nii ulatuslikud. Miks see nii on, on keeruline vastata. Tegemist võib olla temaatika muutumisega uurimissuundades, sest Dong Zhongshu nime peategelasena enam ei kohta.

II DONG ZHONGSHU ELULOOLOSED ANDMED JA ALLIKAD

2.1 Probleemi asetusest tänapäeva uurijate töödes

Dong Zhongshu eluloost on suhteliselt vähe teada, kuid Hiina allikate põhjal on mingi sidus elulugu siiski võimalik esitada. Iseküsimus on, kuivõrd ajalooliselt tõepärane see on. Käesolevas peatükis käsitletaksegi võrdlevalt erinevates allikates esitatud fakte tema elust. Kõige rohkem informatsiooni Dong Zhongshu eluloo kohta leidub *Ajaloo ülestähendustes* ja *Hani raamatus*.

Urija Su Yu pakub Dong Zhongshu eluajaks 179 - 104 e.m.a, mis on laialdaselt aktsepteeritud. Samas ei ole Su Yu nendes daatumites täielikult kindel. Dong Zhongshu eluloost leiab mainimist kaks olulist sündmust. Neist esimene on *Kolm vastust*, teine on tema surmamõistmine 141. a e.m.a ja armuandmine 135. a e.m.a.⁵²

Järgnevad uurijad on välja pakkunud erinevaid oletusi, mille S. A. Queen on kokku koondanud ja mis vajab siin välja toomist, et näidata arvamuste mitmekesisust.⁵³ Shi Zhimian paigutab Dong Zhongshu sünnidaatumi vahemikku 194 - 180 e.m.a. Yue Qingping ja Zhou Guidian pakuvad sünniajaks keiser Gaozu (高祖) valitsemisaja (206 - 194 e.m.a). Queen ise oletab, et Dong Zhongshu sündimine 195. aasta paiku e.m.a on palju tõenäolisem kui 179 e.m.a. Ta viitab ka Zhou Guidianile, kelle meelest Dong Zhongshu suri enne 104. a e.m.a, kuid pärast 107. a e.m.a. M. Bujard pakub sünniaastaks 198 e.m.a ning *Kolme vastuse* aastaks 134 e.m.a, surmamõistmise ja armuandmise aastateks vahemikku 128 - 126 e.m.a. Li Weixiong viitab Yang Shudale, kes pakub surmaajaks vahemikku 118 - 116 e.m.a, kuid Li Weixiong ise eelistab vahemikku 129 - 114 e.m.a. M. Loewe piiritleb Dong Zhongshu eluaastad oma teoses vahemikuga 198 - 107 e.m.a.⁵⁴

Loewe teeb mitmeid oletusi Dong Zhongshu elu kohta ning toob välja seosed tema kaasajaga.⁵⁵ Ma leian, et need märkused on olulised ning vajavad siinkohal esitamist.

Dong Zhongshu võis sündida keiser Gaozu valitsemisajal umbes 198. a e.m.a ja surra 107. a e.m.a, seega võis ta elada väga kõrge eani. Pole välistatud, et enne oma 20. eluaastat võis

⁵² Viidatud M. Loewe (2011) põhjal, lk 43.

⁵³ S.A. Queen, lk 241.

⁵⁴ Samas.

⁵⁵ M. Loewe. 2011, lk 43-44.

ta kohtuda nii ametnikega, kes olid teeninud Qini ajal, kui ka inimestega, kes olid seotud valitsusasutustega, aga ka nendega, keda oli kuidagi karistatud. Samas tuleb mainida, et ei *Kolmes vastuses* ega *Chunqiu fanlu*'s pole Qini ajastut moraalselt või poliitiliselt negatiivselt kajastatud. Samuti ei leidu seal hoiatusi, nagu teised autorid on Qini ajal toimunu põhjal teinud. Biograafiline informatsioon tema nooruse kohta, enne kõrgetele riiklikele ametiteni jõudmist, on väga napp.⁵⁶ Nooruses võis ta olla kursis tollal levinud erinevate ideedega, mille eesmärk oli tugevdada keisri staatust, nt käitumisreeglite kehtestamine õukonnas. Pealinnas Chang`anis oli Dong Zhongshu võimalus näha keiser Gaozu hauda ning hiljem oli tal võimalus näha ka Huidi ja Jingdi haudu. Ta elas ka ajal, mil võim oli koondunud keisrinna Lü kätte, kuigi nominaalsed valitsejad olid alaealsed.⁵⁷ Seega võis ta mõista keisrite erakordset võimupositsiooni, mis oli tema ajaks võtnud hoopis teistsuguse kuju varasemast suurusajast. Dong Zhongshu pidi olema ka kursis Wendi (文帝, valitses 179 - 156 e.m.a) ajal eksisteerinud *xiongnu* rändhõimude ohuga, kes 166. a e.m.a möödusid Chang`ani lähedusest, mis tähendas ohtu ka dünastiale. Samas pole informatsiooni, kuidas sellele olukorrale reageeriti ja kas seda üldse tehti. Mingit moodi pidi see ikkagi mõjutama Dong Zhongshu vaadet keisri võimu ja ulatuse kohta, kuid ei leidu viiteid sellele, et ta oleks väljendanud kriitikat keisrinna kohta või poliitikas tugevneva *yin*'i kohta. Puudub informatsioon, et ta suhtus nostalgiliselt aega enne keisririiki. Sima Qian mainib, et ta oli kuulnud Dong Zhongshu midagi väitmas või kuulnud tema väidetest, samas pole aga kuskil täiendavat informatsiooni, et need kaks meest oleksid kohtunud.⁵⁸ Küsitav on, kas Dong Zhongshu ootas ära või lihtsalt juhtus nii, et sobiva patroonina sai valitsejaks keiser Wu, kelle autoriteeti ja vallutuspoliitikat sai ta edendada. Dong Zhongshu polnud lihtsalt alluv õpetlane - tegemist oli isikuga, kelle arusaam valitsemisest oli väga struktureeritud ning laiaulatuslik. Kuigi ta aeg-ajalt kritiseeris keiser Wu poliitikat, ei üritanud ta ennast troonile lähemale seada. Samas püüdis ta sisse seada tekstipõhist ideestikku, mis seostaks taeva ja inimeste olemust, et selle kaudu piiritleda keisri võimu, kuid samuti suurendada valitseja positsiooni tähtsust konfutsianistlike tekstide kaudu.⁵⁹ M. Loewe leiab selgeid erinevusi Dong Zhongshule lähenemises *Hani raamatus* ja *Ajaloo ülestähendustes*. Viimane sisaldab lühikest biograafilist

⁵⁶ S.A. Queen, lk 15.

⁵⁷ Vt nt J.A.G. Roberts, lk 50.

⁵⁸ Sima Qian. 史記, lk 3297.

⁵⁹ S.A. Queen, lk 4-5.

märkust peatükis *Konfutsianistide elulood (Rulin zhuan 儒林列傳)*. *Hani raamat* sisaldab pikemat Dong Zhongshu biograafiat, mis kajastab paljuski sedasama, mida ka *Ajaloo ülestähendused*, kuid on täiendatud ning käsitleb ka *Kolme vastust*. Lisaks *Rulin zhuan*'ile viidatakse *Ajaloo ülestähendustes* Dong Zhongshule mujal veel 4 korda. Seevastu *Hani raamat* mainib teda ligi 30 korda ja lisaks käsitleb muidki kirjutisi, mida seostatakse Dong Zhongshuga. Samuti võib sealt leida Dong Zhongshu seletusi kummaliste nähtuste ja ebatavaliste sündmuste kohta.⁶⁰ M. Bujard seletab seda sellega, et *Ajaloo ülestähenduste* kirjapanemise ajal polnud Dong Zhongshu veel piisavalt tähtis, kuid *Hani raamatus* taheti tema mainet üles ehitada.⁶¹

⁶⁰ M. Loewe. 2011, lk 43-45.

⁶¹ M. Bujard, lk 160.

2.2 Dong Zhongshu elulugu *Ajaloo ülestähenduste* põhjal⁶²

Dong Zhongshust, kes pärines Guangchuanist (vt lisa 4) (tänapäeva Hebei provints) ja õppis *Kevadete-sügiste kroonikaid*, sai Jingdi (景帝) ajastul (156 - 140 e.m.a) haritud mees. Ta luges raamatuid eraldatuses ning õpetas õpilasi üksteise järel, vastavalt nende tasemele, alustades edasijõudnutega. Pole välistatud, et ta ei kohtunud nendega üldse näost näkku ning kolm aastat tegeles ta õpetamisega, oma kodust lahkumata, mis väljendas tema pühendumist. Mitmed haritlased, kes pidasid teda oma õpetajaks, hindasid sellist käitumist ja austasid teda. Keiser Wu võimule saades sai temast kantsler Jiangdu kuningriigis (vt lisa 4). Hoolitsedes selle piirkonna eest, pani ta tähele erinevaid muutusi, mida ta ka märkis *Chunqiu fanlu*'s ning ennustas, kuidas toimub tavapärasest kõrvalekandumine *yin*'i ja *yang*'i kaudu.⁶³ Näiteks vihma soovides lasi ta sulgeda kõik sissepääsud *yang*'i ning avada *yin*'i poolsed. Vastupidise tulemuse jaoks tegi vastupidi. See olevat andnud väga edukaid tulemusi.⁶⁴ Samas ei ole Sima Qiani põhjal võimalik oletada, kui ulatuslikult ta selliseid tegevusi rakendas.

Mingil ajal kutsuti ta paleesse nõuandjaks.⁶⁵ Seal koostas ta ülevaate erinevatest õnnetustest ja seletamatutest sündmustest, mis tema ametiajal olid juhtunud. Mainimist leiab, kuidas samal ajal toimusid tulekahjud Gaozule pühendatud pühamu juures Liaodongis (vt lisa 4). Dong Zhongshud vihkas õukonna ametnik Zhufu Yan, kes oli saanud endale mitmed Dong Zhongshu kirjutised ning esitas need keisrile, kes küsis ka õpetlaste arvamust. Üks, kelle hinnangut keiser soovis teada, oli varasem Dong Zhongshu õpilane Lü Bushu. Teadmata, kelle tööga tegemist, avaldas ta arvamust, et tegemist on absurdsusega. Tehti otsus uurida Dong Zhongshud lähemalt ning ta mõisteti surma, kuid keiserliku otsusega anti talle armu ning edaspidi ei öelnud ta õnnetuste ja ebatavaliste asjaolude kohta enam midagi.⁶⁶

Dong Zhongshu olevat olnud aus ja otsekohene inimene. Sel ajal hani inimesed tegelesid piiride kaitsmisega ründavate mitte-hani inimeste eest. Ka Gongsun Hong uuris *Kevadete-sügiste kroonikaid*. Dong Zhongshu ei arvanud temast kuigi hästi, pidades teda meelitajaks, ning viimasele see eriti ei meeldinud. Gongsun Hong soovitas keisril nimetada Dong Zhongshu Jiaoxi

⁶² Käesolev alapeatükk refereerib informatsiooni Sima Qian 史記.

⁶³ Sima Qian. 史記, lk 3127- 3128.

⁶⁴ Samas.

⁶⁵ Seda dateeritakse sageli 130 e.m.a kandis.

⁶⁶ Sima Qian. 史記, lk 3128.

(vt lisa 4) kuninga kantsleriks. Jiaoxi kuningas oli teadlik Dong Zhongshu oskustest ning pärast kantsleriks määramist kohtles teda heldelt. Dong Zhongshu ei riskeerinud oma ametipostile pikemaks ajaks jääda, kartes, et teda võidakse milleski süüdi mõista, ning halvenevat tervist ettekäandeks tuues pani oma ameti maha ning pöördus tagasi koju. Kuni oma surmani keskendus ta õppimisele ja kirjutamisele, pööramata tähelepanu igapäevaelule ja perele.⁶⁷

⁶⁷ Sima Qian. 史記, lk 3128.

2.3 Dong Zhongshu elulugu *Hani raamatu* põhjal⁶⁸

Dong Zhongshu pärines Guangchuanist, õppis *Kevadete-sügiste kroonikaid* ning temast sai Jingdi ajal haritud mees. Ta luges raamatuid eraldatuses ning ta õpilased edastasid üksteisele ta õpetust vastavalt tasemele.⁶⁹ Võimalik, et teda ennast näost-näkku ei kohatudki. Kolm aastat ei olevat ta oma kodust lahkunud, väljendades nii oma innukust. Selline käitumine sai heakskiidu paljudelt õpetlastelt. Troonile tõustes kutsus Wudi kokku palju õpetlasi. Dong Zhongshu vastas oma *Kolme vastusega*. Tema töö ülevaatamise järel määrati Dong Zhongshu Jiangdu kantsleriks kuningas Liu Fei'd (劉非, 154 - 128 e.m.a) teenima. Tegemist oli Wudi vanema vennaga, kelle ülbus oli teada, kuid kes näitas üles ka vaprust. Dong Zhongshu parandas ta vigu ning suunas ta arvamust ning seega saavutas ta kuninga austuse.⁷⁰

Ametnikuna pani ta tähele erinevaid muudatusi, mis tekkisid õnnetuste ja ebatavaliste asjaolude tõttu, mida ta märkis ka *Chunqiu fanlu*'s. Dong Zhongshu ennustas, kuidas sellised kõrvalekadumised *yin*'i ja *yang*'i tõttu tulenevad. Pärast seda ametit kutsuti ta nõuandjaks paleesse. Samal ajal toimusid Gaozu pühamu ja selle lähedal olnud hua ja hoonete juures tulekahjud. Oma ametis kirjutas Dong Zhongshu erinevaid arvamusi, kuid neid kõiki ta oma ülemustele ei esitanud. Zhufu Yan oli jälginud ta tegemisi ning salamisi näinud mustandeid. Ta vihkas Dong Zhongshud ning esitas enda kätte saadud dokumendid keisrile, kes lasi need õpetlastel üle vaadata. Seda tehti ja teadmata, kelle omad need on, arvas isegi Dong Zhongshu õpilane Lü Bushu, et need on äärmiselt absurdsed. Dong Zhongshu mõisteti surma, kuid keisri käsul anti talle armu ning edaspidi ei kommenteerinud ta enam õnnetusi ja ebatavalisi nähtusi.⁷¹

Tähelepanu leiab siingi Gongsun Hong, kellega nad läbi ei saanud. Viimane soovitas Dong Zhongshud Jiaoxi kuninga ametnikuks. Valitseja oli Liu Duan (劉端, 154 - 114 e.m.a), keisri vanem vend, kelle vaba eluviis põhjustas sageli probleeme kõrgemate ametnikega. Kuningas oli teadlik, et Dong Zhongshu puhul oli tegemist tähtsa õpetlasega ning kohtles teda hästi. Kartes, et teda võidakse milleski süüdistada, jättis Dong Zhongshu tervist ettekäändeks tuues oma ameti maha. Dong Zhongshu teenis kokku kahes kuningriigis. Ta teenis kuningat

⁶⁸ Käesolev alapeatükk refereerib Ban Gu. 漢書.

⁶⁹ Ban Gu (班固). 漢書, lk 2497.

⁷⁰ Samas.

⁷¹ Samas, lk 2499.

truult, jälgides enda käitumist, et piirata kuninga ülbet käitumist. Kui ta ametipostist loobus ning erru läks, siis kuni surmani ei küsinud ta oma pere kohta.⁷²

Dong Zhongshu elas kodus ning kui õukond arutas midagi väga tähtsat, siis saadeti tema juurde ametnikud arvamust küsima. Saadud vastused peegeldasid, et ta oli kursis vastuvõetud otsustega ja pooldas neid. Kõrges eas Dong Zhongshu suri kodus, tema pojad ja pojapojad saavutasid tänu oma haridusele kõrgeid ametikohti. Dong Zhongshu kirjutised seletasid klassikalisi tekste koos paljude teiste arvamuslike tekstidega.⁷³

⁷² Ban Gu (班固). 漢書, lk 2523-2524.

⁷³ Samas, lk 2525.

2.4 Esmaallikatel põhineva eluloo kriitiline analüüs

Käesolev alapeatükk võtab kokku, mida eelnevast esmaallikatele tuginevast informatsioonist teada saime.

Kõigepealt Dong Zhongshu päritolust. Mõlemas allikas on öeldud, et Dong Zhongshu pärines Guangchuanist, mis asus pealinnast suhteliselt kaugel. See, kuidas Dong Zhongshu sattus pealinna, on ebaselge. Samuti puudub informatsioon tema hariduse ja ametisse asumise kohta. Lisaks puudub ka informatsioon tema eellaste ja järglaste kohta, kes olevat tõusnud kõrgetesse ametitesse ning pole ka täpset informatsiooni tema surma kohta. Ajaloolase Zhou Guidiani meelest suri Dong Zhongshu Chang`anis.⁷⁴ Wei Shou teosest saame teada, et tema haud asus Lingyis (vt lisa 4 Chang`ani piirkonnas) koos teiste kuulsate isikute haudadega. See informatsioon pole aga kinnitust leidnud ja pole ka kõige tõenäolisem.⁷⁵

Lisaks esitavad kaks ajaloolist allikat erinevaid aspekte. Dong Zhongshu määramine ühe kuningriigi kantsleriks pärast tema vastuseid näib erakordsena ning tema kõrvaldamine sealt on ebaselge. Selline sündmuste järjekord on problemaatiline. Aluseks on võetud erinevate sündmuste järgnevus: Dong Zhongshu vastused, Gaozu pühamu juures olnud tulekahjud, Zhufu Yani süüdistus Dong Zhongshu kommentaarile selle sündmuse kohta, millele järgnes süüdistamine, süüdimõistmine ja armuandmine ning Dong Zhongshu ameti muutus Jiangdu kantslerist palee nõunikuks. Samaaegselt on *Hani raamatus* keiserlikud korraldused ja Dong Zhongshu vastused üksteisele järgnevad sündmused. M. Loewe eelistus on rohkem *Hani raamatul* kui *Ajaloo ülestähendustel*. (Tema põhjendust pole selgitatud, kuid tundub, et tegemist on dateerimisest tingitud põhjendusega.) Sündmused peaks järjestama Loewe järgi: kõigepealt tulekahjud 135. a e.m.a, Dong Zhongshu mustamine ja süüdimõistmine ning ametis alandamine. Zhihi Tongjian (Loewe kaudu) arvab hoopiski, et üks kolmest vastusest on 140. a e.m.a ja tulekahjud 135. a e.m.a.⁷⁶

Väga sageli leiab Dong Zhongshu eluloo käsitluses mainimist, kuidas ta oma toas kardina tagant andis oma õpetust edasi. Vanemad õpilased omakorda jagasid õpetusi noorematele.⁷⁷

⁷⁴ Zhou Guidan 周桂鈿. 董學探微, lk 33-36.

⁷⁵ M. Loewe. 2011, lk 50-51.

⁷⁶ Samas, lk 52.

⁷⁷ B. Watson, lk 368.

Väärrib mainimist, et Dong Zhongshu kurtis ametnike kvalifikatsiooni üle ning ärgitas parema ettevalmistusega ametnike määramist erinevatele ametipostidele valitsuses. Samuti soovitas ta valitsejal usaldada oma kõrgemaid ametnikke ning kohalikel valitsustel saata ametnikke pealinna teadmisi ja kogemusi omandama.⁷⁸ See saavutaski oma eesmärgi, sest 134. a e.m.a soovis keiser Wu, et inimesi saadetakse kuningriikidest õukonda.⁷⁹

M. Loewe märgib selgesti ära, kui keeruline on mõista Dong Zhongshu tähtsust tema kaasajal nii ajalooliste biograafiliste allikate kui ka tema mõju põhjal. *Ajaloo ülestähendustes* esitatut võib võtta tema eluloona. Samas pole Dong Zhongshu elu erinevate sündmuste kohta kindlat ajalist määratlust. Keeruline on öelda, millal ta võis saada Jiangdu kantsleriks. *Ajaloo ülestähendustes* leiab mainimist, et see toimus, kui valitsev keiser, st Wudi sai troonile, mis dateeritakse 140. a e.m.a. Sündmuste põhjal saab samuti tuletada, et Dong Zhongshu saadeti Jiaoxisse pärast Gongsun Hongi nimetamist kantsleriks ehk 124. a e.m.a. Samuti on vihjatud, et Dong Zhongshu oli tagasi Chang`anis 119. a e.m.a.⁸⁰

S. A. Queen väljendab huvitavalt arvamust, et isegi kui Dong Zhongshul polnud suurt poliitilist võimu, oli ta juba mingil määral austatud oma töö eest *Kevadete-sügiste* kohta. Üha enam levitas ta oma õpetust järjest laienevale õpilaste rühmale, saavutades pealinnas kõrge õpetlase maine (umbes 156 – 141 e.m.a).⁸¹

Dong Zhongshu ametikarjääril on informatsiooni *Hani raamatus*, kus sissejuhatavas biograafiate osas hoolsatest ametnikest on mainitud, et ta ei saavutanud kunagi kõrgeimat positsiooni. Sealt tuleb välja, et ametiisikute ressursid olid piiritletud ning ainult vähesed isikud olid märkimisväärsed. Mainimist leiavad Jiangdu kantsler Dong Zhongshu ning (ametinimetusega linnaülem) Gongsun Hong ja Ni Kuan. Need kolm meest olid õppinud klassikalisi tekste ning teadlikud oma kohustustest ja kursis kaasaja kirjanduse ja valitsusega. Eelnevalt nimetatud põhjustel pälvisid nad ka keisri austuse. Dong Zhongshu olevat ettekäändeks toonud oma tervist ning ametist lahkunud, kuid Hong ja Kuan saavutasid teenistuses kõrgeimad positsioonid.⁸²

⁷⁸ S.A. Queen, lk 24.

⁷⁹ Ban Gu (班固). 漢書, lk 160. Homer H. Dubs. The History of the Former Han Dynasty. Vol 3. Waverly: Baltimore Press, 1944, lk 35.

⁸⁰ M. Loewe. 2011, lk 53.

⁸¹ S.A. Queen, lk 18.

⁸² M. Loewe. 2011, lk 53. Ban Gu (班固). 漢書, lk 3623.

S. A. Queen märgib, kuidas M. Loewe toob konkreetselt välja, et nii Dong Zhongshu õpetuslikust taustast kui ka tema ametlikust teenistuskäigust säilinud informatsioon on puudulik. Allikate põhjal võib jääda temast mulje kui väga õpetamise ja raamatutesse pühendunud. Samas pidi tal olema ka teisi laiaulatuslikke teadmisi teistest koolkondadest, et teha pealinnas mitmete aastate pikkust karjääri.⁸³

Varsti pärast Dong Zhongshu vastuste esitamist määrati ta ühe kuningriigi kantsleriks. Teda ei ole näidatud kui isikut, kes omas tähtsat ametiposti või tegi kõrget karjääri. Tal võis aga olla keisri või vanemametnike hulgas mõjuvõimu ajast, kui ta oli palee nõunik ja allus paleejuhatajale.⁸⁴ Kui Dong Zhongshu teooriaid rakendati, siis need andsid soovitud tulemuse.⁸⁵ Samas on seda lauset nähtud ka Sima Qiani poolse iroonilise kommentaarina.⁸⁶

Vaatamata sellele, et informatsiooni Dong Zhongshu eluloo kohta on vähe ja olemasolev on lünklik, jääb temast mulje kui usinast ametnikust, kes töötas mitmel erineval kohal riigi heaks. Väga oluline on ka see, et on säilinud tekst *Chunqiu fanlu*, mis on tunduvalt mahukam kui tema elulooline informatsioon.

⁸³ S.A. Queen, lk 19.

⁸⁴ Samas, lk 19-20.

⁸⁵ Sima Qian. 史記, lk 3128.

⁸⁶ D.J. Helliwell, lk 32.

III CHUNQIU FANLU

3.1. *Chunqiu fanlu* kui allikas

Käesolevas magistritöös kasutan käsitletava teose pealkirjana läbivalt hiinakeelset *Chunqiu fanlu* (春秋繁露). Seda võib tõlkida mitmeti. Pealkirja esimene osa viitab kanoonilise *Viisraamatu* (*Wujing* 五經) tekstile *Kevaded-sügised* (*Chunqiu* 春秋). Teine osa – *fanlu* 繁露 – tähendab sõnasõnalt „rikkalik kaste“. Pealkiri väljendab seega mõtet, et tegemist on teosega, mis põhineb *Kevadete-sügiste* kroonikal ja täiendab seda nagu „rikkalik kaste“. Ehk siis täielik tõlge võiks olla *Kevadete-sügiste [kroonika] rikkalik kaste*.

Järgnevalt vaatlen *Chunqiu fanlu* tõlkimise variante inglise keele kaudu. Esimene variant väljendab pealkirja kui „nöörile lükitud pärlid“, sest väljend 繁露 tähendab kujundlikult vääriskive *kastepärlitena*. Sellest lähtuvalt on seda inglise keelde tõlgitud kui *String of Pearls on the Spring and Autumn Annals*. See väljendab kirjanduslikku tava, mille järgi on iga pärl kui kogumik tarkadest ütlustest, mis on kokku koondatud. Selline tähenduse vorm on rohkem küll sarnane *Lunyu*'le. *Chunqiu fanlu* koosneb 82 peatükist ja seega pole tegemist kõige parema kontseptsiooniga, sest see viitab konkreetsemale ja otsesemale formaadile. *Chunqiu fanlu* puhul on tegemist lühidate tarkade tekstidega, mis kannavad endas lühidat ja kindlat ideed ja tähendust. Laiemalt saab teoses näha kosmoloogilist aspekti kui katsetust selle töö kaudu mõista ajalugu ja see koondab endas laialdast esseede kogumikku, milles väljendub tähendus olla inimene või inimlikkust.⁸⁷ Üks teine versioon selle tõlkest on *Luxuriant* või *Flourishing Gems on the Spring and Autumn Annals*. Vääriskivide tähenduse all võib tõlgendust mõista ka kui oluliste tekstide kogumikku.⁸⁸

Steven Craig Davidson tõstab esile, et Dong Zhongshule tähendas konfutsianism rohkem kui pelgalt seletada ja põhjendada selle ideid. Kaugelt tähtsam oli tema jaoks suunata selle kaudu tähelepanu erinevatele probleemidele. Samuti soovis ta tõsta konfutsianismi rohkem esile keiserlikus valitsusaparaadis ning soosida riiklikus struktuuris.⁸⁹

⁸⁷ Prof. Lauren F. Pfister (費樂仁教授) suuline vestlus. Hongkong 02.03.2014.

⁸⁸ M. Loewe. 2011, lk 192.

⁸⁹ Steven Craig Davidson. *Tung Chung-shu and the Origins of Imperial Confucianism*. University of Wisconsin-Madison, 1982, lk 280.

Sama autor toob kõige otsesemalt välja nii Dong Zhongshu tähtsuse kui ka ta olemuse ajaloolises kontekstis. Ebapiisava informatsiooni tõttu pole uurijatel võimalik tuvastada Dong Zhongshu psühholoogilisi ja ajaloolisi mõjutusi, ega saa tuvastada tema õpetajate ideestikke. Ka on biograafiline informatsioon tema kohta lünklik. Samas tunnistatakse, et Dong Zhongshu nimi on seotud *Chunqiu fanlu*, pika ja keerulise tekstiga, mis koosneb erinevatest kirjutistest, mille algupära võib olla küsitav.⁹⁰ Seega ei saa teksti käsitlemisel kindlasti mööda vaadata selle väidetava autori küsimusest.

Dong Zhongshu autorlust *Chunqiu fanlu* puhul on seatud mitmeid kordi kahtluse alla. Seda teeb ka S. A. Queen. Ta leiab, et kuna tekst on laiaulatuslik ja hõlmab erinevaid vaatenurki, siis on lihtne oletada, et seda võis kirjutada mitu inimest või seda on täiendatud erinevate isikute poolt. Samas ei saa välistada, et mõningaid aspekte võis ka Dong Zhongshu ise aja möödudes käsitleda ja näha erinevalt. Dong Zhongshu puhul on oluline, et ta oli pikaajaliselt poliitilistes ametites. See tähendas nii erinevat õukonnapoliitikat kui ka erinevate toetajate poolehoidu saamist. Ei tohi unustada, et ta oli ametis kahe keisri valitsemisajal: Jingdi (156 - 140 e.m.a), kes pooldas *Huang-Lao* (黃老) õpetust ehk tollase taoismi versiooni, ja Wudi (140 - 86 e.m.a), kes järgis konfutsianismi. Vähesed inimesed säilitavad oma algsed põhimõtted muutumatutena elu lõpuni. Seega võib *Chunqiu fanlu* heterogeensust mõista ka kui Dong Zhongshu õpetuse muutumist aja jooksul. Tema puhul on see just oluline, sest tema teooriad olid paljuski seotud praktikaga. Samas on see siiski vaid üks tõlgendusvõimalus ning Queen tunnistab ka, et *Chunqiu fanlu* tekstis leidub käsitlusi, mis polnud Dong Zhongshu kaasajal tavaks. Tema lõppjärelendus teksti autorluse kohta on, et suur osa kajastab Dong Zhongshu ideid, kuid mingi osa on ilmselt teiste autorite looming, mis on säilinud *Chunqiu fanlu*'s.⁹¹

⁹⁰ S.C. Davidson, lk 7.

⁹¹ S.A. Queen, lk 76.

3.2. Teksti struktuur ja jaotus

Chunqiu fanlu koosneb 82. peatükist ja selle maht on kokku u 72 000 kirjamärki. Tänapäevani säilinud versioonis on kolm peatükki (39., 40., 54.) tegelikult kaotsi läinud. Iga peatükk on sisuldasa iseseisev essee. Alljärgnevalt on esitatud peatükkide nimekiri koos nende pealkirjade eestikeelsete tõlgetega.

Chunqiu fanlu peatükid:

1. *Chu Zhuang wang* 楚莊王 Chu kuningas Zhuang
2. *Yu bei* 玉杯 Nefriittass
3. *Zhu lin* 竹林 Bambusemets
4. *Yu ying* 玉英 Nefriitlill
5. *Jinghua* 精華 Olemus
6. *Wang dao* 王道 Kuninglik kulg
7. *Mie guo shang* 滅國上 Hävitatud riigid 1. osa
8. *Mie guo xia* 滅國下 Hävitatud riigid 2. osa
9. *Sui ben xiaoxi* 隨本消息 Järgides sündmusi
10. *Menghui yao* 盟會要 Kõige olulisem liitude kohta
11. *Zheng guan* 正貫 Korrastada ridu
12. *Shi zhi* 十指 Kümme näpunäidet
13. *Zhong zheng* 重政 Valitsuse tähtsus
14. *Baozhi xiang* 服制像 Välimuse järele valvamine
15. *Er duan* 二端 Kaks äärmust
16. *Fu rui* 符瑞 Hea enne
17. *Yu xu* 俞序 Yu eessõna
18. *Li he gen* 離合根 Alusest eraldumine ja taasühinemine
19. *Li yuan shen* 立元神 Algvaimu püsivaks tegemine

20. *Bao wei quan* 保位權 Kaitsta positsiooni võimu
21. *Kao gong ming* 考功名 Uurida saavutusi
22. *Tong guo shen* 通國身 Mõista riigi ülesehitust
23. *San dai ganzhi zhi wen* 三代改制質文 Kolme ajastu loomuse ja kultuuri muutused
24. *Guan zhi xiang tian* 官制象天 Ametnike korraldamine taeva eeskujul
25. *Yao Shun bu shan yi, Tang Wu bu zhuan sha* 堯舜不擅移湯武不專殺 Yao ja Shun ei haaranud võimu, Tang ja Wu ei käskinud tappa
26. *Fu zhi* 服制 Riietuse korraldamine
27. *Du zhi* 度制 Mõõtude korraldamine
28. *Jue guo* 爵國 Vääriline riik
29. *Ren yi fa* 仁義法 Inimlikkuse ja kohasuse seadused
30. *Bi ren jie zhi* 必仁且知 Inimlikkuse kohustus tarkuse järgi
31. *Shen zhi yang zhong yu yi* 身之養重于義 Enda kohase ülalpidamise tähtsus
32. *Dui Jiaoxi wang Yue dafu bu de wei ren* 對膠西王越大夫不得為仁 Jiaoxi kuninga suhtes ei toiminud Yue ülikud inimlikult
33. *Guan de* 觀德 Väe uurimine
34. *Fen ben* 奉本 Algupärasuse austamine
35. *Shen cha ming hao* 深察名號 Nimede ja märkide põhjalik uurimine
36. *Shi xing* 實性 Täielik loomus
37. *Zhuhou* 諸侯 Ülikud
38. *Wu xing dui* 五行對 Viie toime kohta
- 39-40. Tekst nende kohta puudub
41. *Wei ren zhe tian* 為人者天 Taevas inimestele
42. *Wu xing zhi yi* 五行之義 Viie toime kohasus
43. *Yang zun yin bei* 陽尊陰卑 *Yang*'i paremus ja *yin*'i halvemus
44. *Wang dao tong san* 王道通三 Kuningliku kulgemise kolmene mõistmine
45. *Tian rong* 天容 Taeva väljendused

46. *Tian ban zai ren* 天辨在人 Taeva tundmine inimestes
47. *Yin yang wei* 陰陽位 *Yin*'i ja *yang*'i positsioonid
48. *Yin yang zhong shi* 陰陽終始 *Yin*'i ja *yang*'i lõpp ja algus
49. *Yin yang yi* 陰陽義 *Yin*'i ja *yang*'i kohasus
50. *Yin yang chu ru shang xia* 陰陽出入上下 *Yin*'i ja *yang*'i välja-sisse üles-alla liikumised
51. *Tian dao wu er* 天道無二 Taeva kulu kahesus
52. *Nuanao chang duo* 暖燠常多 Sagedane soojus
53. *Qi yi* 基義 Kohasuse alus
54. Peatükk puudub
55. *Si shi zhi fu* 四時之副 Nelja aastaaja väärtused
56. *Ren fu tian shu* 人副天數 Inimese väärtus taeva arvestuses
57. *Tong lei xiang dong* 同類相動 Ühesuguste asjade sarnane liikumine
58. *Wu xing xiang quan* 五行相勝 Viie toime sarnane ülemvõim
59. *Wu xing xiang sheng* 五行相生 Viie toime sarnane sündimine
60. *Wu xing shun ni* 五行順逆 Viie toime sobivus ja vastandumine
61. *Zhi shun wu xing* 治順五行 Valitsemine viie toime sobivuses
62. *Zhi luan wu xing* 治亂五行 Valitsemine viie toime kaoses
63. *Wu xing bian qiu* 五行變救 Viie toime muutuste parandamine
64. *Wu xing wu shi* 五行五事 Viie toime viis tegevust
65. *Jiao yu* 郊語 Arutlus ohvritoomisest
66. *Jiao yi* 郊義 Ohvritoomise kohasus
67. *Jiao ji* 郊祭 Ohvritoomise ohvrid
68. *Si ji* 四祭 Neli ohverdust
69. *Jiao si* 郊祀 Ohvritoomise riitused
70. *Shun ming* 順命 Taeva tahtega sobitumine
71. *Jiao shi dui* 郊事對 Ohvritoomise tegevustest
72. *Zhi zhi* 執贄 Kinkide edastamine

73. *Shan chuan song* 山川頌 Ülistuslaul mägedele ja jõgedele
74. *Qiu yu* 求雨 Vihma esilekutsumine
75. *Zhi yu* 止雨 Vihma peatamine
76. *Ji yi* 祭義 Ohverduste kohasus
77. *Xun tian zhi dao* 循天之道 Järgida taeva kulgu
78. *Tian di zhi xing* 天地之行 Taeva ja maa toimimine
79. *Wei de suo sheng* 威德所生 Elu andjate kange vägi
80. *Ru tian zhi wei* 如天之為 Käituda kui taevas
81. *Tian di yin yang* 天地陰陽 Taevas ja maa ning yin ja yang
82. *Tian dao shi* 天道施 Taeva kulu väljendus

Chunqiu fanlu peatükid on koondatavad temaatilistesse plokkidesse. Näiteks M. Loewe on need sisu järgi süstematiseerinud 23 alajaotusse⁹²

1. Erinevad viited või seletused ja katked *Chunqiu fanlu*'st, arvatavasti *Gongyang*'i tõlgenduse põhjal: 1.-8. peatükk ja osaliselt 13., 28., 29., 33., 34. peatükk.
2. Erinevate õpetuste seletused *Chunqiu*'st: 9.-12. peatükk ja osaliselt 13., 15., 16., 17. peatükk.
3. Taeva ja maa ning valitseja ja valitsetava vahelised vahekorrad ning toimimatus (*wu wei* 無爲): 18.-20., 35., 37., 38., 78. peatükk.
4. Ametnike iseloomustamine: 21. peatükk.
5. Valitseja omadused ja valitsemise meetoodika: 22. peatükk.
6. Järjepidevus ja muutused: 23. peatükk.
7. Kosmiline tsükkel: 24., 77. peatükk.
8. Riigivõim teoorias ja praktikas: 24., 25., 35. peatükk.
9. Kulutuste piiramine, rikkus ja vaesus: 26., 27. peatükk.
10. Ühiskondlikud astmed: 28. peatükk.
11. Eetilised väärtused: 29.-33. peatükk.
12. Taevased hoiatused ja õnnetused: 30., 34. peatükk.

⁹² M. Loewe. 2011, lk 228-229.

13. Inimese loomus ja selle asetus kosmoses: 35., 36., 81. peatükk.
14. Õige terminoloogia: 35.-36. peatükk.
15. Viis toimet: 38., 42., 46., 58.-64., 81. peatükk.
16. Taevas ning *yin* ja *yang*: 43., 45.-52., 56., 57., 80., 81. peatükk.
17. Taeva ideaalid ning inimlik tegevus: 44., 45., 70. peatükk.
18. Taeva ühtne süsteem: 51. peatükk.
19. Taevas ja valitseja: 55., 79. peatükk.
20. Taeva saatus: 56. peatükk.
21. Elupaikade haldamine: 65.-69., 71. peatükk.
22. Rituaalsed aspektid ja tseremooniad: 72. peatükk; riietus: 14. peatükk; vihma esilekutsumine või selle peatamine: 74., 75. peatükk.
23. Ohverdused vaimudele *gui* 鬼 ja jumalustele *shen* 神: 76. peatükk.

S. A. Queen on sisu ning stiili ja žanrimääratluse põhjal esile tõstnud järgmised olulised teemaplokid.⁹³

Peatükid, mis hõlmavad mingit moodi arutlusi *Kevadete-sügiste* kohta: 1.-6., 23., 25., 28., 46. peatükk.

Ametlikud vastused nendele kuningriikidele, kus Dong Zhongshu oli ametis: 32. ja 38. peatükk.

Keiser, keda ta nõustas: 16., 21., 27. ja 30. peatükk.

Õukonna esindajad, kes tulid talt tähtsates küsimustes nõu otsima: 71. peatükk.

Ülistuslaululaadne esseistlik peatükk: 73.

⁹³ S.A. Queen, lk 75.

3.3. Peatükkide sisuline analüüs

Chunqiu fanlu peatükkide analüüsi saab teostada mitmel viisil. Näiteks Gary Arbuckle on piirdunud vaid ühe, 73. peatükiga – *Shan chuan song* 山川頌 Ülistuslaul mägedele ja jõgedele. Seda analüüsides keskendus ta dateerimise ja autorsuse küsimusele. Ta pööras eriti tähelepanu sõnakasutusele ja jõudis järeldusele, et tegemist on peatükiga, mille autoriks on väga suure tõenäosusega Dong Zhongshu. Tema arvates pole tegemist olulise peatükiga – see on lühike ja mitte kõige huvitavam. Kui aga seda saab seostada Dong Zhongshuga, siis miks mitte ka teisi. Arbuckle meelest see, et mägede ja jõgede ülistuslaulu temaatika sai tavalult populaarseks, ei tähenda, et peatükid, mis on algupärasemad või vähem kasutatavamad poleks autentsed või usaldusväärsed.⁹⁴

M. Loewe on esile tõstnud asjaolu, et vähesed peatükid sisaldavad aspekte, mida Dong Zhongshu on käsitlenud mujal. Tema arvates ei pärine 23., 25. ja 26. peatükk Dong Zhongshult, kahtluse all on ka 28., 33., 35. ja 36. peatükk, mis sisaldavad teemasid, mida arutleti Valge tiigri konverentsil. Samas võib see ka tähendada, et nendes peatükides leidis konverentsil käsitletud *Gongyang*'i ideid.⁹⁵

Peatükkide sisu on temaatiliselt väga laiaulatuslik ja eriilmeline, nt olemuse seletus ja õpetused; progress läbi aja ning valitsemise mõju sellele; erinevad rituaalid, mis mõjutavad inimesi ja seostuvad ka valitsemisega; ülevaade nii üldisest kosmoloogilisest süsteemist kui ka seda mõjutavatest jõududest. Teose süstematiseeritus on väga lai ning puudub läbiv temaatika. Rohkem on tegemist erinevate aspektidega, mis ühilduvad mõne peatüki kaudu, aga mitte teoses kui tervikus.⁹⁶

Xu Fuguan (徐复观, 1904-1982) tuvastab *Chunqiu fanlu*'s kolm temaatikat. Esimeseks neist on arutlus või tõlgendus *Chunqiu*'st *Gongyang*'i traditsiooni kaudu, teiseks Dong Zhongshu taeva kontseptsioon ning kolmandaks taeva teenimine ja ka üldine rituaalne olemuslikkus.⁹⁷ Samas leiab Queen tekstist viis erinevat n-ö struktuurilist osa: eksegeetikat puudutav, *Huang-Lao*

⁹⁴ Gary Arbuckle. A Note on the Authenticity of the Chunqiu Fanlu 春秋繁露: The Date of Chunqiu Fanlu Chapter 73 "Shan Chuan Song 山川頌" ("Praise-ode to Mountains and Rivers"). – *T'oung Pao Series*, Vol 75, No 4/5. Brill, 1989, lk 226-234.

⁹⁵ M. Loewe. 2011, lk 229.

⁹⁶ Samas, lk 225.

⁹⁷ Xu Fuguan. 兩漢思想史, *Liang Han sixiang shi*. Vol II. Taipei: Taiwan, 1976, lk 309-311.

õpetuse kohta käiv, *yin*'i ja *yang*'i puudutav, viie toime teooria ning kirjutised rituaalide kohta.⁹⁸ *Chunqiu fanlu* peatükkides, mis arutlevad *yin*'i ja *yang*'i üle, võib näha erinevaid teooriaid ja katsetusi *yin*'i ja *yang*'i tsüklilisuse kooskõlla viimisest viie toime olemusega. Seetõttu oletatakse, et peatükkides võib olla jälgi erinevatest autoritest.

Erinevad autorid on loonud seoseid sarnase temaatikaga peatükkide vahel. Joachim Gentz, uurides *Gongyang zhuan*'i, leidis erinevaid üldistusi ja traditsioonilisi ideid ka teistest tekstidest. *Chunqiu fanlu* puhul eristab ta kolme suunitlust: 1.-17. peatükk on parimad näited esindamiseks Dong Zhongshu arvamust ja nägemust; 10.-12. peatükid kannavad endas *Chunqiu fanlu* tähtsaimaid ideid nagu metafüüsiline ja ennete olemus; 13.-16. peatükk on mitmekesise sisuga ja sisaldavad ka viiteid viiele toimele.⁹⁹

Dong Zhongshu käsitletud hõlmasid ideid ja sõnavara astronoomiast ja loodusteaduslikelt õpetlastelt, mis aitasid tal tugevdada oma moraaliaalseid ja poliitilisi ideid, mille puhul ta omakorda tugines *Kevadete-sügiste kroonikale*. Poliitiline tähendus oli samuti kasulik, sest sellega kaasnes konfutsianismi nn taastõus, samuti nähti seda kasulikuna uue keisririigi poliitilises maailmas. Laiaulatuslike ideede ning heterogeensete traditsioonidega oli võimalik esile tõusta uuel ideoloogial, millel oli laiaulatuslik mõju keisri ja ametnike tegevusele.¹⁰⁰

Üks huvitav süstemaatiline ideestik on välja toodud Richard Ralph Vuylsteke töös. Kokkuvõtlikult seisneb see järgmises. Inimene kasvab üles ja sureb ühiskondlikus keskkonnas. Elu jooksul ollakse suhetes, mis alluvad hierarhilisele süsteemile. Hierarhia omakorda koosneb erinevatest pooltest ning hõlmab erinevaid astmeid. Selline sotsiaalne ja ühiskondlik olemus seob inimesed kokku kosmosega, millel on samuti hierarhiline seostatus taeva, maa ja inimesega.¹⁰¹

Chunqiu fanlu on tekst, milles sisalduv informatsioon on väga laiaulatuslik, võiks öelda, et kohati isegi laialivalguv. Selle struktureerituse tase on kõikuv. Teose esimesed peatükid on eksegeetilised ja põhinevad *Kevadete-sügiste kroonika Gongyang zhuan*'i (公羊傳) kommentaarile. Neis käsitletakse Konfutsiuse õpetust ja selle olemust. S.A. Queen toob välja, et

⁹⁸ S.A. Queen, lk 76-112.

⁹⁹ M. Loewe. 2011, lk 226.

¹⁰⁰ S.C. Davidson, lk 8.

¹⁰¹ Richard Ralph Vuylsteke. *The Political Philosophy of Tung Chung-Shu (179-104 B.C.): A Critical Exposition*. University of Hawaii 1982.

1.-6. peatükk erinevad stiili poolest 7.-37. peatüki proosaesseedest. Viimastes sisalduv erinevus tekitab küsimusi nende autentsusest.¹⁰²

Esimesed peatükid (1.-6.) hõlmavad ligi 40 teemat, millest paljud on esitatud küsimuse ja vastuse vormis. Samuti sisaldavad need lihtsas vormis ütlusi ning väiteid erinevate ideede ja seisukohtade kohta. Need ideed on toetatud viidetega teistele teostele, nt *Laulude raamatule* (*Shijing* 詩經) jt, samuti Konfutsiuse ütlustele. Pikim neist on 6. peatükk, mis kordab varasemalt esitatud teemasid ning seostab teksti üldisemalt. Tegemist võib algselt olla Dong Zhongshu vestlustega õpilastega või arutlustega teiste haritlastega. Alates 7. peatükist muutub teose kirjanduslik stiil: dialoog asendub esseistliku vormiga. Võib öelda, et teos muutub vormilt märksa “kirjanduslikumaks”, kui olid esimesed peatükid. Käsitletavate teemade ring on väga mitmekesine. 35. peatükk on näiteks arutlus *Kevadete-sügiste kroonika* nimede parandamisest. 29. peatükk vaatleb aga spetsiifiliselt inimlikkuse (*ren* 仁) ja kohasuse (*yi* 義) mõisteid *Kevadete-sügiste* põhjal. Samas kirjeldab 24. peatükk aga ametnike valimist ja nende töö korraldust taeva antud numeroloogiliste koordinaatide alusel.¹⁰³

Eraldi peaks vaatlema viie toime (*wu xing* 五行) temaatikat, millele on teoses pööratud palju tähelepanu. Kokku on sellele pühendatud üheksa peatükki, mis sisaldavad teooriat ning lisaks veel üks, mis hõlmab selle rakendumist rituaalides.¹⁰⁴ Xu Fuguan tõmbab paralleele ühe lõiguga teisest tekstist nimetusega *Arutlused rauast ja soolast* (*Yantie lun* 鹽鐵論, poliitilis-majanduslik õptlaste diskussioon 81. a e.m.a). Selles on viidatud, kuidas Dong Zhongshu Jiangdu kantslerina väljendas sarnaseid ideid, mis puudutavad isa, poja ja ema sidemeid ja ülesandeid. Ka Dai Junren seab kahtluse alla Dong Zhongshu autorluse. Tema meelest Dong Zhongshu ei väljendanud oma töös enda arvamust viiest toimest¹⁰⁵, mida ka S. A. Queen¹⁰⁶ on toetanud.

Kolm peatükki - 43., 64., 81. - seostavad viit toimet *yin*'i ja *yang*'i ideestikuga. Üldisemalt on peatükke viie toime kohta üheksa: 38., 42., 58., 59., 60.-64. Nende peatükkide osas kaheldakse Dong Zhongshu autorluses. Dai Junreni artikkel pööras tähelepanu viie toime kosmoloogilisele ideestikule. Tema arvates olid Zou Yan, Dong Zhongshu ja Liu Xiang need

¹⁰² S.A. Queen, lk 84.

¹⁰³ Samas, lk 77-84.

¹⁰⁴ M. Loewe. 2011, lk 226-227.

¹⁰⁵ Dai Junren 戴君仁. 董仲舒不說五行考. 1968, lk 9-19.

¹⁰⁶ S.A. Queen, lk 101-103.

kolm inimest, kes lõid viie toime kosmoloogia. Dong Zhongshu kosmoloogiline süsteem keskendus tema meelest *yin*'i ja *yang*'i ideestikule ning need peatükid *Chunqiu fanlu*'s, mis sisaldavad viie toime seost kosmoloogiaga, polnud tema kirjutatud.¹⁰⁷ Viie toime peatükkide kosmoloogiline lähenemine on omapärane. Neis peatükkides leidub loomulikke seletusi erinevatele anomaalsetele juhtumistele, mis põhinevad vastavale viie toime asetusele. Välja on toodud erinevate juhtumiste ülevaade, samuti rõhud jõu ja vastavate juhtumiste seostega.¹⁰⁸

Chunqiu fanlu's sisaldavad kuus peatükki pealkirjas *yin*'i ja *yang*'i mõisteid: nimelt 43., 47.-50. ja 81. Neist sisult sügavaim on tõenäoliselt 43. peatükk. Ei saa mainimata jätta, et see temaatika leiab arutlemist ka teistes peatükkides (nt 77.-78.). S. A. Queen on kategoriseerinud 41. -57. ja 79.-82. peatükid kui *yin*'i ja *yang*'i peatükid. Kontseptsiooniliselt on nende puhul tegemist kahte tüüpi energiaga, mis oma koosluses moodustavad teatud rütmilise loomise, hävingu ja taassünni tsükli. Mõningatel juhtudel on *yang*'i hinnatud kõrgemalt kui *yin*'i, millele on muuhulgas viidatud ka 43. peatükis.¹⁰⁹

74. peatükk keskendub erinevatele tingimustele vihma esilekutsumiseks. Näiteks on öeldud:

„Kolm päeva paastu, kandes rohelisi riideid.“¹¹⁰

Hõlmatud on mitmetoimeline ja keerukas ohverdusprotseduur. See tugineb nii viie toime teorial kui ka arusaamisel „õigetest värvidest“ selle süsteemi alusel. Värvide valik tugineb paljuski 23. peatükile. 75. peatükk keskendub vihma peatamisele või ärahoidmisele, kuid ei vihja viiele toimele ega kirjelda protsessi selle saavutamiseks. Selles peatükis võib leida vihjeid Dong Zhongshu autorlusele. See-eest 23. peatüki ideed sarnanevad rohkem Valge tiigri konverentsi materjalidele kui Wudi ajastule.¹¹¹

Chunqiu fanlu'st võib leida erinevate koolkondade ideid. Peatükkide analüüsi teel võib osades leida *Huang-Lao* (黄老) mõjutusi. Need mõjutused võivad tuleneda ajast, mil Dong Zhongshu keiser Jingdi teenistuses oli. 18.-20. peatükis leiduvad *Huang-Lao* mõjutusi on seostatud nende populaarsusega vastavas ajastus. S. A. Queen seob selle ideestikuga nii 18.-22. kui ka 77.-78. peatüki. Kokku näeb ta neid mõjutusi 20 essees, kus ei leidu esimeste peatükkide

¹⁰⁷ 戴君仁, lk 9-19.

¹⁰⁸ S.A. Queen, lk 101-104.

¹⁰⁹ Samas, lk 93.

¹¹⁰ 春秋繁露校譯, ptk 73, lk 980.

¹¹¹ M. Loewe. 2011, lk 227.

Kevadete-sügiste ideestikku. Iseloomulik on neis huvi puudus konfutsianistlike tekstide vastu. Rohkem keskendutakse riigivalitsemisele ja valitseja võimu kehtestamisele. Seda tehakse väga sünkretistlikult, seostades taoismi, moismi, nominalismi ja legismi ideid, mis asendavad varasematele peatükkidele omast konfutsianismi mõju. Välja tuuakse Laozi (老子) toimimatuse (*wuwei* 無為) põhimõte, Shen Buhai (申不害, 400 - 337 e.m.a) teooria ametitest ja reaalsusest, Han Fei (韓非, 280 - 233 e.m.a) erapooletu autasude ja karistuste süsteem. Lisaks mitmekesisele filosoofilisele ideestikule iseloomustab neid peatükke ka sõnavara kasutamine, mida seostatakse *Huang-Lao* mõjutusega. *Huang-Lao* puhul oli tegemist õpetusega, mis oli levinud Hani dünastia alguses ning eriti keiser Weni (*Wen di* 文帝) valitsemisajal aastatel 179 - 156 e.m.a, samuti keiser Jingdi (*Jing di* 景帝) valitsemisajal aastatel 156 - 140 e.m.a. Suuremat osa nende peatükkide temaatikat mujal *Chunqiu fanlu*'s ei leidu või on neil mujal teistsugune tähendus. Näitena saab tuua mõiste *de* 德 kasutuse, mis konfutsianismis tähendab eelkõige väge ja moraalselt käitumist, taoismis aga rohkem tõhusust.¹¹² S. A. Queen seostab taoistlike seisukohtade ja *Huang-Lao* ideestiku kasutamise antud kontekstis ühtseks lähenemiseks. Neis peatükkides leiduvatest esseedest koorub välja teooria, kuidas ametnike leidmine ja austamine ning karistamine peaksid olema objektiivsed ja seostatud *dao*'st tuleneva tarkusega, mis on saavutatav sisemise arengu kaudu. Samas väidab üks teine essee, et valitseja peaks tegema poliitilisi otsuseid taevast tulenevalt, kuid ministrite otsused tulenevad maa pealt. Tegemist on erinevate ideededega valitsemise ja ametnike kohta, hõlmates ka nende autasustamist ja karistamist. Näiteks 20. peatükis on valitsejal soovitatud kasutada karistamist ja autasustamist oma positsiooni kindlustamiseks. Valitsemismetoodika on peatükkides väga erinev, hõlmates kosmoloogilisi ideid, taeva järgimist, sisemist arengut jt. Erinevates lähenemistes võib näha *Huang-Lao* koolkonna erinevate astmete autorite ideid. Varase Hani eelse aja ideestik, mille koolkond hiljem üle võttis, keskendus sisemisele arengule. Hiljem lisandus kosmoloogilise ideestiku aspekt, hõlmates taevast ja maad. Selle seletuse kaudu võib mõista tekstis esinevaid erinevaid ideestikke.¹¹³

¹¹² Marko Sillastu. Varajase konfutsianismi põhimõtete kajastumine Qini ja Lääne-Hani poliitilises süsteemis. Tartu Ülikool 2011, lk 22.

¹¹³ S.A. Queen, lk 85-93.

Mõningates peatükkides võib näha vihjeid Dong Zhongshu elule. Näiteks 32. peatükk, mis kannab nimetust 對膠西王越大夫不得為仁 (*Jiaoxi kuninga suhtes ei toiminud Yue ülikud inimlikult*). Seda peatükki saab seostada Dong Zhongshu määramisega Jiangdu kuningriigi kantsleriks. Yang Shuda leiab pealkirjale tuginedes, et *Chunqiu fanlu*'s räägitakse Jiaoxi kuningast.¹¹⁴ Samas *Hani raamatu* järgi võib see siiski viidata rohkem Jiangdu kui Jiaoxi kuningale. Dong Zhongshuga saab seostada ka 71. peatükki – *Ohvritoomise tegevustest* ja 75. peatükki – *Vihma peatamine*, kuid mitte 74. peatükki - *Vihma esilekutsumine*. 38. peatükk – *Viie toime kohta* - on esitatud Hejiani kuninga Liu De ja Dong Zhongshu dialoogi vormis. On võimalik, et nende kohtumine leidis aset 154., 148., 143. või 130. aastal e.m.a, kui kuningas viibis õukonnas Chang'anis, kuid konkreetseid viiteid sellele pole. Samuti on küsitav, kas viis toimet oleks tollal olnud nii tähtis temaatika.¹¹⁵

Eraldi osana on S. A. Queen välja toonud lähenemise rituaalidele. See hõlmab üksteist peatükki: 65.-76. Kui kõrvale jätta 70. ja 73. peatükk, siis keskendutakse kindlatele rituaalidele *Kevadetest-sügistest*. 65., 66., 67., 69., 71., 74. ja 75. peatükk kajastavad pealkirjale vastavat sisu. 72. peatükk keskendub rituaalselt kinkide toomisele, 68. ja 76. peatükk hõlmavad aastaajalisi ohverdusi esivanemate templitele. Autor suunab tähelepanu rituaalsele süsteemile, mille liturgia põhineks konfutsianistlikel kirjutistel. 74. peatükk on problemaatiline. Dong Zhongshu vihma esilekutsumist ei seostatud kaasaegsete autorite poolt viie toime kosmoloogilise toimega, mida tekst sisaldab. S. A. Queen viitab ka M. Loewele, kelle arvates sisaldab peatükk filosoofilist käsitlust, mida Dong Zhongshu kaasajal sellises vormis ei eksisteerinud. Samas ta tunnustab, et selle lõppformulatsioon võis toimuda hiljem.¹¹⁶

Dong Zhongshu ideed *yin*'ist ja *yang*'ist, viiest toimest ning neljast aastaajast hõlmavad arusaamist ja mõistmist sellest, kuidas inimene õigesti käitub. Läbi jätkuva rolli õpib inimene ära nii oma sisemise väärtuse kui ka tähenduse. Mõistes oma kohasust, saab inimene väljendada ennast nii otseselt kui ka loovalt. Inimene ja ühiskond toimivad inimeste samaaegsete ja korduvate käitumiste käigus ning alluvad valitsejale, kelle vanemlik võim on piiratud kosmiliste jõududega ning need leiavad väljenduse ministrite või nõuandjate tegevuses.¹¹⁷

¹¹⁴ Yang Shuda 楊樹達. 漢書窺管 *Han shu kuiguan*. Peking 1955, lk 341.

¹¹⁵ M. Loewe. 2011, lk 227-228.

¹¹⁶ S.A. Queen, lk 103-104.

¹¹⁷ R.R. Vuylsteke, lk vi.

3.4. Filosoofilised kontseptsioonid *Chunqiu fanlu*'s

Eespool oli juba juttu, et tegemist on väga laia amplituudiga tekstiga. Samas jäi mitmes *Chunqiu fanlu* peatükis käsitletud temaatika aktuaalseks nii Lääne- kui ka Ida-Hani ajastul.

Taevast (*tian* 天) räägitakse *Chunqiu fanlu*'s sageli. Temas nähakse kosmose olulist ühendavat aspekti või olemust, mis tegutseb *yin*'i ja *yang*'i kaudu nende määratud plaani järgi. Sellist lahendust on M. Loewe võrrelnud mõiste *dao* kasutamise teistes kirjutistes ja õpetustes. Samas oma esimeses vastuses on Dong Zhongshu väljendanud, kuidas ühiskondlik kord ei saabu taeva, vaid hoopis inimliku algatuse kaudu.¹¹⁸ Seega on ikkagi tegemist mingisuguse tegevusliiniga valitud poliitilisel suunal ja taeva seostega. M. Loewe on esile tõstnud *yin*'i ja *yang*'i ning viie toime temaatikad, keiserlikud kultused ning loomuse (*zhi* 質) ja kultuuri (*wen* 文).¹¹⁹ Taevas suudab esile tuua *yin*'i ja *yang*'i nagu inimese loomuse. Inimestes peitub isekus (*zi si* 自私) ja inimlikkus (*ren* 仁). Inimese loomuses peituvad ihad ja emotsioonid, mille väljendus sõltub mõistusest. Samas inimene piirab oma käitumist ning samamoodi taevas piirab oma jõudude käitumist.¹²⁰

“Taevas piirab *yin*'i ja *yang*'i ning keha piirab ihasid ja emotsioone.”¹²¹

Taeva olemus on ebaselge ja varjatud. Tegemist on hea eeskujuga valitsejale. Ta kontrollib paljusid aspekte, kuid samas on ta ebaselge oma olemuses. Kui valitseja järgiks seda, siis ta ei haaraks valitsemist ainult isiklikult enda kätte. Ta delegeriks valitsemise ministritele, kes tegeleksid sellega ning oma kõrgemalt suveräänsemalt positsioonilt saaks ta neid vabamalt jälgida. Et säilitada objektiivsust ja jääda alamatele tunnetamatuks, peaks valitseja peitma oma emotsioone nagu taevas. Selle asemel peaks ta laskma ministrite emotsioonidel loomulikult kulgeda, et lihtsalt neid suunata ning need oleksid oma väega (*de* 德) piisavalt motiveeritud ja suutelised valitsemisele kaasa aitama.¹²² (Järgides kujunenud eestikeelset tõlketraditsiooni, olen töös seda terminit läbivalt tõlkinud sõnaga “vägi”.¹²³)

¹¹⁸ Ban Gu 班固, 漢書, lk 2500.

¹¹⁹ M. Loewe. 2011, lk 263-264.

¹²⁰ R.R. Vuylsteke, lk 27.

¹²¹ 春秋繁露校譯, ptk 35, lk 663.

¹²² R.R. Vuylsteke, lk 147-149.

¹²³ Vt Mäll, Linnart; Läänemets, Märt; Toome, Teet. Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia. Teine parandatud ja täiendatud trükk. - *Studia Orientalia Tartuensia. Series Nova*, vol. IV. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011, lk 264.

Dong Zhongshu pööras erinevas ulatuses tähelepanu kolmele olulisele mõistele: ustavus *zhenchao* (貞操), austus *zunzhong* (尊重) ja kultuur *wen* (文). Samas eksisteerib erinevus kultuuri ja loomuse vahel. Arutelu erinevuse kohta sai laiemalt alguse ilmselt Hani aja kirjutistes, see esineb ka *Chunqiu fanlu* peatükis, kus neid käsitletakse koos. Dong Zhongshu käsitles loomust (*zhi* 質) ning kultuuri (*wen* 文) teises peatükis. Ta jõudis järeldusele, et vaadeldes kulgu (*dao* 道), tuleb *zhi* asetada *wen*'ist ettepoole, eesmärk või soov paremale ning materiaalsus vasakule.¹²⁴ *Zhi* ja *wen*'i vahel saab tuvastada selget vahet. Nendele omistatud tähendused 2. ja 23. peatükis, mida toetavad viited teose teistest peatükkidest, ei olnud Dong Zhongshu ajal Lääne-Hani kirjanduses levinud. Nende laiem käsitus toimus hoopis hiljem.

Inimese seos loodusega on rohkem kui samastumine sellega, nagu Dong Zhongshu on väitnud. Inimesel on kaks silma ja loodusel kuu ja päike, neli aastaega on seostatavad nelja jäsemega jne. Looduse eest hoolitsemine annab inimesele esteetilise väärtuse, kuid samuti omab füüsilist tähtsust, sest loodusest leiab erinevaid ressursse. Wang Keping on väljendanud Dong Zhongshu seosest looduse kohta, et viimane oleks kui inimese vanaisa.¹²⁵ Seega hoolitsemine ümbritseva looduse eest aitab välja tuua inimlikkust ja hoolivust, mille arendamine on inimeses tähtis. Sellist seostatust loodusega saab vaadelda kosmilise lähenemisena. Inimene kujundab looduse ja sellega seostuva harmoonia või kaose. Seega on tegemist enda peegeldusega ümbritsevas. Saavutus võib olla võrreldav looduse õitsengu või närbumisega.¹²⁶ Ideestikku on seostatud ka harmoonilise koostööga, et taevas, maa ja valitseja töötavad üheskoos nagu inimese käed ja jalad. Kui valitseja ignoreerib ühte neist kolmest, pole ta enam kohane valitseja. Valitseja seab standardid, mida inimesed järgivad. Kui need puuduvad või lakkavad olemast, pole inimesed loomadest paremad.¹²⁷

Manussos Marangudakis on lühidalt ja tabavalt iseloomustanud Dong Zhongshu käsitluse olemust, mis on hea välja tuua, sest see seostab omavahel mitmed osad. Ta kirjutab, et “see on orgaaniline erinevate astmetega süsteem, kus on dünaamiline tasakaal inimeste, looduse ja

¹²⁴ M. Loewe. 2011, lk 275-285.

¹²⁵ Keping Wang. A Rediscovery of Heaven-and-Human Oneness. - *American Journal of Economics and Sociology*. Vol 66, No 1, 2007, lk 240-241.

¹²⁶ Ruiping Fan. A reconstructionist confucian account of environmentalism: Toward a human sagely dominion over nature. - *Journal of Chinese Philosophy*. Vol 32, No 1, 2005, lk 114.

¹²⁷ R.R. Vuylsteke, lk 145.

taevaste jõudude vahel. Omavahelise mõjutuse kaudu võib näha muutusi kosmoses. Loomulikult, et mõjutuste ülekandumist näha, on vaja kedagi, kes oleks võimeline tuvastama muudatusi.”¹²⁸

¹²⁸ Manussos Marangudakis The Social Sources of Axial Thinking: Mesopotamia, China, and Greece in Comparative Perspective. - *European Journal of Sociology*. Vol 47, No 1, 2006, lk 76.

3.5. *Yin*'i ja *yang*'i õpetus ehk kosmoloogia

Yin'i ja *yang*'i seostamisel konfutsianismiga on huvitav ära märkida, et Konfutsius ise ei kasutanud seda otseselt oma õpetustes.¹²⁹

Uurijad on esitanud küsimuse, kui uuenduslik õieti oli Dong Zhongshu poolt *yin-yang*'i ja viie toime teooria sissetoomine.¹³⁰ On teada, et neid kasutati mitmes koolkonnas oma seisukohtade argumenteerimisel ka varem. Samas tõi just Dong Zhongshu kokku eri koolkondade ideestikke ning saavutas nende mõistete suurema tähtsuse kui teised, seega on tema puhul oluline *yin-yang*'i ja viie toime õpetusele erilist tähelepanu pöörata.

Chunqiu fanlu's on terve rida temaatilisi nn *yin*'i ja *yang*'i peatükke, mis S. A. Queeni järgi on 41.-57. ja 79.–82. peatükid. Need hõlmavad samuti esseistlikke või osalisi käsitlusi. Peatükke, mis koosnevad rohkem kui ühest esseest või mitmest osast, on temaatiliselt keeruline piiritleda, sest nende kontekst on väga muutlik. *Yin*'i ja *yang*'i temaatikale pühendatud peatükid moodustavad ühtse üksuse. Kuigi kosmoloogilistest ideedest üldiselt on siin ja seal ka mujal juttu, siis selles jaotuses leiab väljenduse riigivalitsemise vahekord kosmosega suhestudes *yin*'i ja *yang*'i ning nelja aastaajaga. *Yin* ja *yang* tähistavad kahte hingust ehk energiat (*qi* 氣), mis hõlmavad nii looduslikku kui ka inimlikku maailma, samuti olulist ja abstraktset kategooriat, mille alusel universum ühildatakse. Need peatükid hõlmavad ideid kosmose ja selle suhestusest inimese valitsemisega maa peal. Põhiidee, mis neist tuleneb, on see, et *yin* ja *yang* ei ole teineteist täiendavalt võrdsed. Näiteks antakse nende määratlus aastaegade seotult:

“Kevadel ja suvel on rohkem *yang*'i kui *yin*'i, aga sügisel ja talvel on rohkem *yin*'i kui *yang*'i. Nende suurus on muutlik, aga nad pole jaotatud üksteisest ega ka eraldatud.”¹³¹

Yang on taeva ontoloogiline ülimuslikkus. Taeva kahte alustala saab võtta kui *yin*'i ja *yang*'i, mille tulemusena toimub aastaegade muutus. Taevas põhjustab nelja aastaaja jätkuvust ja vaheldumist ning seega on tegemist jõuga, mis domineerib maailma loomuliku käigu üle.¹³² Neli aastaaga leiavad laiemat väljendust oma keskkonnas: kevad kontrollib sündi (*sheng* 生),

¹²⁹ Xiaoye You. Building Empire through Argumentation: Debating Salt and Iron in Western Han China. - *College English*. Vol 72, No 4, 2010, lk 378.

¹³⁰ Gary Arbuckle, Five Divine Lords or One (Human) Emperor? A Problematic Passage in the Material on Dong Zhongshu. - *Journal of the American Oriental Society*. Vol 113, No 2, 1993. lk 277-278.

¹³¹ 春秋繁露校譯, ptk 48, lk 758.

¹³² R.R. Vuylsteke, lk 18.

suvi hõlmab kasvu (*zhang* 長), sügis lõikust (*yang* 養) ning talv hoiustamist (*zang* 藏).¹³³ Need neli moodustavad sünni ja kasvu tsüklilisuse maailmas.¹³⁴ Viiele toimele on ka määratud universumi koordinaadistikus asukohad:

“Puu vasakul, metall paremal, tuli ees, vesi taga ja maa keskel.”¹³⁵

Samas võib sellist jaotust mõista ka ilmakaarte kaudu: puu idas, tuli lõunas, metall läänes, vesi põhjas ning maa keskel.

Dong Zhongshu teooria seab vastavusse ja ühendab taeva ja inimkeha. Seda väljendab idee, et inimese keha liikumisel, tarkusel ja emotsioonidel on universumis olemas vastavus. Kuna maa, taevas, *yin* ja *yang* loovad inimkeha, siis on selle näol tegemist taeva võrdkujuga. Inimese kehaosad on pandud vastavusse universumi osadega: pea vastab taevale, juuksed vastavad tähtedele, silmad ja kõrvad on päikese ja kuu analoogideks ning hingus tuule ekvivalent.¹³⁶ Dong Zhongshu ideestiku puhul on oluline mõista, et inimene on vahetult ja otseselt seostatud nii looduse kui ka universumiga. Loomulikult on mõlemal poolel erinevad väljendused ja seosed. Näitena on välja toodud, et inimese rõõm ja viha esindavad vastavalt sooja ja külma ilma jmt.¹³⁷

“Inimese rõõm ja viha muudavad taeva külmust ja soojust.”¹³⁸

Nõnda antakse inimesele ja tema tegevusele kosmoloogiline sisu. Inimesel on teadmine, mis eristab teda kõigest muust siin ilmas. Iga inimene on seega nagu väiksem koopia universumist, mis toimib teadmise kaudu ja täidab mingit tahet. Mikrokosmos ja makrokosmos on omavahelises seoses.¹³⁹ Makrokosmose *yin* ja *yang*, neli aastaega ning viis toimet seostuvad nendesamadega inimese mikrokosmoses. Süsteemi keskmes on valitseja, kes ühendab kosmost ja inimest. Tegemist on mudeliga, mis annab eeskuju inimestele ning aitab luua universumis ühtse korra.¹⁴⁰ *Yin*'i ja *yang*'i seostamine kosmoloogilise ideestikuga on huvitav ka selles mõttes, et

¹³³ 春秋繁露校譯, ptk 38, lk 692.

¹³⁴ R.R. Vuylsteke, lk 97.

¹³⁵ 春秋繁露校譯, ptk 43, lk 710.

¹³⁶ Jianjun He. The Body in the Politics and Society of Early China. University of Oregon Graduate School, 2007, lk 66.

¹³⁷ Liu Jingwei. The Ecological Ideology in Traditional Chinese Culture. - *Canadian Social Science*. Vol 2, No 3, 2006, lk 39.

¹³⁸ 春秋繁露校譯, ptk 41, lk 702.

¹³⁹ S.C. Davidson, lk 164-165.

¹⁴⁰ R.R. Vuylsteke, lk 134.

see põhjendab pigem hierarhilist süsteemi kui korrelatiivse ühiskonna harmoonilisust.¹⁴¹ Loomulikult on siinkohal tegemist inimeste vastava tõlgendusega, mida keegi eelistab.

Kirjeldusi *yin*'i ja *yang*'i muutustest läbi aastaegade on vaadeldud vastavate peatükkide järjestamise omaette süsteemina, eraldi tavalisest peatükkide järjestusest: 43. peatükk – *Yang*'i *paremus ja yin*'i *halvemus*, 46. peatükk – *Taeva tundmine inimestes*, 47. peatükk – *Yin*'i ja *yang*'i *positsioonid*, 48. peatükk – *Yin*'i ja *yang*'i *lõpp ja algus*, 50. peatükk – *Yin*'i ja *yang*'i *välja-sisse üles-alla liikumised*, 51. peatükk – *Taeva kulu kahesus*, 52. peatükk – *Sagedane soojus*, 53. peatükk - *Kohasuse alus*. Välja arvatud 50. peatükk, tuleb ülejäänutes sisalduvatest esseedest välja, et taevas kasutab neid kahte erinevalt, andes elulise jõu eelistuse *yang*'ile *yin*'i arvel. (50. peatükis antakse *yin*'ile eelistus *yang*'i üle.) Tegemist on ideega, mis kannab endas ka poliitilise rakenduse tähendust. See, keda taevas soosib, on õige isik valitsema. *Yin*'i ja *yang*'i esitatakse samuti kahe olulise ja abstraktse jõuna, mis seostavad kõike inimlikus ja looduslikus maailmas. Samuti seostuvad need väe (*de* 德) ja karistustega (*xing* 刑):

“Taeva järgi on jäävalt *yin* ja *yang*, *yang* olles taeva vägi ning *yin* taeva karistus.”¹⁴²

Antud kohal ongi oluline nende kahe vastavusse viimine. See, kuidas taevas kasutab neid looduslikus maailmas, on standard ja eeskuju selleks, kuidas valitseja kasutab autasusid ja karistusi inimlikus maailmas. Teine variant korrelatiivsusest keskendub asukoha perspektiivist tulenevale suunale. 46.-48. ning 50.-52. peatükk sisaldavad kirjeldusi *yin*'i ja *yang*'i liikumisest ja nende asetumisest aasta jooksul, mille tulemusel on näha taeva autasude eelistus karistuse üle. 44., 45., 49., 55., 79., 80. peatükk toovad välja poliitilised ideed, mis põhinevad aastaegade kosmoloogial. Selle asemel, et otse välja tuua *yin*'i ja *yang*'i liikumist, keskendutakse rohkem aastaegade tunnustele nagu sügise jahedus või suve kuumus, mis annab kosmoloogilisi mudeleid valitsemiseks. 44., 45., 80. peatükk tuvastavad nelja emotsioonina armastuse (*hao* 好), viha (*e* 惡), õnne (*xi* 喜) ja raevu (*nu* 怒), kuid 49. peatükk õnne, raevu, kurbuse (*ai* 哀) ja rõõmu (*le* 樂), 79. peatükk õnne, raevu, ranguse ja väe, 46. peatükk armastuse, rõõmu, karmuse (*yan* 嚴) ja kurbuse. Nende tähendust pole uuritud, kuid sellist nelja olemuse kasutamist saab vaadelda seostatuna aastaegadega.¹⁴³ Samas emotsioonide olemus võib muutuda vastavalt autoritele.

¹⁴¹ Robin R Wang. Zhou Dunyi's Diagram of the Supreme Ultimate Explained (Taijitu shuo): A Construction of the Confucian Metaphysics. - *Journal of the History of Ideas*. Vol 66, No 3, 2005, lk 308.

¹⁴² 春秋繁露校譯, ptk 49, lk 765.

¹⁴³ S.A. Queen, lk 94-96.

Inimene Dong Zhongshu kosmoloogilises käsitluses pole loomupäraselt ei hea ega halb, vaid tal on kalduvusi ja potentsiaali mõlemale. Inimene eksisteerib maailmas ja vastavalt sellele, kuidas ta elu kulgeb, võib ta kalduda ühele või teisele poole.¹⁴⁴ Dong Zhongshu inimese psühholoogia väljendub kahe idee kaudu: inimese loomus ning ta emotsioonid. Neid seostatakse *yin*'i ja *yang*'iga.¹⁴⁵ Sarnaselt seostab Wing-Tsit Chan loomuse *yang*'i tähenduse heaga ning emotsioonid, mis seostuvad *yin*'iga, halvaga.¹⁴⁶

Dong Zhongshu toetus oma ideedes Xunzile (荀子, 313 - 238 e.m.a) ja Menciussele (孟子, 372 - 289 e.m.a), luues idee inimese paigutusest ja ilmalikust kalduvusest. Selle ideeks oli, et üldist stabiilsust garanteerib taevas, kellel on *yin* ühel pool ja *yang* teisel pool. Inimese stabiilse olemuse tagab ühelt poolt tema positsioon ja teiselt poolt tema kalduvus. Kalduvuse taga on *yang* ja positsiooniga seostub *yin*. Inimesed, kes on tugeva positsiooniga, tähtsustavad *yang*'i, aga teised tähtsustavad *yin*'i. Seega inimeste vaade ühiskondlikus hierarhias on seostatud juba fundamentaalselt nende kahe printsiibiga.¹⁴⁷

Dong Zhongshu lisas oma kosmoloogilisele arutlusele otsese käsitluse, kasutades selgeid mõisteid viidetes: vasak, parem, üleval, all, ees, taga, idas ja läänes jne. Samuti viitas ta kindlale asukohale ja liikumisele. Tema käsitluses puudub *yin*'i ja *yang*'i teoorias igasugune maagilise aspekt. Ta käsitles neid sama reaalsena nagu päikest või kuud. Selle kaudu tõi ta metafüüsilised ideed reaalsusse, mida oli võimalik seostada moraali ja poliitikaga.¹⁴⁸

Aastaaegade käsitlust saab seostada juba varem nimetatud *Huang-Lao* traditsiooniga. Seda ideestikku kohtab nii Hani ajastu kui ka varasemate koolkondade tekstides, aga samas kosmoloogilise tähenduse lisandumist peatükkidesse, mille ideeks on maailma üldine allumine taeva taatele, saab näha kui *Huang-Lao* traditsiooni seisukohtade rakendamist *gongyang*'i ideestikus. *Yin*'i ja *yang*'i peatükkide ning *Huang-Lao* ideid sisaldavate peatükkide erinevusena võib näha *Huang-Lao* ja konfutsianismi ideede teatud sünteesi viimastes. Samas *yin*'i ja *yang*'i peatükkides ei ole paista nii palju sedalaadi sünkretismi. *Yin*'i ja *yang*'i peatükid keskenduvad rohkem *yang*'ile ning sellega kaasnevatele kosmoloogilistele, poliitilistele ja eetilistele tähendustele, mis nõnda eristuvad *Huang-Lao* sisemisest arengust ja eetikast. Erinevusena

¹⁴⁴ R.R. Vuylsteke, lk 12.

¹⁴⁵ Fung Yu-lan, lk 32.

¹⁴⁶ Wing-Tsit Chan, lk 276.

¹⁴⁷ Huang Hui 黃暉. 論衡校譯. Taipei 1964, lk 132.

¹⁴⁸ S.C. Davidson, lk 244.

paistab silma viitamine *Kevadete-sügiste* kroonikale ja teistele tekstidele erinevalt *Huang-Lao* ideedest, mille puhul oma ideede põhjendamiseks ei kasutata viitamist.¹⁴⁹

Mainimata ei saa jätta, et erinevusi leidub ka *yin*'i ja *yang*'i peatükkide siseselt. Näitena saab välja tuua, kuidas üldiselt iga peatükk eelistab väge karistusele, mis peegeldab aastaegade liikumist ning *yin*'i ja *yang*'i kosmoloogilisi seisukohti makrokosmose tasandil:

“Aasta käigus ilmnevad *yin* ja *yang* korra.”¹⁵⁰

Aastaegade muutumise ning *yin*'i ja *yang*'i ideestiku põhjal on valitsejal õigus eelistada moraalset harimist karistamisele. Kuid samas võib sellises kontekstis peituda kosmoloogiline ideestik, et toetada ametnikke. Ei saa unustada ka tõsiasja, et siin võib olla tegu mitme inimese autorlusega. Tegemist on valitsejapoolse karistamise ja autasustamise vahelise suhtega, mille peegeldust saab näha, kui taevas rakendab *yin*'i ja *yang*'i väe ja karistamisena.¹⁵¹

Tsüklilisuse abil saab vaadelda kulgu taeva ja viie toime kaudu laiemalt. Puu vägi annab alguse kevadele, mis kannab endas sündi. Sellele järgneb tuli, mis hõlmab kasvu. Maa lõpetab suve (kui *yin* hakkab *yang*'i üle domineerima) ja piirab toitumist. Metall paneb alguse sügisele ja hõlmab kontrolli lõikuse üle ning vesi alustab talve, mis kontrollib säilitamist.

“Taeva järgi *yang* toob soojust, et sünnitada, *yin* toob selguse saavutamiseks.”¹⁵²

Seega toimub nende vägede taskaal läbi aastaegade. Tegemist on sama ideega, mille järgi inimene kasvab: sünd, areng, toitumine, kasv ja lõpp ning uus algus.¹⁵³

Inimese olemus jaguneb kategooriatesse, mis eristuvad loomuse ja ihadena nagu taeval on *yin* ja *yang* ning valitsusel on karistamine ja vägi. Samamoodi nagu taevas piirab *yin*'i ja laiendab *yang*'i, peab inimene olema suuteline oma loomust avardama ning selle kaudu avardub valitsemisel vägi.¹⁵⁴ Valitseja toimimine hõlmab kosmose struktuuri osi. Edukuseks on tal vaja mõista väe tähtsust, kuid ilma kosmose abita ei saa ta edu saavutada. Samamoodi nagu maa vajab taeva juhatusi nelja aastaaja korraldamiseks, vajab valitseja alluvaid ehk ministreid oma otsuste täideviimiseks.¹⁵⁵

¹⁴⁹ S.A. Queen, lk 96-97.

¹⁵⁰ 春秋繁露校譯, ptk 47, lk 756.

¹⁵¹ S.A. Queen, lk 96-101.

¹⁵² 春秋繁露校譯, ptk 49, lk 767.

¹⁵³ R.R. Vuylsteke, lk 105-106.

¹⁵⁴ D.S. Craig, lk 318.

¹⁵⁵ R.R. Vuylsteke, lk 147.

Palju tähelepanu olen suunanud väe olemusele. Loomulikult on konfutsianismis tarkusel ja arukusel oluline koht. Samas on laialdaselt eelistatud väge tarkuse üle. Palju õppinud inimese arukus ei tähenda veel seda, et ta suudaks olla õpetlane või valitseja, vaja on osata omada väge ja anda eeskuju teistele, selle asemel, et olla pelgalt targutaja.¹⁵⁶ Kõrvutades konfutsianist Menciusi, siis tema lähenemine väele oli, et inimestel on loomulik kaldumus väe poole, kuid loomult ei ole neil väge.¹⁵⁷

Ideaalses olukorras ei peaks valitseja kasutama karistamist ega autasustamist, sest inimesed oskavad loomuldasena õigesti käituda. Samas ei pruugi see reaalsuses toimida. Valitseja peab suutma käsitleda inimeste ihasid ja hirme, et aidata kaasa nende muutumisele ühiskonna paremaks osaks. Tegemist on paternalistliku valitsemiskäsitlusega. Nii inimese psühholoogia kui ka ühiskonna hierarhilisus seostuvad Dong Zhongshu teooriaga õigest valitsemisest.¹⁵⁸ Inimesed keskenduvad elus valedetele asjadele. Eelistatud on isiklik edu ja saavutus, aga see ei aita kaasa ühiskonna edenemisele. Selline teguviis viib õnnetuste ja halbade tagajärgedeni. Sellele aitavad kaasa inimeste piiramatud ihad. Seetõttu peab neid piirama vastavalt sotsiaalsele hierarhiale. Mis eales ta koht ka ei ole, on ta selles piiritletud ja see aitab ta väge tugevdada ja ihasid vähendada, sest inimene teab, et kuhugi mujale ta minna ei saa.¹⁵⁹ Inimese loomuses on iha ja ambitsioon pürgida edasi ja saavutada midagi. Nende mõõdukas järgimine ei ole kahjulik, kuid sageli minnakse liiale oma soovides, mis toob inimestele hilisemaid probleeme, sest sellega takistatakse loomulikku kulgu.¹⁶⁰

“Valitseja polnud arukas, häid ei autasustanud, kurjus säilis ning võimul olid kehvad isikud ning arukad olid lahkunud.”¹⁶¹

Valitseja peab jälgima karistamist ja autasustamist. Need peavad olema tasakaalus. Kui liiga lihtsalt ja palju autasustatakse, siis see tähendab, et valitseja on liiga kergemeelne. Kui aga karistamised on liiga sagedased, siis hakkavad alluvad teda põlgama. Sarnast nähtust võib

¹⁵⁶ Yao Xinzong. Knowledge, Virtue, and Joyfulness: Confucian Wisdom Revisited. - *Dao: A Journal of Comparative Philosophy*. Vol 5, No 2, 2006, lk 281.

¹⁵⁷ Yong Huang. Cheng Brothers' Neo-Confucian Virtue Ethics: The Identity of Virtue and Nature. - *Journal of Chinese Philosophy*. Vol 30, No 3/4, 2003. lk 455.

¹⁵⁸ R.R. Vuylsteke, lk 150.

¹⁵⁹ Samas, lk 130.

¹⁶⁰ Maurizio Scarpari. The Debate on Human Nature in Early Confucian Literature. - *Philosophy East and West*. Vol 53, No 3, 2003, lk 323.

¹⁶¹ 春秋繁露校譯, ptk 60, lk 878.

täheldada ka looduses. Liigne *yang* suvel põhjustab põuda, kuid liigne *yin* talvel toob endaga kaasa jäätormid.¹⁶²

Väe puhul on tegemist ühe edasiviiva jõuga. Taevas hindab pidevalt valitseja väge. Kui valitseja ei rakenda seda õigesti, saab ta taevalt hoiatuse ja peaks oma suunda muutma. Taeva hoiatuse ignoreerimisele järgneb kaos, mis toob kaasa hävingu. Seega on valitseja puhul oluline seostada moraalne ja poliitiline elu ning antud kontekstis on üheks osaks sellest vägi. Samuti ei tohi jätta mainimata, et see, missugune on õige moraalne lähenemine valitsemisele, on taeva otsustada.¹⁶³

Mil määral leidub inimeste seas võrdsust, on keeruline tuvastada, kuid seda polegi otseselt vaja. Täiesti loomulik on mõista, et kõikjal leidub ebavõrdsust. Selle mõõnmine võimaldab mõista, miks inimesed tegutsevad erinevalt. Seega on vaja ülemate ja alamate vajalikke teguviise ühiskonnas nii nagu *yin* ja *yang* seadistavad oma taskaalu kosmoloogilisel pinnal.¹⁶⁴

Kosmoloogilises tähenduses on *yang*'i ülimuslikkus *yin*'i üle võrreldav taeva positsiooniga maa üle ning valitseja positsiooniga inimeste üle. Seega hierarhiline ühiskondlik struktuur peidab endas tähendust universumi jõududest. *Yin*'i ja *yang*'i ning taeva ja maa omavaheline suhe on võrreldavad valitseja ja ministri või isa ja poja positsioonide tähendusega.¹⁶⁵

Inimese sotsialiseerimine on kontseptsioonina mõistetav. Samas pole tegemist saatusega. Tal pole temalt oodatavat ettemääratud rolli. Tema ühiskondlik areng on jätkuv toiming, mille tulemus sõltub tema staatusele kohastest ootustest. Inimese tähendust on võimalik leida tema kohast ja tegevusest ühiskondlikus sfääris. Ühiskondlik struktuur põhineb kosmoloogilisel tasandil, kus objektidel on korrelatiivne olemus ning nad ei saa tegutseda üksikeisest eraldi. Sama moodi korrelatiivselt toimib ühiskond.¹⁶⁶

¹⁶² R.R. Vuylsteke, lk 154.

¹⁶³ S.C. Davidson, lk 80-81.

¹⁶⁴ R.R. Vuylsteke, lk 57-58.

¹⁶⁵ Samas, lk 58-59.

¹⁶⁶ Samas, lk 70.

3.6. Viis toimet ja nende seostamine ametnike ja poliitilika temaatikaga

Viis toimet esineb üheksa peatüki pealkirjas: 38., 42., 58.-64. Mitmed neist käsitlevad ühtesid ja samu aspekte, mis lubab oletada, et need on sama teema erinevad käsitlused.¹⁶⁷ Temaatiliselt saab leida paralleele viie toime ning *yin*'i ja *yang*'i vahel 43., 46., 48., 81. peatükis. Vajab mainimist, et näiteks Li Weixiong ei kahtle, et nende peatükkide autor on Dong Zhongshu.¹⁶⁸ M. Loewe märgib olulise faktina, et Dong Zhongshu õpetuses ei olnud viis toimet keiserliku võimu taotluste käsitluses ja filosoofilises diskussioonis nii tähtsal kohal kui selleni jõuti keiser Yuani (Yuan Di 元帝, valitses 48 - 32 e.m.a) valitsemisajal.¹⁶⁹

Kõigepealt on oluline vaadata, mida viis toimet tähendab. Eri ajastute - Hani eelsetes, Hani aegsetes ning Hani järgsetes - tekstides võib märgata teatud erinevusi selle mõiste tähenduse osas. Kahest varasemast tekstist, millest ühe pealkiri ongi *Viis toimet*, leiti varasem Guodiani (郭店) hauakambrist, kuhu see oli maetud umbes 300. aasta paiku e.m.a, ning teine, mis sisaldab endas viiteid ühele varasemale tekstile aastast 168 e.m.a, leiti Mawangduist (馬王堆) 1972. - 1974. aasta väljakaevamiste käigus. Mark Csikszentmihalyi kirjeldab seda kui keeruka ja segase struktuuriga teksti, mis võib olla hoopiski mingi kokkuvõtte vanematest tekstidest.¹⁷⁰ Oma uurimuses jõudis ta järelduseni, et algselt tähendas viis toimet viit inimloomuse osa, mida sai seostada nii füüsilise keha kui ka emotsioonidega.

Kuigi viis toimet ei olnud varasemates tekstides nii tähtsal kohal kui hiljem keiser Yuani ja keiser Chengi (Cheng Di 成帝, valitses 32 - 6 e.m.a) ajal, sobis see teooria hästi Wang Mangile (王莽, valitses 9 - 23 m.a.j) oma võimuhaaramise põhjendamiseks. Omaette küsimus on, kas osad peatükid *Chunqiu fanlu*'s, mis hõlmavad viit toimet, võisidki olla lisatud hiljem just selliste poliitiliste väidete teoreetiliseks toetuseks. Xu Fuguan pöörab tähelepanu taeva, *yin*'i ja *yang*'i ning viie toime seoste nagu need kajastuvad 38., 42., 46., 48., 50. ja 52. peatükis. Ta vaatleb nende peatükkide erinevusi, kuid ei avalda kahtlust Dong Zhongshu autorluses.¹⁷¹ Li Weixiong leiab *yin*'i ja *yang*'i ning viie toime seost vaadeldes, kuidas *yang* on ülem. Sellist ideed

¹⁶⁷ M. Loewe. 2011, lk 264.

¹⁶⁸ Li Weixiong 李威熊. 董仲舒與西漢學術 *Dong Zhongshu yu Xi Han xueshu*. Taipei 1978, lk 66-72.

¹⁶⁹ M. Loewe. 2011, lk 264-265.

¹⁷⁰ Mark Csikszentmihalyi. *Material Virtue Ethics and the Body in Early China*. Leiden; Boston: Brill, 2004, lk 65.

¹⁷¹ Xu Fuguan 徐復觀, lk 375-384.

oli ta näinud ka mujal nagu näiteks *Zhou Yi*'s (vt lk 9). Ta märgib ka maa toimele (*tu* 土) omistatud tähtsust ning püstitab küsimuse, kuidas sai viit toimet seostada aastaegadega, kui viimaseid on ainult neli.¹⁷² Ta püüab samuti seostada nii *yin*'i ja *yang*'i kui ka viie toime teooriaid erinevate Hani ajastu õpetlaste teostega.¹⁷³ Siin võib näha ka tema soovi leida nende teooriate seost Dong Zhongshuga. Idee, et üheksast peatükist seitse, mis hõlmavad viie toime teemat – 58.-64. – asuvad teoses üksteise järel kompaktselt plokina, toetab ideed, et tegu võis olla hilisema lisandusega.¹⁷⁴

Viie toime funktsioonid ning nende järjestus on seatud taeva järgi: puu (*mu* 木), tuli (*huo* 火), maa (*tu* 土), metall (*jin* 金) ja vesi (*shui* 水), ühe lõppedes algab teine. See on võrreldav sellega, kuidas isadele järgnevad pojad, kellele omakorda järgnevad nende pojad. See on vastavuses viie toime kosmoloogilise järjestusega. Mõlemad järjestused on vastavuses taeva hierarhilisusega kõrgemas punktis.¹⁷⁵

“Viie toime omavaheline seos on ühendatud nelja aastaajaga, mida hoiab tasakaalu keskmes maa.”¹⁷⁶

Tegemist on osaga viiest toimest, aga miski ei väljenda seda tasakaalu paremini.¹⁷⁷

Dong Zhongshu seostab viit toimet vastavate ministrite ametitega: puitu põllumajandusministriga, tuld sõjaministriga, maad peaministriga, metalli haridusministriga ja vett justiitsministriga. Seega peegeldavad viis toimet poliitikat. Nagu toimed mõjutavad üksteist oma tsüklilisusega, mõjutavad ka ministrid üksteist ja peavad sellega arvestama.¹⁷⁸

“Omavahel peegelduvatena saab näha, et kui viis toimet nagu viis ametnikku kokku tulevad, siis nad ülendavad üksteist, aga kui nad seisavad eraldi, siis varjutavad üksteist.”¹⁷⁹

Samas on Dong Zhongshu kirjeldanud poliitilist struktuuri ka teistes kohtades, kus ei piirdu viie toimega. Seda võib mõista kui tähendust, kuidas kõigi inimeste suhted on seadistatud nende kohustustega. Üksteisega suheldes on keeruline teada täpselt, millega tegemist ja kuidas neid täita. Et seda mõista, on oluline haridus. Selle kaudu moodustavad viis toimet raamistuse,

¹⁷² 李威熊 Li Weixiong, lk 67-68, 70,140.

¹⁷³ Samas, lk 176-181.

¹⁷⁴ M. Loewe. 2011, lk 267.

¹⁷⁵ R.R. Vuylsteke, lk 96.

¹⁷⁶ 春秋繁露校譯, ptk 42, lk 711.

¹⁷⁷ R.R. Vuylsteke, lk 96.

¹⁷⁸ Samas, lk 100.

¹⁷⁹ 春秋繁露校譯, ptk 58, lk 823-824.

mis seostub väga ning kus toimub üksteise toetamine.¹⁸⁰ Poliitilisel tasemel võib näha teatud sünergiat. Ministrite omavaheline tegutsemine on sarnane viie toime omavaheliste seostega. Kuigi metallil, puul, veel ja tulel on igäühel oma vägi, on neil vaja maad, et üksteist organiseerida.¹⁸¹

Erinevate sündmuste toimumise taust ning tõlgendamine ei ole kindel. Valitseja võib küll sobida oma ametisse, kuid erinevad hoiatavad märgid võivad ikkagi ilmuda, sest täiuslikkuse saavutamine on raske. Dong Zhongshu on sellega arvestanud. Selliste märkide tõlgendamine on ministrite ülesanne. Neid saab tõlgendada kui neutraalseid või ettehoiatavaid. Kui elatakse rahulikult ja heal ajal, ei vaadata neid halbade ennetena või ei pöörata neile üldse tähelepanu. Samas probleemsemal ajal võidakse neid hoopis teisiti tõlgendada. Väga selgesti võib mõista erinevate ennete ära kasutamist Wang Mangi poolt, kes rakendas neid oma poliitilise autoriteedi kehtestamiseks. Seega on võimalik näha maailmas toimuva poliitiliselt ära kasutamist, kuid kõik sõltub vastavast retoorikast ja vormistamisest.¹⁸² Hiljem tekkis omakorda problem, et kuna Wang Mang eemaldati võimult, siis kas erinevad ended tema võimuhaaramise põhjendamiseks olid ikka õigesti tõlgendatud.¹⁸³

Kokkuvõttes võib öelda, et viie toime omavaheline seos peegeldab poliitikas toimuvat. Minister allub valitsejale nagu maa allub taevale. Ministrid hoolitsevad valitsemise eest, kuid kogu au jääb valitsejale, nii nagu maa toetab taevast.¹⁸⁴

“Valitseja juhendab oma ministreid, kes tegutsevad tema heaks. Riik on kui valitseja süda ning ministrid on ta kõne ja hääl.”¹⁸⁵

Konfutsianismi üldine seisukoht on, et inimlikkus (*ren* 仁) ja vägi (*de* 德) voolavad ülevalt alla. Keiser ja ministrid soosivad oma käitumise kaudu seda, mida ametnikud järgivad, ning lõpuks jõuab see tavaliste inimesteni. Samuti on väelise käitumise kaudu lihtsam ja parem inimesi valitseda kui jõuga.¹⁸⁶

¹⁸⁰ R.R. Vuylsteke, lk 102.

¹⁸¹ 春秋繁露校譯, ptk 42, lk 714, 716.

¹⁸² Michael Loewe. The Cosmological Context of Sovereignty in Han Times. - *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*. Vol 65, No 2, 2002. lk 344-349.

¹⁸³ R.R. Vuylsteke, lk 187-188.

¹⁸⁴ Samas, lk 87-88.

¹⁸⁵ 春秋繁露校譯, ptk 20, lk 399.

¹⁸⁶ Li Ma. A Comparison of the Legitimacy of Power Between Confucianist and Legalist Philosophies. - *Asian Philosophy: An International Journal of the Philosophical Traditions of the East*. Vol 10, No 1, 2000, lk 53, 56.

Tavainimesi pole *Chunqiu fanlu*'s eriti mainitud. See on mõistetav nii konfutsianismi kui ka Dong Zhongshu vaadete valguses. Tegemist on inimestega, kes on väga selgesti mõjutatavad vastavas suunas, kuhu poole neid kallutada. Seda vaadet iseloomustab väga hästi lõik Konfutsiuse "Vestetest ja vestlustest" (XII, 19):

*Ji Kangzi küsis Konfutsiusele, kuidas valitsusasju ajada. Ta ütles: "Vahest tappa neid, kes ei kulge, et toetada neid, kes kulgevad?" Konfutsius ütles: "Miks rakendada valitsemisel surmanuhtlust? / soovi head / rahvas saab heaks / õilsa vägi / on kui tuul / lihtinimese vägi / on kui rohi / tuul puhub rohu peale / kas jääb rohi paindumata"*¹⁸⁷

Tegemist on kui saviga pottsepa käes või metalliga sepa käes. See, kuidas inimesed käituvad, sõltub nendest kõrgemal asuvatest isikutest. Seega ei saa tavalistelt inimestelt eeldada kuigi paljut; nad suudavad vaid alluda hierarhias kõrgemal asuvale mõjule ja eeskujule, mida suurendab nende parem haridus. Seega keskendumine teoses poliitiliselt kõrgemal asuvatele isikutele on mõistetav.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Linnart Mäll. Konfutsius. Vesteid ja vestlusi; Keskmise tavaline; Suur õpetus. Tartu: Lux Orientis, 2009, lk 175.

¹⁸⁸ Gary Arbuckle. Restoring Dong Zhongshu (BCE 195-115) an experiment in historical and philosophical reconstruction. University of British Columbia, 1991, lk 140.

3.7. Ohvritoomised

Teose üheks teemaks on ka ohvritoomised (*jiao* 郊), mis kajastub viie peatüki pealkirjas: 65.-67., 69., 71. Lisaks käsitleb seda temaatikat ka 68. peatükk.¹⁸⁹ *Jiao* käsitlemise kohta nendes peatükkides on ka teistsuguseid arvamusi. Yu Yue (俞樾, 1821 - 1907) arvates moodustavad 65.-67. ja 69. peatükid tegelikult omaette peatüki, kui need niimoodi järjestada.

Sõna *jiao* tähendus on mitmekesine. Mõistena tähendas see algselt piirkonda, mis ümbritses müüri kaitstud linna ehk eeslinna ehk linnalähedast ala. *Ajaloo ülestähenduste* järgi ohverdasid kuningad seal jumalustele. Seega seostati seda mingil etapil ohverdamise või kultuse ja rituaalide sooritamise. Loomulikult sõltub vastav sõnakasutus kontekstist. Mainimist väärrib Su Yu, kes kirjutas ohverdamise temaatikast ning lisas kommentaari 65. peatükile. Tema arvates on tegemist peatükiga, mis sisaldas Dong Zhongshu enda seisukohti. Hani ajastul kujunenud kahes tõlgendustraditsioonis - nn vanade tekstide koolkonnas (*gu wen* 古文) ja uute tekstide koolkonnas (*jin wen* 今文) - vaadeldi ohvritoomisi erinevalt. *Gu wen*'i järgi olid muistsed esivanematele ohverdused *di* (帝) taeva ja *jiao* rituaalid põllumajanduse jaoks. Dong Zhongshu mõistis *jiao*'d kui kindlalt määratletud terminit taeva ohverduste jaoks ning *di*'d kui teenistusi ja ohverdusi esivanemate pühamutes, mis vastas *jin wen*'i traditsioonile.¹⁹⁰

¹⁸⁹ 李威熊 Li Weixiong, lk. 176-181.

¹⁹⁰ M. Loewe. 2011, lk 267-272.

IV CHUNQIU FANLU KÄSITLUSED HIINA AUTORITE TÖÖDES

4.1. Songi ajastu eelsed käsitlused

Eespool olen juba maininud nii teksti autorluse kui ka selle usaldusväärsuse probleemi. Samas tuleb teha vahet, kas tegemist on Dong Zhongshuga kui autoriga seostatud algupärase teksti või tänapäevani säilinud variandiga. Kindel on see, et tekst pealkirjaga *Chunqiu fanlu* oli olemas Sui ja Tangi ajastul (6. saj lõpp - 10. saj algus). Hani ajastu tekstidest ühtegi viidet *Chunqiu fanlu*'le ei leia. Varaseimad viited pärinevad Liangi (梁) dünastia ajast (502 - 557). Songi (宋) dünastia ajal (960 - 1279) toimub elav diskussioon selle teksti ümber, kus arutatakse nii selle rakendamist kui ka seatakse selle autentsus kahtluse alla ja teos satub isegi rünnakute objektiks.¹⁹¹

Varaseim viide *Chunqiu fanlu* kohta leidub Liangi dünastia aegses biograafilises teoses *Seitse üleskirjutust (Qilu 七錄)*, mille kirjutamist 523. aastal alustas Ruan Xiaoxu (阮孝緒, 479 - 536). Me teame sellest säilinud viite põhjal teosele *Ajaloo ülestähenduste õigus (Shiji zhengyi 史記正義)*. (Tegemist on ajaloolist informatsiooni hõlmava teosega Tangi ajastust). Selles on mainitud 17 osast koosnevat *Chunqiu fanlu* teksti, autoriks märgitud Dong Zhongshu.¹⁹²

Teine Liangi ajastu allikas, *Lääne pealinna mitmesugused ülestähendused (Xijing zaji 西京雜記)*, mille loomise William H. Nienhauser paigutab vahemikku u 500 - 525¹⁹³, sisaldab omapärast vihjet, mille järgi Dong Zhongshu näinud unes draakonit, mis sisenes ta kehasse, ja siis kirjutaski ta *Chunqiu fanlu ci* 春秋繁露詞. Viimase sõna *ci* 詞 lisamine pealkirjale näitab, nagu oleks tegemist luuleteosega. Samas üldiselt ei peeta *Chunqiu fanlu*'d luuleteoseks. Et tekstile viitamist leidub ka mujal, kuid ilma *ci*-ta, siis võib oletada, et tegemist oli teksti koopia veaga.¹⁹⁴

Teksti tsiteerimist võib leida mitmete autorite juures. Üks neist on Ouyang Xun (歐陽詢, 557 - 641), kelle teoses *Kunsti ja kultuuri valdkonna kogumik (Yiwen lei ju 藝文類聚)*

¹⁹¹ S.A. Queen, lk 13.

¹⁹² G. Arbuckle. 1991, lk 316.

¹⁹³ William H. Nienhauser. The Indiana Companion to Traditional Chinese Literature. Bloomington: Indiana University Press, 1986, lk 229.

¹⁹⁴ G. Arbuckle. 1991, lk 316.

tsiteeritakse ka *Chunqiu fanlu*'d, kuid autorina mainitakse Dong Shengshud (董生書).¹⁹⁵ Tsitaadid on võrreldavad *Chunqiu fanlu* tekstiga, aga mitte identsed, ühte neist *Chunqiu fanlu*'st ei leia. See-eest teised tsitaadid, milles räägitakse vihma esilekutsumise riitustest, on enam-vähem kokkulangevad.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Ouyang Xun. 藝文類聚 *Yiwen lei ju*, lk 38, 198, 675.

¹⁹⁶ Samas, lk 100, 1726-1727.

4.2. Songi ajastu käsitlused

Küsida saab, kas ja kuivõrd on toona kasutusel olnud tekst võrreldav ja samastatav tänapäevani säilinud tekstiga. Kõige enam seost *Chunqiu fanlu* või Dong Zhongshuga on varase Songi ajastu tekstil *Taiping yulan* 太平御覽, mille Li Fang (李昉, 925 - 996) lõpetas aastal 983. Selle 38 peatükki on peaaegu identsed *Chuqniu fanlu*'ga; üheksa on sarnased, aga mitte otsesed tsitaadid; kolm või neli on seostatud Dong Zhongshuga ja üks Dong Ziga (董子). Teos sisaldab ka kaks Dong Zhonshu õiguslikku otsust ja kaks tsitaati, mis tulenevad *Xi jing za ji*'st. Nimetatud teksti tähtsus seisneb ka selles, et näitab, et autorid tegid vahet *Chunqiu fanlu*'l ja Dong Zhongshule omistatud töödel.¹⁹⁷

Teine Songi ajastu autor Wang Yaochen (王堯臣, 1001 - 1056) viitab *Hani raamatule* ja väidab, et viis *Chunqiu fanlu* peatükki on kirjutanud Dong Zhongshu, samuti ka seda, et peatükkide loetelud *Sui ja Tangi raamatute* bibliograafias on identsed, kuigi peatükkide järjekord oli erinev. Pealkirjad *Nefriittass* ja *Bambusemets* olid hilisemad täiendused.¹⁹⁸ Tema meelest ei ole töö puhul tegu võltsinguga, sest see hõlmab vastavat sünkretistlikku märkide kasutust, seega võib see olla erinevate tööde kompilatsioon. Ta ei proovinud tegeleda teose dateerimise või autorluse määramisega. Talle järgnevad autorid toetavad paljuski *Chunqiu fanlu* autorlust, kuid seavad kahtluse alla selle pealkirja ja sisu.¹⁹⁹

Oma teoses *Piirkonna õpetuste raamatute kogum* (*Junzhai dushu zhi* 郡齋讀書志) viitab Chao Gongwu (鼂公武, u 1105 - 1180) *Chunqiu fanlu* 17 osale ning samuti ka *Hani raamatule*. Ta märgib aga, et töö koosneb 82 peatükist üldpealkirjaga *Fan lu*.²⁰⁰ Olulise autorina vajab mainimist Lou Yu (樓郁) (dateering puudub), kes kirjutas *Chunqiu fanlu*'le ees- või järlesõna. Ta märkis ära Dong Zhongshu head tööd *Gongyang zhuan*'i uurimisel, tema vastuseid Wudile ning seotust *Chunqiu fanlu*'ga. Lou Yu kõrvutas Hani aegse hariduse vajakajäämisi Dong Zhongshu kirjatükkide kvaliteediga. Lou Yul oli kasutada 10-kõiteline tekst ja ta ei pidanud oma ülesandeks otsustada, kas *Fanlu* oli sobiv üldpealkiri kogu tööle. Väidetavalt olnud teos hoiul Taiyuanist pärit isand Wangi pere käes, kelle sõnul oli Dong Zhongshu õpetust hoitud avalikkuse

¹⁹⁷ M. Loewe. 2011, lk 194-195.

¹⁹⁸ 崇文總目, lk 23.

¹⁹⁹ S.A. Queen, lk 45.

²⁰⁰ Chao Gongwu. 郡齋讀書志. Shanghai 1990, lk 104.

eest peidus. Nüüd loodeti selle laiemat tutvustamist keisririigis. Seetõttu palus Wang, et Lou Yu kirjutaks eessõna (arvatavasti aastal 1047).²⁰¹

Üks esimesi teadaolevaid õpetlasi, kes seadis kahtluse alla tema kasutuses olnud 17-osalise *Chunqiu fanlu* autorluse omistamise Dong Zhongshule, oli Cheng Dachang (程大昌, 1123 - 1195). Tema arvates oli teos pealkirjaga *Fanlu* väga pealiskaudne, sisaldades tsitaate Dong Zhongshu vastustest, mis aga polnud asjakohased. Seetõttu ei pidanud ta seda Dong Zhongshu tööks. Ta mainis, et Ban Gu oli viidanud Dong Zhongshu loodud erinevatele peatükkidele, kuid tema meelest ei tähendanud see täielikku teksti. 1175. a töötas ta Pengjian guani instituudis (蓬監館), kus hoiti ka väidetavat *Chunqiu fanlu* eksemplari. Sisukorra järgi otsustades ei tunnistanud Cheng Dachang seda algupäraseks tekstiks. Seda teksti on seostatud Dong Mou loodud koopiaga. Teistsugusele järeltulele tuli aga Lõuna-Songi õpetlane-bibliofiil Lou Yue (樓鑰, 1137 – 1213). Ta eitas raamatu kolme varianti, kuid neljanda aktsepteeris autentsena. Tema meelest oli kõigil neljal variandil nii Lou Yu kommentaar kui ka eessõna.²⁰²

Chen Zhensun (陳振孫, u 1190 - pärast 1249) seadis teksti autentsuse samuti kahtluse alla. Tal oli kasutada mitmeid erinevaid teksti variante ja ta arvestas ka varasemate õpetlaste hinnanguid. Olulisena tõi ta välja, et tegemist on haruldase juhuga, kui vanad raamatud elavad oma aja üle ning tuleb tõdeda nende põlvest põlve edasikandumist.²⁰³

Huang Zhen (黃震, 1213 - 1280) kasutas *Hani raamatut* ja teisi töid, k.a Cheng Dachangi tööd, ning jõudis järeldusele, et juba Sui, Tangi ja varase Songi ajal tuntud *Chunqiu fanlu* ei pruukinud olla terviklikult Dong Zhongshu tekst ning alates Lõuna-Songi ajast ei olnud see tekst täpselt samasugune nagu Sui, Tangi ja varajase Songi ajal.²⁰⁴

Songi ajastu mõjukas konfutsianist Zhu Xi (朱熹, 1130-1200) ei uskunud, et *Chunqiu fanlu* puhul oleks tegemist Dong Zhongshu tööga. Tema meelest oli õige teos juba ammu kaotsi läinud koos Hani ajastu erinevate konfutsianistlike õpetlaste töödega.²⁰⁵

Hani raamatu bibliograafia kommentaaris märkis Wang Yinglin (王應麟, 1223 - 1296) ära Dong Zhongshu tööde olemasolu, samuti selle, et mõningad osad on ilmselt hilisem lisandus.

²⁰¹ M. Loewe. 2011, lk 197.

²⁰² Samas, lk 196-200.

²⁰³ Chen Zhensun. 直齋書錄解題. Taipei 1979, lk 53.

²⁰⁴ M. Loewe. 2011, lk 205.

²⁰⁵ Samas, lk 199.

Üks nendest peatükkidest sisaldab nii vastuseid otsuste kohta kui ka suhtlust Gongsun Hongi registriga. Oma töös esitab ta varaseima teadaoleva peatükkide loetelu nagu need on antud 17 osas, kuigi esineb väikesi erinevusi hilisema variandiga. Ta jõudis järeldusele, et peatükkide kaudu pole võimalik nende õiguspärasuse või esialgse järjestuse üle otsustada.²⁰⁶

²⁰⁶ M. Loewe. 2011, lk 206.

4.3. Mingi ja Qingi ajastu käsitlused

Hu Yinglini (胡應麟, 1551 - 1602) arvates ei olnud *Fanlu*'l kohta *Sui raamatu* bibliograafilises nimekirjas. Tema meelest olid paljud peatükid lisatud seletamiseks *Chunqiu*'d, kuid mitmed neist olid halvasti koostatud ja argumenteeritud. Seega erinesid need sellest, mis oli kirjas *Chunqiu*'s. Ta peab küsitavaks *fanlu* kasutamist pealkirjana.²⁰⁷ Sellega ei nõustu Jin Dejian (金德建, 1909 - 1996), kelle meelest *Chunqiu fanlu* kuulus Dong Zhongshu tööde hulka ja seega polnud võltsing. Töö täiendused dateerib ta aastatesse 469 - 520.²⁰⁸

Teose *Täielik Keiserliku Raamatukogu Kataloog (Siku quanshu zongmu ti yao* 四庫全書總目提要) [tegemist on keiser Qianlongi (乾隆, valitses 1736 - 1795) keiserliku raamatukogu jaoks koostatud kataloogiga, mida alustati 1771 ja mis valmis 1798. aastal]²⁰⁹ koostajad tunnistavad Dong Zhongshu *Chunqiu fanlu* põhiautorina. Nende meelest aga ei pruukinud kogu tekst olla loodud tema poolt, paljud ütlused võisid tulla hilisematelt autoritelt. Nad juhtisid tähelepanu paljude tekstiosade väljajätmistele, mistõttu järeldasid, et täielikku teksti ei oldud kasutatud mitu sajandit. Näiteks nemad kasutasid Lou Yue versiooni. Nende arvates oli Dong Zhongshu puhul tegemist olulisima Hani konfutsianismi esindajaga, kuid pole kindel kas nad pidasid tema teose alla silmas *Chunqiu fanlu*'d või *Kolme vastust*.²¹⁰

Oluline on märkida, et ükski Hani ajastu õpetustele keskendunud Qingi dünastia aegne õpetlane, v.a Lu Wencho (盧文弨, 1717 - 1796) ja Ling Shu (凌曙, 1775-1829), ei käsitlenud *Chunqiu fanlu*'d kriitliselt. Võimalik, et selleks ajaks oli üldiselt loobutud kahtlustest Dong Zhongshu *Chunqiu fanlu* autorluse kohta. Seda näib kinnitavat teose harv kasutamine Qingi õpetlaste poolt, kes kommenteerisid Dong Zhongshu *Kolme vastust Hani raamatus*. Erinevad õpetlased lähenevad tekstile erinevalt. Sun Yirang (孫詒讓, 1848 - 1908) seostas osasid *Chunqiu fanlu* peatükke Dong Zhongshuga. Fung Yu-lan, kes uuris Hani ajastu filosoofilisi suunitlusi, ei kahtle teksti autorluses ja tsiteerib seda kõhklusteta.²¹¹ Liu Shipai (劉師培, 1884 - 1919) meelest ei sisaldanud 82 peatükki kogu teksti. Ta osutas mitmetele vajakajäämistele nagu mõne osa

²⁰⁷ Hu Yinglin. 少室山房筆叢. Peking 1958, lk 360-361.

²⁰⁸ Jin Dejian. 古籍叢考. Shanghai 1941, lk 108-113.

²⁰⁹ E. Wilkinson, lk 273-277.

²¹⁰ Hu Yujin, Wang Xinfu. (Toim.), 四庫全書總目提要補正. Peking 1964, lk 588.

²¹¹ Fung Yu-lan, lk 19.

väljajätmine, vahelelisamine ja valemõistetud kirjamärgid, mis tulenevad teksti edasikandumisest. Samas ei kahtle ta Dong Zhongshu autorluses.²¹²

²¹² M. Loewe. 2011, lk 208-209.

4.4. Dong Zhongshu autorluse ja teose nimetuse käsitlused

Väga erinevad on olnud arvamused Dong Zhongshu autorluse kohta. Suurim Dong Zhongshu autorluse toetaja oli Xu Fuguan, kelle meelest vaatamata teksti puudulikkusele ei ole seda täiendatud.²¹³ Samas Li Weixiongi (s 1941) arvates koguti *Chunqiu fanlu* tööd kokku ühtseks raamatuks pärast Ida-Hani perioodi. Küll aga saab tema meelest teost kasutada Dong Zhongshu seisukohtadele viitamiseks.²¹⁴

Laialt on levinud arvamus, et *Chunqiu fanlu* puhul on tegemist erinevaid peatükke sisaldava kogumikuga, mille osad peatükid kirjutas Dong Zhongshu ja osa kirjutati ja lisati tekstile hiljem, kuid seoti Dong Zhongshu nimega. M. Loewe arvates võis põhjuseks olla see, et püüti tähelepanu pöörata *Gongyang*'i õpetuslikule käsitlusele, mille tunnustatud esindaja Dong Zhongshu oli.²¹⁵

Õpetlane Huang Yunmei (黃雲眉) nägi probleeme *Hani raamatus* Dong Zhongshu ja *Chunqiu fanlu* kohta kirjutatu osas. Tema meelest olid 23., 30. ja 35. peatükk kirjutatud stiilis, mis polnud omane vastavale ajastule. Samuti erinenud vastav stiil teiste *Chunqiu fanlu* peatükkide omast. Seetõttu andis ta hinnangu, et tegemist on võltsinguga. Teisedki autorid hakkasid niimoodi uurima - vaadeldes *Hani raamatut* ning *Chunqiu fanlu* teksti. Samas pole selline lähenemine kõige parem, sest nii saab üldjoontes keskenduda ainult üksikutele kohtadele ning kogu teosele hinnangu andmine on problemaatiline. Eriti arvestades asjaolu, et tegemist on tekstiga, mis on läbinud nii pikaajalise ülekandumise nagu *Chunqiu fanlu*.²¹⁶

Songi perioodi õpetlastel tekkis küsimusi mõiste *fan lu* kasutamise ja tähenduse kohta teose pealkirjana. Samuti teksti teadaolevate versioonide autentsuse ja väärtuse kohta ning kas nende stiil vastas Dong Zhongshu ajastule ja seega, kas teda võis nende autoriks pidada. Kahtlusi tekitasid vastuolud *Hani raamatu* ja hilisemate tekstiversioonide vahel. *Hani raamat* mainib Dong Zhongshu esseid nagu *Wen ju*, *Yu bei* jt. Nii olid pealkirjastatud *pian*'id (篇) ehk peatükid, *Fanlu*'ks nimetati tõenäoliselt kogu kogumik. Yan Shigu (顏師古, 581 - 645) meelest olid kõik

²¹³ Xu Fuguan. 兩漢思想史, lk 312-316.

²¹⁴ M. Loewe. 2011, lk 209.

²¹⁵ Samas, lk 209-210.

²¹⁶ S.A. Queen, lk 46-47.

need nimetused Dong Zhongshu kirjutatud tööde pealkirjad. Ta ei maini aga tööd pealkirjaga *Chunqiu fanlu*, mis ilmselt tähendab, et ta ei teadnud midagi sellenimelisest tekstist.²¹⁷

Diskussioon *Chunqiu fanlu* üle Songi (宋, 960 - 1279) ja Qingi (清, 1644 - 1911) dünastiate ajal ei andnud olulisi tulemusi. 18. saj koostatud *Nelja raamatukogu kollektsioon* (*Siku quan shu* 四庫全書) tõi varasemasse käsitlusse uue seisukoha. Seal toodi ära arvamus, mida varem poldud avaldatud - *Chunqiu fanlu* hõlmas materjale Hani ajastust, kuid kõik ei pärinenud Don Zhongshult.²¹⁸

Väljapaistvate õpetlaste kriitilised hinnangud põhinevad ikkagi eeldusel, et Dong Zhongshu oli *Chunqiu fanlu* autor. Samas ei olnud nad valmis selgitama, kuidas mõningad selle teose peatükid olid kooskõlas teistest allikatest teadaolevate Dong Zhongshu töödega ja mõõnsid, et teose mõnede osade lisamise aeg oli teadmata.²¹⁹

Samas võib teha ka teistsuguse oletuse: raamat oli algselt moodustatud lisadest, mis olid kuidagi seotud *Chunqiu fanlu*'s leiduvate lõikude või väljenditega (M. Loewe võrdles seda piltlikult peakattelt rippuvate helmenööriididega); kogumiku autorit ei ole välja selgitatud ning see oli arutluse all ilmselt 4. ja 5. saj; ajaks, mil said valmis *Sui raamatu* bibliograafiline peatükk (656) ja *Sui kultuuri kataloog* (*Sui wen zongmu* 崇文總目, 1041), oli Dong Zhongshu nimi seostatud mitte teose koostajana, vaid selle autorina; järgnevalt võttis see teos oma koha sisse koos teiste *Chunqiu fanlu* seletuste või täiendustega.²²⁰

S. A. Queen märgib, et valdavas käsitluses koosneb *Chunqiu fanlu* 17 osast ning 82 peatükist. Ta toob esile mitmeid aspekte erinevate peatükkide kohta, mis vajavad mainimist, et näidata *Chunqiu fanlu* laiemat tähendust. 2. peatüki kohta märkis Lou You, et ta oli sellise pealkirjaga teksti näinud oma sõbra Pan Jing Xiani raamatukogus ning järeldas, et kuna ta varem ei olnud seda kohanud, siis oli selle pealkirja lisanud Pan Jing Xian ise. Su Yu meelest oli selle peatüki algupärane nimetus *Fanlu*, aga segaduse vältimiseks oli keegi selle ära muutnud. Samas ei esitanud ta mingit alust oma oletustele. 2. peatüki pealkiri (*Nefriittass*) võib peita endas viidet keiser Wenile, kellele kingiti nefriidist tass aastal 163 e.m.a. Õpetlased on väljendanud kahtlust 2. ja 3. peatüki pealkirjade üle, sest need ei vasta oma sisule. Põhja-Songi keiserliku

²¹⁷ M. Loewe. 2011, lk 210-211.

²¹⁸ S.A. Queen, lk 47-50.

²¹⁹ M. Loewe. 2011, lk 211.

²²⁰ Samas.

raamatukogu kataloogis on väljendatud ideed, et need pealkirjad on lisatud tekstile hiljem. Hani ajastu tõlgendajad arvavad 4. peatüki kohta, et nefriitlill väljendab head ennet, mis ilmub siis, kui valitseja on saavutanud “viis püsivat” *wu chang*(五常) eetilist väärtust: inimlikkus (*ren* 仁), kohasus (*yi* 義), kombed (*li* 禮), tarkus (*zhi* 知) ja usaldus (*xin* 信). Teksti üks kommentaatoreid avaldas arvamust, et algselt olid 7. ja 8. peatükk üks. 9. peatüki kohta märkis Su Yu, et see ei vasta sisule. Samas võib see olla viide rahetormile. Queen märgib ka, et 10. peatüki pealkiri ei vasta sisule. 13. peatükk on Su Yu meelest puudulik. Samas Queen leiab, et see hõlmab endas nelja seostamata osa ning kolmas osa on see, mis kajastub pealkirjas ning on säilinud algsest kontseptsioonist. 17. peatükk on eripärase sisuga. Qini ja Hani filosoofiliste teoste eessõnad lõppesid üldiselt osaga, mis seletas nende ideid ja sihte. Samas sellise eessõna esinemine tekstis endas, nagu selles peatükis, annab alust oletustele selle ümbertõstmisest. Samuti ka asjaolu, et selle järgnev sisu on erinev kui eessõnas. 18. peatüki pealkiri pole Su Yu meelest sisuga vastavuses.²²¹

Sellist arvamust toetavad mitmed aspektid. Kuigi *Fanlu* nimetust on näha ühe Dong Zhongshu kirjutise pealkirjana, seda teost iseseisvalt olemas ei ole, samuti ei ole nõnda nimetatud ükski *Chunqiu fanlu* peatükk. Ära väärib mainimist ka *Xi jing za ji*, mis tunnistab Dong Zhongshud *Chunqiu fanlu* autorina, kuid seda on nimetatud lihtsalt fantaasialennuks. Tõenäoliselt polnud *Xi jing za ji* kirjutamise ajal *Chunqiu fanlu* teksti autorlus veel otsustatud. Varaseimad viited Dong Zhongshu seotusele *Chunqiu fanlu*'ga ilmuvad alles 7. ja 8. saj. Peale *Sui raamatu* (*Sui shu* 隋書, 636) ja *Chongwen zongmu* (1042) võib seda seost näha nii *Tangi raamatus* (*Tang shu* 唐書, 941) kui ka Songi ajastu kirjutistes üldisemalt.²²²

Teoses *Taiping yulan* (983) tehakse vahet *Chunqiu fanlu*'st võetud tekstidel ja nendel, mida omistatakse Dong Zhongshule, Dong Zile ja Dongsheng shule. Kaheksast Dong Zhongshule omistatud tekstist on kaks vihma esilekutsumise teemal, üks pärineb 60. peatükist, kaks on tema õiguslikest otsustest ning kahte pole tema kirjutistes võimalik leida. Dong Ziga seostatud leidub neli. Üks on leitav *Xunzi*'s ja *Da Dai Liji*'s (大戴禮記) (dateering piirdub Lääne-Hani ajastuga 206 e.m.a – 8 m.a.j), üks *Chunqiu fanlu* 44. peatükis, kaks pole leitavad. Üks viide

²²¹ S.A. Queen, lk 70-74.

²²² M. Loewe. 2011, lk 211-212.

Dongsheng shule pole leitav. Nii võib oletada, et *Tai ping yulan* 'i koostajad ei tuvastanud *Chunqiu fanlu* autorina ilmtingimata Dong Zhongshud.²²³

Wang Chong'i (王充, 27 - 100) poolt kirjutatud *Arutlused arvamuste tasakaalust* (*Lun heng zhushi* 論衡注釋) mainib mitu korda Dong Zhongshud. Olulisena vajab märkimist, et selle teose autor väljendab, kuidas Dong Zhongshu oli seostanud Menciusse ja Xunzi teooriaid. Selles käsitluses saab näha emotsioonide seostamist mandunud *yin*'i jõu ja inimliku *yang*'i olemusega.²²⁴

Arvamused teksti autorluse kohta on mitmesugused. Oletus, et teksti puhul on tegemist kogumikuga eri ajastute erinevatelt autoritelt, võib olla õige. Mitmes kohas leidub sarnasusi Songi, Liangi ja Sui ajal keelatud tekstidega. 23. peatükk on oma olemuselt väga sarnane ühele arutlusele 79. aastast m.a.j, millele viitab Valge tiigri konverents. Samas Fung Yu-lan aktsepteerib nii 23. peatükki kui ka kultuste temaatikat Dong Zhongshu enda seisukohtadena.²²⁵ Vähemalt viis peatüki sisaldavad endas viie toime ideid, mida Dong Zhongshu autentsetes kirjutistes ei leidu ja mis polnud tema ajal ka levinud. Samuti on küsitav, kas riiklike kultuste (*jiao* 郊) temaatika oli üldse Dong Zhongshu ajal päevakorral.²²⁶

Tangi ajastu (618 - 907) tundmatu autori teoses *Muistse kirjanduse aed* (*Gu wen yuan* 古文苑) leiab mainimist rahetorm.²²⁷ Selle kohta väljendas oma arvamust ka Dong Zhongshu. Siin saab näha anomaalset sündmust, mis tõi talle probleeme ka hiljem. Samas on selle töö autentsuses kaheldud, sest seda sündmust pole mujal kirjeldatud. Peab aga mainima, et dünastia ajaloos kirja pandud erinevad sündmused on sageli välja valitud ja mitte kõiki sündmusi ei kajastatud. Teos kirjeldab, kuidas pealinnas toimus rahetorm. Seal kajastub ka dialoog Bao Changi (雹敞) ja Dong Zhongshu vahel. Seda dokumenti pole väga täpselt dateeritud, oletatakse, et see võidi kirjutada 134. aastal e.m.a. Seal ei mainita Dong Zhongshu ametinimetust. Selles tuleb väga huvitavalt välja Dong Zhongshu õpetus ennete kohta, mis hõlmab taeva ja inimese vahelist seost. Dong Zhongshu väljendas, kuidas arukus valitseb riiki ning kui *yin* ja *yang* on harmoonias, siis tuul ja vihm on ajastusega kooskõlas. Samas kui valitseja valitsemine on

²²³ M. Loewe. 2011, lk 212.

²²⁴ Wang Chong. 論衡注釋. 1979, lk 198.

²²⁵ Fung Yu-lan, lk. 58-60.

²²⁶ M. Loewe. 2011, lk 212-213.

²²⁷ 古文苑. Shanghai 1937, lk 266-271.

korumpeerunud, siis need loodusjõud muutuvad metsikuteks ja ettearvamatuteks. Samuti hõlmab see Dong Zhongshu arvamust, kuidas *yin* ja *yang* liiguvad aastases tsüklis.²²⁸

Mitmed õpetlased on mõistnud *Chunqiu fanlu* teksti kui *Gongyang*'i õpetuse traditsiooni edasikandumist. Dong Zhongshu oli selle õpetuse, mis polnud Ida-Hani perioodil eriti au sees, esindaja. Pole ka välistatud, et Dong Zhongshu kui *Gongyang*'i õpetlase maine säilis pärast ta surma ning seetõttu seostati tema nimi *Chunqiu fanlu*'ga, et anda sellele õpetuslikule traditsioonile suuremat auväärust ja usutavust. On siiski vaieldav, kas Dong Zhongshu maine oli sel hetkel nii kõrge, et pidada teda autoriteediks, kellele viidata.²²⁹

²²⁸ S.A. Queen, lk 62-63.

²²⁹ M. Loewe. 2011, lk 213.

4.5. Peatükkide sisu käsitletud

Erinevad kommentaatorid on vaevanud pead erinevate peatükkide sisu üle. Eespool tõin ma juba välja mõningad neist, mille sisu ja pealkiri ei ole kooskõlas. Omaette laiem problemaatika on bibliograafiline informatsioon teosest. *Hani raamatus* on viide *Nefriittassi* ja *Bambusemetsa* tekstile, mis aga ei ole seotud Dong Zhongshuga. Samas ilmnevad need tekstid *Chunqiu fanlu* peatükkidena. Paljud on teinud selle kaudu oletusi, et keegi on need peatükid hiljem teksti lisanud.²³⁰

Samuti on peatükid ise mitmes aspektis väga ebahütlased. Nende pikkus on väga kõikuv, pealkirjade nimetustel pole kindlat struktuuri, mis seoks osad peatükid kokku. Mõned nimetused on teksti esimesest lausest, teised tulenevad kindlast fraasist vastavas peatükis ning osad tulenevad lihtsalt antud peatüki temaatikast.²³¹

Vaadeldes Songi ja hilisemate autorite arutlusi saab teha mitmeid järeldusi. Nimetus *Chunqiu fanlu*, mis esimest korda tõusis esile *Xi jing za ji*'s, oli seostatud tekstiga 3. - 6. saj ja 17 köitest koosnev teos oli teada Sui, Tangi ja varajase Songi ajastul. Paljud viited, mis on tehtud *Taiping yulan*'is, on võimalik leida säilinud teksti 24 peatükist, kuid mitte kõiki. Võimalik, et autorite kasutuses olnud teksti maht ulatus juba siis 82 peatükini. Nii pikka teksti võis näha Wang Yaochen (1001 - 1056), kuid selleks ajaks kui seda nägid Cheng Dachang (1123 - 1195) ja Lou Yue (1137 - 1213) oli sellest tekstiversioonist saanud haruldus. Sel ajal leidis mitmeid ebatäpseid ja lõpetamata *Chunqiu fanlu* koopiaid, mõned neist olid 10-osalised ja koosnesid 37 peatükist. Songi, Mingi ja Qingi õpetlased olid teadlikud, et tekst sisaldas vigu teksti edasikandumise tõttu. Olemasolevatele ülalpool viidatud andmetele tuginedes võib üldjoontes väita, et tekst, mis oli kasutusel Sui ja Tangi ajastul, erines Dong Zhongshu aegsest, ja Lõuna-Songi koopiad omakorda erinesid Sui ja Tangi omadest.²³²

²³⁰ S.A. Queen, lk 74.

²³¹ Samas, lk 74-75.

²³² M. Loewe. 2011, lk 213-214.

KOKKUVÕTE

Dong Zhongshu oli Hiina Hani ajastu konfutsianistlik õpetlasametnik, kes on läinud Hiina ajalukku konfutsianismi ideede uurimise ja levitamise, tänu millele sai Konfutsiuse õpetusest Hani riigi ametlik ideoloogia. Nii Dong Zhongshust kui ka temale omistatud teosest *Chunqiu fanlu* on ilmunud suhteliselt palju uurimusi nii tema kodumaal Hiinas kui ka mujal maailmas. Allikaid, kust saab leida informatsiooni Dong Zhongshu eluloo kohta, on väga vähe ning nad on omade puudujääkidega, seetõttu jääb palju tema elust ebaselgeks või isegi mõistatuseks. Samas on andmeid ikkagi piisavalt, et mitte kahelda selles, et Dong Zhongshu näol oli tegemist ajaloolise isikuga. Kus ja kuidas sai Dong Zhongshust haritud mees, on ebaselge. Küll aga on teada, et mingil ajahetkel hakkas ta teisi õpetama ja oli edukas ka riiklikes ametites. Kuid samas - kõrgeimad positsioonid jäid tal saavutamata, ta sattus põlu alla ja mõisteti isegi surma. Kuigi seda otsust täide ei viidud, näitab see muutust valitseja suhtumises õpetlasse.

Keskendudes historiograafilisele informatsioonile, võime näha, kuidas arvamuste amplituud *Chunqiu fanlu* kohta on laialdane ja mitmekesine, kohati ka vastakas. Teost on analüüsitud nii Ida kui Lääne kultuuriruumis, kõige rohkem on esindatud hiina- ja ingliskeelsed uurimused. Kõige arvukamalt ilmus uurimusi nii Dong Zhongshu kui *Chunqiu fanlu* kohta 20. sajandil. Käesoleval sajandil on selle temaatika käsitlemist jätkatud, kuid nii põhjapanevaid töid kui andis eelmine sajand (Michael Loewe, Sarah A. Queen), pole seni ilmunud.

Enamik *Chunqiu fanlu*'d uurinud teadlasi omistab autorluse Dong Zhongshule, iseasi, kas seda saab teha kogu teose ulatuses. Käesolevas töös tõin läbivalt välja erinevad arvamused nii teose autentsuse kui ka selle autorluse kohta: teose kirjutas tervikuna Dong Zhongshu; ta kirjutas osa peatükke; teos on kokku pandud erinevatest tekstidest; osa peatükke on lisandunud aegade jooksul jmt. Arvamusi on „seinast seinä“. Samas ei leidnud ma seisukohti, kus oleks pakutud töö autorina kedagi teist. Seega jääb antud uurimistöös kehtima seisukoht, et *Chunqiu fanlu* on Dong Zhongshu kirjutatud töö. Loomulikult võib tekstis näha märke ja teha oletusi *Chunqiu fanlu* teksti muutumisest aegade jooksul, kuid käesolev magistriltöö seda probleemistikku nii olulisel määral ei hõlma. Muudatused teoses kaasnevad paratamatult muutustega ajaloos, kuid kokkuvõtlikult võib öelda, et *Chunqiu fanlu* järgib üldist konfutsianistlikku suunitlust. Samas ei jäeta kajastamata ka teiste õpetuste ja koolkondade nagu taoismi, moismi, nominalismi ja legismi

ideid. Selline mitmekülgsus annabki alust oletusteks, et teost on aegade jooksul muudetud/täiendatud.

Chunqiu fanlu on 82 peatükist ja umbes 72 000 kirjamärgist koosnev mahukas teos, mille iga peatükk on omaette üksus, kuid mis koos moodustavad ühtse kogumiku, milles leiavad väljendamist paljud erinevad filosoofilised ideed: *yin* ja *yang*, viie toime ideed, mõtted loodusfilosoofiast, astronoomiast, kosmoloogiast, *Huang-Lao* mõjutused jt. Uurides seda teost lähemalt on näha, et vaatamata oma mitmekesisusele on peatükid autori poolt omavahel kokku ühtseks seostatud. *Chuqniu fanlu* on teos, mille puhul saab käsitleda iga peatükki omaette üksusena, ja mis vaatamata teemade mitmekesisusele moodustab ühtse terviku. *Chuqniu fanlu* mõjutas sügavalt järgmisi põlvkondi, kes selle mõtteid laiendasid ja edasi arendasid ning ka praktilises poliitikas rakendasid, sest konfutsianism jäi Hiina riigi ametlikuks ideoloogiaks kuni 1905. aastani, mil lõpetati keiserlike eksamite korraldamine ja peatselt lõppes dünastiate aeg ning Hiinas kehtestati vabariik (1911).

Chuqniu fanlu olemust peaksid paremini aitama mõista ka töö lõppu lisatud kaks sisult erinevat hiina keelest tõlgitud peatükki, mis võimaldavad näidata teose filosoofilist mitmekesisust ja laiaulatuslikkust. 25. peatükk käsitleb konkreetselt riigivõimu küsimusi, 55. peatükk valitseja seost taevaga. Et tegemist on väga ulatusliku ja laiahaardelise teosega on mõistetav, et selles nähakse erinevaid mõjutusi teistelt koolkondadelt (nt taoism ja moism) ja isikutelt (nt Xunzi ja Mencius). Vaatamata arvamuste mitmekesisusele võib ikkagi väita, et *Chunqiu fanlu* on kindlat poliitfilosoofilist (konfutsianistlikku) põhisuunda järgiv tekst. Teksti paljuhõlmavus teeb ta kahtlemata oluliseks ja mõjuväärseks teoseks Hiina filosoofia ajaloos.

Tähelepanuvääriv on asjaolu, et vaatamata *Chunqiu fanlu* käsitluste suhtelisele rohkusele pole seda teksti senini täielikult tõlgitud ühtegi keelde. Minu tõlkeks valitud kaks peatükki on oma olemuselt erinevad, mis aitab välja tuua just teksti tihedust ja mitmepalgelisust. Ilmselt teose laiahaardelisuse ja ka komplitseerituse ning võib-olla samuti autorluse küsimuse tõttu polegi täielikku tõlketööd senini maailmas ette võetud. Kahtlemata on aga tegemist tekstiga, mis just oma mitmekülgsuse tõttu vääraks kindlasti tõlkimist nii maailmas laiemalt levinud keeltesse kui ka eesti keelde. Samuti ei saa alahinnata selle teose ajaloolis-kultuurilist väärtust.

KASUTATUD KIRJANDUS

Publitseeritud allikad ja allikatõlked

Ban Gu (班固) 漢書 [*Han shu – Hani raamat*]. Peking: Hiina raamatukirjastus, 1985.

Chunqiu fanlu (春秋繁露). Zhong Zhaopeng 鐘肇鵬. Chunqiu Fanlu Xiaoyi 春秋繁露校譯. Shijiazhuang: Xinhua Press, 2005.

Muistse kirjanduse aed (古文苑) *Gu wen guan*, koostaja 錢熙祚, kommenteerinud 章樵. Shanghai, 1937.

Mäll, Linnart. (Tõlk.). Konfutsius. Vesteid ja vestlusi; Keskmine tavaline; Suur õpetus. - *Hiina mõttevaramu*. Tartu: Lux Orientis, 2009.

Sima Qian (司馬遷). 史記 [*Shiji – Ajaloo ülestähendused*]. Peking: Hiina raamatukirjastus, 1959.

Kirjandus

Arbuckle, Gary. A Note on the Authenticity of the Chunqiu Fanlu 春秋繁露: The Date of Chunqiu Fanlu Chapter 73 "Shan Chuan Song 山川頌" ("Praise-ode to Mountains and Rivers").- *T'oung Pao* Second Series. Vol 75, No 4/5. Brill, 1989, lk 226-234.

Arbuckle, Gary. Five Divine Lords or One (Human) Emperor? A Problematic Passage in the Material on Dong Zhongshu. - *Journal of the American Oriental Society*. Vol 113, No 2, 1993, lk 277-280.

Arbuckle, Gary. Restoring Dong Zhongshu (BCE 195-115) an experiment in historical and philosophical reconstruction. University of British Columbia, 1991. Doktoritöö.

Arbuckle, Gary. Some remarks on a new translation of the Chunqiu fanlu. - *Early China*. Vol 17, 1992, lk 215-238.

Bujard, Marianne. La vie de Dong Zhongshu: enigmes et hypothèses. - *Journal Asiatique*. Vol CCLXXX, No 1-2, 1992, lk 145-217.

Chan, Sylvia. Li Zehou and New Confucianism. - Makeham, John. (Toim.), *New Confucianism: A Critical Examination*. New York; Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003, lk 105-128.

Chan, Wing-Tsit. A Source Book in Chinese Philosophy. Princeton: Princeton University Press, 1963.

Chao Gongwu 龔公武. 郡齋讀書志 *Junzhai dushu zhi*. Shanghai, 1990.

Chen Zhensun 陳振孫. 直齋書錄解題, Taipei 1979.

Cheng, Anne. Étude sur le Confucianisme Han L'élaboration d'une tradition exégétique sur les classiques. Paris: Collège de France, 1985.

Csikszentmihalyi, Mark. Material Virtue Ethics and the Body in Early China. Leiden; Boston: Brill, 2004.

Csikszentmihalyi, Mark. Readings in Han Chinese Thought. Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company, 2006.

Dai Junren 戴君仁. 董仲舒不說五行考, “立中央圖書館刊”新 2 卷 2 期 1968, lk 9-19.

Davidson, Steven Craig. Tung Chung-shu and the Origins of Imperial Confucianism. University of Wisconsin-Madison, 1982. Doktoritöö.

de Bary, Wm. Theodore; Wing-tsit Chan; Burton Watson. Sources of Chinese Tradition. New York; London: Columbia University Press, 1960.

Dubs, Homer. H. The History of the Former Han Dynasty Vol 3. Waverly: Baltimore Press, 1944.

Dubs, Homer. H. The Victory of Han Confucianism. - *Journal of the American Oriental Society*. Vol 58, No 3, 1938, lk 435-449.

Ess, Hans van. Politik and Gelehrsamkeit in der Zeit der Han. Die Alltext/Neutext - Kontroverse. Wiesbaden: Harassowitz Verlag, 1993.

Franke, Otto. Studien zur Geschichte des konfuzianischen Dogmas und der Chinesischen Staatsreligion: Das Problem des Tsch`un-ts`iu und Tung Tschung-schu`s Tsch`un-ts`iu fan lu. 1. osa ilmus kogumikus *Mitteilungen des Seminars für Orientalistische Sprachen XXI*, 1917. 2. osa ilmus Hamburg: L. Friedrichsen & Co., 1920.

Fung Yu-lan. A History of Chinese Philosophy. (Tölk. Derk Bodde) Vol. II The Period of Classical Learning (From the Second Century B.C. to the Twentieth Century A.D.). Princeton: Princeton University Press, 1953.

Hagman, Jan L. Schools and civil service in the Ming dynasty. - *Hawai`i reader in traditional Chinese culture*. (Toim. Victor H. Mair, Nancy S. Steinhardt ja Paul R. Goldin), Honolulu: University of Hawai`i Press, 2005, lk 494-504.

Hall, David L.; Ames, Roger T. Thinking Through Confucius. Albany: State University of New York Press, 1987.

Helliwell, David John. Tung Chung-Shu and the new text confucian victory, with a translation of his three memorials to emperor Wu. Durham University, 1981. Magistritöö.

Henderson, John B. The Development and Decline of Chinese Cosmology. New York: Columbia University Press, 1984.

Hsiao Kung-chuan. Moete, F. W. (Tölk.), A History of Chinese Political Thought. Volume One: From the Beginning to the Sixth Century A.D. Princeton: Princeton University Press, 1979.

Hu Shih. The Establishment of Confucianism as a State Religion During the Han Dynasty. - *Journal of the North China Branch of the Royal Asiatic Society*. Vol LX, 1929, lk 20-41.

Hu Yinglin 胡應麟. 少室山房筆叢. Peking, 1958.

Hu Yujin 胡玉縉; **Wang Xinfu** 王欣夫. (Toim.), 四庫全書總目提要補正. Peking, 1964.

Huang Hui 黃暉. 論衡校譯. Taipei, 1964.

Jianjun He. The Body in the Politics and Society of Early China. University of Oregon Graduate School, 2007. Doktoritöö.

Jin Dejian 金德建. 古籍叢考. Shanghai, 1941.

Keping Wang. A Rediscovery of Heaven-and-Human Oneness. - *American Journal of Economics and Sociology*. Vol 66, No 1, 2007, lk 237-259.

Lagerwey, John; Kalinowski, Marc. Early Chinese Religion Part One: Shang through Han (1250 BC – 220 AD). Leiden; Boston: Brill, 2009.

Li Ma. A Comparison of the Legitimacy of Power Between Confucianist and Legalist Philosophies. - *Asian Philosophy: An International Journal of the Philosophical Traditions of the East*. Vol 10, No 1, 2000, lk 49-59.

Li Weixiong 李威熊. 董仲舒與西漢學術 *Dong Zhongshu yu Xi Han xueshu*. Taipei, 1978.

Liu Jingwei. The Ecological Ideology in Traditional Chinese Culture. - *Canadian Social Science*. Vol 2, No 1, 2006, lk 38-41.

Loewe, Michael. Dong Zhongshu, a „Confucian“ heritage and *Chunqiu fanlu*. Leiden; Boston: Brill, 2011.

Loewe, Michael. The Cosmological Context of Sovereignty in Han Times. - *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*. Vol 65, No 2, 2002, lk 342-349.

Marangudakis, Manussos. The Social Sources of Axial Thinking: Mesopotamia, China, and Greece in Comparative Perspective. - *European Journal of Sociology*. Vol 47, No 1. 2006, lk 59-91.

Mäll, Linnart; Läänemets, Märt; Toome, Teet. Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia. Teine parandatud ja täiendatud trükk. - *Studia Orientalia Tartuensia. Series Nova*, vol. IV. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011.

Needham, Joseph et al. Science and Civilisation in China. Vol I. Introductory Orientations. Vol II. History of Scientific Thought. Cambridge: Cambridge University Press, 1954, 1956.

Nienhauser, William H. The Indiana Companion to Traditional Chinese Literature. Bloomington: Indiana University Press, 1986.

Nishikawa Tōru. 論語の思想史年表 *Rongo no shisou shi nenbyō* (Vesteid ja vestlusi: ideede ajaloo kronoloogia). Tokyo: Kyūko shoin, 1994.

Ouyang Xun 歐陽詢. 藝文類聚 : 中華書局, 1965.

Queen, Sarah A. From Chronicle to Canon: The Hermeneutics of the Spring and Autumn According to Tung Chung-shu. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Roberts, John Anthony George. Hiina ajalugu. Tallinn: Valgus, 2007.

Ruiping Fan. A reconstructionist confucian account of environmentalism: Toward a human sagely dominion over nature. - *Journal of Chinese Philosophy*. Vol 32, No 1, 2005, lk 105-122.

Scarpari, Maurizio. The Debate on Human Nature in Early Confucian Literature. - *Philosophy East and West*. Vol 53, No 3, lk 323-339.

Schwartz, Benjamin I. The World of Thought in Ancient China. London: Harvard University Press, 1985.

Shaughessy, Edward L. (Tegevtoim.) Hiina: taevadraakoni maa. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2002.

Sillastu, Marko. Varajase konfutsianismi põhimõtete kajastumine Qini ja Lääne-Hani poliitilises süsteemis. Tartu Ülikool 2011. Bakalaureusetöö.

Zhou Guidian 周桂鈿, 董學塚微. Peking, 1989.

Tjan Tjoe Som. Po Hu T'ung: the comprehensive discussions in the White Tiger Hall; a contribution to the history of classical studies in the Han Period. Vol 1-2. Leiden: E. J. Brill, 1949-1952.

Vuylsteke, Richard Ralph. The Political Philosophy of Tung Chung-Shu (179-104 B.C.): A Critical Exposition. University of Hawaii, 1982. Doktoritöö.

Wallacker, Benjamin E. Han Confucianism and Confucius in Han. - Tsuen-hsuei Tsien; Roy, David T. (Toim.) *Ancient China: Studies in Early Civilization*. Hongkong: The Chinese University Press, 1978.

Wang Chong 王充. 論衡注釋 *Lun heng zhushi* (Arutlused arvamuste tasakaalust), 北京大學歷史系, 注釋小組編 北京, 中華, 1979.

Wang, Robin R. Zhou Dunyi's Diagram of the Supreme Ultimate Explained (Taijitu shuo): A Construction of the Confucian Metaphysics. - *Journal of the History of Ideas*. Vol 66, No 3. 2005, lk 307-323.

Wilkinson, Endymion. Chinese History: A Manual. Harvard University Asia Center for the Harvard-Yenching Institute. Cambridge (Massachusetts); London: Harvard University Press, 2000.

Xiaoye You. Building Empire through Argumentation: Debating Salt and Iron in Western Han China. - *College English*. Vol 72, No 4. 2010, lk 367-384.

Xu Fuguan 徐復觀. 兩漢思想史 *Liang Han sixiang shi*. Vol II Revised e. Taipei: Taiwan, 1976.

Yang Shuda 楊樹達. 漢書窺管 *Han shu kuiguan*. Peking, 1955.

Yao Xinzong. Knowledge, Virtue, and Joyfulness: Confucian Wisdom Revisited. - *Dao: A Journal of Comparative Philosophy*. Vol 5, No.2, 2006, lk 273-292.

Yong Huang. Cheng Brothers' Neo-Confucian Virtue Ethics: The Identity of Virtue and Nature. - *Journal of Chinese Philosophy*. Vol 30, No 3/4, 2003, lk 451-467.

Ошанин, И. М. (главный редактор) Большой Китайско-русский словарь. Том 1. Москва: Издательство Наука, главная редакция восточной литературы, 1983.

Materjalid internetis

Wang Yaochen 王堯臣. 崇文總目 *Chongwen zongmu* <https://archive.org/details/02091125.cn>

[10.08.2014]

<http://www.chinaknowledge.de/Literature/Classics/yijing.html> [04.11.2014]

<http://www.chinaknowledge.de/History/Han/han-map.html> [18.11.2014]

<http://www.chinaknowledge.de/Literature/Diverse/baihutong.html> [21.11.2014]

<http://ctext.org/chun-qi-fan-lu/yao-shun-bu-shan-yi-tang>. [24.11.2014]

<http://ctext.org/chun-qi-fan-lu/si-shi-zhi-fu>. [24.11.2014]

Suuline allikas

Professor Lauren Pfister. Hongkong, 02.03.2014.

SUMMARY

Dong Zhongshu (董仲舒) and *Chunqiu fanlu* (春秋繁露) in the Chinese and Western Historiography

The aim of the present master's thesis was to study and introduce the Chinese scholar Dong Zhongshu (Chinese: 董仲舒; Wade-Giles: Tung Chung-shu) and the main work attributed to him - *Chunqiu fanlu* (the Luxuriant Dew of the Spring and Autumn Annals; Chinese: 春秋繁露; Wade-Giles: Ch'un-ch'iu Fanlou). The thesis continues the study on Confucianism, which was begun in the author's bachelor's thesis.

Dong Zhongshu (about 179 BCE – 104 BCE) was a Han Dynasty Chinese scholar, who is traditionally associated with the promotion of Confucianism as the official ideology of the Chinese imperial state. He proposed to canonize Confucian learning into the state ethic, thereby establishing the supremacy of Confucian learning in China until the end of the empire. His interpretation of Confucian learning was a synthesis of many schools of thought, among others, the correlative cosmology: correlation between rulers, ministers and heavenly bodies. *Chunqiu fanlu* is a work consisting of 82 chapters and about 72.000 characters. The book deals with subjects as the five elements and their relation to politics. So far, the book as a whole has been published in Chinese only.

The thesis is divided into four chapters. The first one, Historiographic survey, gives an overview of the various views about Dong Zhongshu and *Chunqiu fanlu*, published so far. This enables to develop broader understanding why Dong Zhongshu is an important person in Chinese political-philosophical landscape and also explain the large-scale philosophical dimension of *Chunqiu fanlu*. Studies published by both Eastern and Western researchers in the 20th and 21st century are observed.

The second chapter, Dong Zhongshu's biographic data and the sources, introduces the biography of Dong Zhongshu, based mainly on two most important sources – *The Records of the Grand Historian* by Sima Qian, the Chinese historian in the 2nd century BCE, and *The Book of Han* by Ban Gu, the chronicler of the Han Dynasty in the 1st century CE. The chapter also includes viewpoints of various researchers. The biography of Dong Zhongshu is not known so

well as of several other Confucians. However, this and that could be found, although the information is sometimes different and much about the life of Dong Zhongshu remains unclear. For example, so far there exist debates over his years of life, although mostly the years about 179 BCE – 104 BCE are accepted.

The third chapter, *Chunqiu fanlu*, studies the work more thoroughly. It focuses both on the structure and composition, as well as the essence of the text. To get better picture of the text, all the chapters' titles have been brought out (in Chinese with Estonian translation). Each chapter is by nature an independent essay. However, from the original 82 chapters three chapters (39, 40, 54) have got lost in the version preserved up to the present. *Chunqiu fanlu* has been thoroughly studied by the present-day acknowledged sinologists Michael Loewe and Sarah A. Queen. In this chapter their systematizations of the text are also introduced. One sub-chapter observes various philosophical concepts discussed in *Chunqiu fanlu*. To illustrate the work of Dong Zhongshu, I have translated from Chinese and included in the thesis (as appendices) two chapters from *Chuqniu fanlu* published in 2005. These are chapter 25 Yao and Shun Did Not Unauthorizedly Abdicate the Throne, T'ang and Wu Did Not Seize the Throne by Regicide and chapter 55 The Tallies of the Four Seasons.

The last, fourth chapter, Views on *Chunqiu fanlu* in the works of Chinese authors, studies the meaning of *Chunqiu fanlu* throughout Chinese historical writings and its changes in the course of time. Lots of Chinese authors have found inspiration from *Chunqiu fanlu*. This chapter introduces most well-known such authors, as well as their works. Although Dong Zhongshu is commonly acknowledged as the author of *Chuqniu fanlu*, there exist also doubts about it. These discussions about the authorship are also brought out.

Despite the doubts about the authorship, no other author than Dong Zhongshu has been brought out so far. Therefore we should suppose that he was indeed the author of *Chunqiu fanlu*. However, some parts or additions could have been added later in the course of time.

堯舜不擅移、湯武不專殺²³³

堯舜何緣而得擅移天下哉？《孝經》之語曰：「事父孝，故事天明。」

事天與父，同禮也。今父有以重予子，子不敢擅予他人，人心皆然。則王者亦天之子也，天以天下予堯舜，堯舜受命於天而王天下，猶子安敢擅以所重受於天者予他人也。天有不以予堯舜漸奪之，故明為子道，則堯舜之私傳天下而擅移位也，無所疑也。儒者以湯武為至聖大賢也，以為全道究義盡美者，故列之堯舜，謂之聖

王，如法則之。今足下以湯武為不義，然則足下之所謂義者，何世之王也？曰；弗知。弗知者，以天下王為無義者耶？其有義者而足下不知耶？則答之以神農。應之

曰：神農之為天子，與天地俱起乎？將有所伐乎？神農氏有所伐可，湯武有所伐獨不可，何也？且天之生民，非為王也，而天立王以為民也。故其德足以安樂民者，天子之；其惡足以賊害民者，天奪之。《詩》

云：「殷士勳敏，禡將於京，侯服於周，天命靡常。」言天之無常予，無常奪也。故封秦山之上，禪梁父之下，易姓而王，德如堯舜者七十二人。王者，天之所予

也，其所伐皆天之所奪也。今唯以湯武之伐桀紂為不義，則七十二王亦有伐也。推足下之說，將以七十二王為皆不義也！故夏無道而殷伐之，殷無道而周伐之，周無

道而秦伐之，秦無道而漢伐之。有道伐無道，此天理也，所從來久矣，寧能至湯武而然耶？夫非湯武之伐桀紂者，亦將非秦之伐周，漢之伐秦，非徒不知天理，又不

明人禮。禮，子為父隱惡。今使伐人者而言不義，當為國諱之，豈宜如鼎鑄者，此所謂一言而再過者也。君也者，掌令者也，令行而禁止也。今桀紂令天下而不行，

禁天下而不止，安在其能臣天下也？果不能臣天下，何謂湯武弑？

25. Yao ja Shun ei haaranud võimu, Tang ja Wu ei käskinud tappa

Mis põhjusel võtsid Yao ja Shun võimu Taeva all? „Pojalikkuse raamat“ ütleb: „Teenida vanemaid - see on pojalikkus, teenida Taevast - see on selgus.“ Teenida Taevast ja vanemaid käib sama kombe kohaselt. Kui isa annab midagi olulist edasi pojale, siis poeg ei söanda seda edasi anda teistele. Inimeste süda on selline. Eks ole kuningas ju Taeva poeg. Taevas andis Taevaaluse Yaole ja Shunile. Yao ja Shun hakkasid Taeva tahtel kuningatena Taevaalust valitsema. Poegadena ei söandanud nad midagi nii olulist, mille nad olid Taevast saanud, edasi anda teistele. Taevas ei võtnud Yaolt ja Shunilt seda ära, sest nad toimisid selgelt poegadena kulgedes. Nõnda Yao ja Shun ei võtnud omatahtsi võimu Taeva all - selles pole kahtlust.

Õpetlased-konfutsianistid peavad Tangi ja Wud õndsateks ja suurteks väarikateks, kes toimisid täiesti kulgu mööda, täitsid kohust kohaselt ja olid kõigiti parimad. Nõnda ongi nad ühes reas Yao ja Shuniga, neid nimetatakse õndsateks kuningateks, kes käisid seaduse järgi. Kui Teie nüüd ei pea Tangi ja Wud kohasteks, siis keda Te peate kohaseks ja väärt olema kuningas? Ütlete, et ei tea. Kas sellepärast, et ei tea, ei olnudki kuningad Taeva all kohased? Või olid küll kohased, aga Teie lihtsalt ei tea?

Vastuse annab Shen Nong. Vastuseks küsin nii: „Kui Shen Nong oli Taeva poeg, kas ta tõusis siis Taevast ja Maast? Või alistas kelleltki võimu? Kui Shen Nong võis alistada kelleltki

²³³春秋繁露校譯, ptk 25, lk 496-501.

<http://ctext.org/chun-qi-fan-lu/yao-shun-bu-shan-yi-tang>. [24.11.2014]

võimu, siis miks Tang ja Wu ei oleks võinud alistada? Taevas ei sünnitanud ju inimrahvast kuninga jaoks, vaid Taevas pani kuninga paika inimrahva jaoks. Nõnda siis sellele, kel oli piisavalt väge, et inimrahvale rahu ja õnnepõlve luua, Taevas andis. Aga sellelt, kes oli liiga õel ning tõi inimrahvale häda ja viletsust, Taevas võttis ära.

„Laulude raamat“ ütleb: „Yini ametmehed targalt oma linna hoolsalt hoidsid. Siis kuid Zhou nad poole läksid. Taeva tahe pole püsiv.“

Eks ole sellega öeldud, et Taevas kord annab, kord võtab. Nõnda minnaksegi Tai mäele. Neid, kes allusid vanemate korraldusele ja vahetasid välja kuningasoo, kelle vägi oli kui Yaol ja Shunil, on olnud kokku 72. Kuningaks sai see, kellele Taevas andis; Taevas võttis sellelt, kes ei alistanud ja andis sellele, kes alistab. Nüüd arvatakse, et kui Tang ja Wu alistasid Jie ja Zhou, ei toiminud nad kohaselt. Aga kõik need 72 kuningat ju samuti alistasid kedagi. Kas Teie siis ütlete, et ükski neist 72 kuningast ei toiminud kohaselt? Kui Xia hälbis kulust, alistab tema Yin; kui Yin hälbis kulust, alistab tema Zhou; kui Zhou hälbis kulust, alistab tema Qin; kui Qin hälbis kulust, alistab tema Han. See, kes järgib kulgu, alistab selle, kes hälbib kulust. Seda korraldab alati Taevas. Kas Tangi ja Wuga sai teistmoodi olla?

Muidu poleks ju Tang ja Wu saanud alistada Jie ja Zhou. Muidu poleks olnud võimalik, et Qin alistab Zhou ja Han alistab Qini. Kui ei mõista Taeva korraldust, siis ei mõista ka inimeste kombeid. Kombekohane on see, kui isa varjab poja kurja. Kui nüüd võimulolija usub, et pole oldud kohane, siis riigi pärast varjaku seda, sest muidu levivad kuulujutud. Ja siis on nii, et ühest sõnast tuleb pärast palju pahandust.

Valitseja on see, kes annab käsk. Annab käsu teha ja keelab jätta tegemata. Kui praegu Jie ja Zhou saaksid käsu võtta Taevaalune ja nad ei teeks seda või kui keelataks neile Taevaalune, aga nad ei jäta seda, kas nad siis saaksid rahulikult teenida Taevaalust? Kui nad ei saanud teenida Taevaalust, kuidas siis saab öelda, et Tang ja Wu tapsid?

Seletused ja kommentaarid

Tegemist on peatükiga, milles käsitletakse otseselt riigivõimu küsimusi. Arutlus on ilmselgelt kantud konfutsianismi vaimust. Seda eelkõige *Pojalikkuse raamatu* (*Xiaojing* 孝經) väljatoomisega. Tegemist on konfutsianistlikku kaanonisse (*Kolmteistraamatusse – Shisanjing* 十三經) kuuluva tekstiga, mis keskendub nii pojalikkuse (*xiao* 孝) ja ustavuse (*zhong* 忠) mõistete kui ka konfutsianismi põhiväärtuste olulisuse selgitamisele.

Nimed

Shen Nong 神農 mütoloogiline valitseja, kes elas u 5000 aastat tagasi, olevat õpetanud hiinlastele põlluharimist.

Yao 堯 (2356 - 2255 e.m.a) mütoloogiline keiser, kes omanud valitseja kohta hämmastavalt palju tarkust. Tegemist on eeskujuga tulevastele valitsejatele.

Shun 舜 (2229 - 2184 e.m.a) mütoloogiline keiser. Tunnustamist on ta saavutanud oma tagasihoidlikusega. Nii Yao kui ka Shun olid konfutsianistide poolt kõrgelt hinnatud nende käitumise väärtuste tõttu.

Tang 湯 (1675 - 1646 e.m.a) Shang'i dünastia esimene valitseja.

Jie 桀 (1728 - 1675 e.m.a) Xia dünastia viimane valitseja. Peetakse üldiselt rõhujaks ning isikuks, kes põhjustas dünastia languse.

Wu 武 (1147 - 1112 e.m.a) Shang'i dünastia valitseja.

Zhou 紂 (1075 - 1046 e.m.a) Shangi dünastia viimane valitseja.

Xia 夏, Yin 殷, Zhou 周, Qin 秦, Han 漢 – Hiina ajaloolised dünastiad (vt lisa 3).

Mõisted, ja väljendid

天下 Taeva-alune - Võib tähistada laiemalt kogu inimühiskonda/maailma, kuid kitsamana Hiinat ja mõjutatud alasid.²³⁴

天命 Taevatahe - Sageli väljendatud taeva mandaadi kaudu. Kasutatud väljendamaks võimu saamist seaduslikult, sest võim tuleneb millegi kõrgema (taeva) kaudu.²³⁵

孝 pojalikkus - Sotsiaal-eetiline väljendus, mis seostub patriarhaalse ühiskonnaga, vanemate põlvkondade austamine oli kehtiva ühiskonnakorra aluseks. Selle vormis on säilinud tänase päevani laialdane esivanemate austamine.²³⁶

禮 komme - Väljendab inimese käitumisostkust kitsamalt, kuid laiemalt kultuuri järjepidevust tähendav kategooria.²³⁷

王者亦天之子也 - Kuningas on Taeva poeg. Valitseja tiitel, mis tuleneb ideest, et kuningas on saanud võimu maa peal ülevalt ehk taevalt ja seetõttu on tegemist Taeva pojaga.²³⁸

道 kulg - Üks Hiina filosoofia kesksemaid mõisteid. 'Kulg' ja 'tee' on sagedasemad versioonid selle tõlkest. Tegemist on laiema mõistega elu kohta, kui selle kulgemise või mingi protsessi väljendusega.²³⁹

聖 õnnis - Inimene, kes on saavutanud kõrgeima taseme, olles ideaalne näide inimesest.²⁴⁰

賢 väarikas - Inimene, kes on saavutanud kõrge ühiskondliku positsiooni oma hariduse ja kõlblisusega.²⁴¹

義 kohasus, kohane - Inimese valmidus käituda vastavalt oma positsioonile ning kohusele.²⁴²

法 seadus - Eeskuju, mida peaks jälgima.²⁴³

德 vägi - Vägi hõlmab loomuse kohaselt käituvat inimese omadusi.²⁴⁴

詩 (ka Shijing 詩經) Laulude raamat - Koondab endas Hiina muistseid laule. Koostajana oli seotud ka väidetavalt Konfutsius. Õpetusvormis nähakse selles moraalseid ja kombeõpetuslikke metafoore.²⁴⁵

士 ametimees - Ametnik, kes oli saanud hariduse kuues kunstis *liuyi* (六藝): kombed *li* (禮), kirjatarkus *shu* (書), muusika *yue* (樂), matemaatika *shu* (數), sõjavankrijuhtimine *yu* (禦) ja vibulaskmisostkus *she* (射).²⁴⁶

²³⁴ L. Mäll. 2011, lk 225.

²³⁵ Samas, lk 226.

²³⁶ Samas, lk 168.

²³⁷ Samas, lk 104.

²³⁸ Samas, lk 225.

²³⁹ M. Sillastu, lk 20.

²⁴⁰ L. Mäll. 2011, lk 269.

²⁴¹ Samas, lk 265.

²⁴² Samas, lk 101.

²⁴³ Samas, lk 196.

²⁴⁴ M. Sillastu, lk 22.

²⁴⁵ L. Mäll. 2011, lk 119.

²⁴⁶ M. Sillastu, lk 8.

泰山 Tai mägi - Ilmakaarte järgi eksisteerib neli püha mäetippu. Tegemist on idas asuva ning neist neljast vanima ja kuulsaima kultuskohaga.²⁴⁷

天理 Taeva korraldus/korraldamine - Keskendumine taeva poliitilise poole asemel taeva loomusele.

²⁴⁷ L. Mäll. 2011, lk 72.

Lisa 2

Chunqiu fanlu 55. peatüki hiinakeelne tekst ja tõlge eesti keelde kommentaaridega

四時之副²⁴⁸

天之道，春暖以生，夏暑以養，秋清以殺，冬寒以藏。暖暑清寒，異氣而同功，皆天之所以成歲也。聖人副天之所行以為政，故以慶副暖而當春，以賞副暑而當夏，以罰副清而當秋，以刑副寒而當冬。慶賞罰刑，畢事而同功，皆王者之所以成德也。慶賞罰刑與春夏秋冬，以類相應也，如合符。故曰王者配天，謂其道。天有四時，王有四政，四政若四時，通類也，天人所同有也。慶為春，賞為夏，罰為秋，刑為冬。慶賞罰刑之不可不具也，如春夏秋冬不可不備也。慶賞罰刑，當其處不可不發，若暖暑清寒，當其時不可不出也。慶賞罰刑各有正處，如春夏秋冬各有時也。四政者，不可以相干也，猶四時不可相干也。四政者，不可以易處也，猶四時不可易處也。故慶賞罰刑有不行於其正處者，《春秋》譏也。

55. Nelja aastaaja hüved

Taeva kulg on selline, et kevade soojus sünnitab, suve palavus toidab, sügise jahedus tapab, talve külmus säilitab.

Soe, palav, jahe, külm on erinevad hingused, kuid koos toimides teeb Taevas nii, et aasta saabki täis.

Õnnis Taeva toel teostab valitsust. Sellepärast õnnitlused toetuvad kevade soojusele; autasud toetuvad suve palavusele; noomitused toetuvad sügise jahedusele; karistused toetuvad talve külmusele.

Õnnitlused, autasud, noomitused ja karistused on erinevad teod, kuid koos toimides teeb kuningas nii, et vägi saabki täis.

Õnnitlused, autasud, noomitused ja karistused ning kevad, suvi sügis ja talv on üksteisega vastavuses üksteise märgid. Sellepärast öeldaksegi, et kuningas on nagu Taevas - see on nende kulg. Taeval on neli aastaaga ja kuningal on neli valitsemisviisi.

Neli valitsemisviisi on sarnased neljale aastaajale. See tähendab, et Taevas ja inimene on ühtemoodi.

Õnnitletagu kevadel, autasustatagu suvel, noomitagu sügisel, karistatagu talvel.

Õnnitlused, autasud, noomitused ja karistused ei saa olla õiges kohas täide viimata nagu soe, palav, jahe ja külm ei saa olla õigel ajal väljumata.

Õnnitlemist, autasustamist, noomimist ja karistamist peab igäüht kasutama õiges kohas nii nagu kevadel, suvel, sügisel ja talvel on igäühel õige aeg.

Neli valitsemisviisi ei tohi üksteisega vastamisi minna nagu ka neli aastaaga ei saa üksteisega vastamisi minna.

Neli valitsemisviisi ei tohi vahetada oma kohta nagu neli aastaagagi ei saa vahetada oma kohta. Sellepärast ongi nii, et kui õnnitlemist, autasustamist, noomimist ja karistamist ei rakendatud õiges kohas, siis *Kevadete-sügiste kroonikas* märgiti see ära.

²⁴⁸春秋繁露校譯, ptk 55, lk 797-799.

<http://ctext.org/chun-qi-fan-lu/si-shi-zhi-fu>. [24.11.2014]

Seletused ja kommentaarid

Tegemist on peatükiga, mis käsitleb valitseja ja taeva seost. Struktuuriliselt seostatud *yin*'i ja *yang*'i peatükkide ideestikuga.

Mõisted ja väljendid

天之道 Taeva kulg - Looduses toimuv mingit sorti igikestev liikumine.²⁴⁹

氣 hingus - Eluväge tähistav mõiste. Oluline natuurfilosoofia mõiste.²⁵⁰

春秋 *Kevadete-sügiste kroonika* - Lu riigi kroonika 722-481 e.m.a, koostajaks peetakse Konfutsiust.

²⁴⁹ L. Mäll. 2011, lk 110-111.

²⁵⁰ Samas, lk 177.

Lisa 3 Hiina dünastiate kronoloogia²⁵¹

Keisririigi-eelne periood:

Xia dünastia (夏)	21.-16. saj e.m.a
Shang-Yini dünastia (商殷)	16.-11. saj e.m.a
Shang (商)	16. saj~1300 e.m.a
Yin (殷)	~1300-1027(?) e.m.a
Zhou dünastia (周)	11. saj-256 e.m.a
Lääne-Zhou (西周)	1027(?) - 771 e.m.a
Ida-Zhou (東周)	770-256 e.m.a
Kevaded-sügised <i>Chunqiu fanlu</i> (春秋)	770-476 e.m.a
Sõdivad riigid <i>zhanguo</i> (戰國)	475-221 e.m.a

Keisririigi periood:

Qini dünastia (秦)	221-207 e.m.a
Hani dünastia (漢)	206 e.m.a-220 m.a.j
Lääne-Han (西漢)	206 e.m.a-8 m.a.j
Vaheperiood (Xini dünastia) (新)	9-25 m.a.j
Ida-Han (東漢)	25-220 m.a.j
Kolme riigi ajastu(三國)	220-280
Wei riik/Wei dünastia (魏)	220-265
Shu riik/Shu Hani dünastia (蜀)	221-263
Wu riik (吳)	220-280
Jini dünastia (晉)	265-420
Lääne-Jin (西晉)	265-316
Ida-Jin (東晉)	317-420
Lõuna ja põhja dünastiate ajastu (南北朝)	420-589
Lõuna dünastiad	
Songi dünastia (宋)	420-479
Qi dünastia (齊)	479-502
Liangi dünastia (梁)	502-557
Cheni dünastia (陳)	557-589
Hilisema Liangi dünastia (後梁)	555-587
Põhja dünastiad	
Põhja-Wei (北魏)	386-534
Lääne-Wei (西魏)	534-556
Ida-Wei (東魏)	534-550
Põhja-Qi (北齊)	550-577
Põhja-Zhou (北周)	557-581

²⁵¹ Большой Китайско-русский словарь. Том 1. Москва 1983, lk 63-64, 74, 111, 143-148.

Sui dünastia (隋)	581-618
Tangi dünastia (唐)	618-907
Viie dünastia ajastu (五代)	907-960
Hilisem Liang (後梁)	907-923
Hilisem Tang (後唐)	923-936
Hilisem Jin (後晉)	936-946
Hilisem Han (後漢)	947-950
Hilisem Zhou (後周)	951-960
Songi dünastia (宋)	960-1279
Põhja-Song (北宋)	960-1127
Lõuna-Song (南宋)	1127-1279
Yuani dünastia (元)	1271-1368
Mingi dünastia (明)	1368-1644
Qingi dünastia (清)	1644-1911

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Marko Sillastu** (sünnikuupäev: 13.09.1989)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

magistritöö „Dong Zhongshu (董仲舒) ja *Chunqiu fanlu* (春秋繁露) Hiina ja Lääne historiograafias“,

mille juhendaja on vanemteadur Märt Läänemets ja kaasjuhendaja professor Lauren F. Pfister,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 10.12.2014

(allkiri)